

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav etnologie

Studijní program: historické vědy

Studijní obor: etnologie

Mgr. Pavel Beneš

MÝTUS P. ANTONÍNA KONIÁŠE

A .

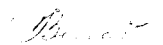
JEHO PROMĚNY

Vedoucí disertační práce:

Doc. PhDr. Oldřich Kašpar, CSc.

Praha 2006

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracoval samostatně a to na základě uvedených pramenů a literatury

Mgr. Pavel Beneš

Děkuji Doc. PhDr. Oldřichu Kašparovi, CSc.
za poskytnutí cenných rad a informací

Obsah

I. Úvod	5
II. Charakteristika literatury a pramenů	9
III. Život a dílo P. Antonína Koniáše	26
IV. Zrod mýtu	60
V. Nový světec z Tovaryšstva Ježíšova?	62
VI. P. Koniáš jakožto služebník Antikristův	100
VII. P. Koniáš ve věku rozumu	112
VIII. P. Koniáš – uvědomělý nacionalista a antisemita	140
IX. Koniáš jako symbol reakční, protilidově zaměřené církve a Koniáš disentu	144
X. P. Koniáš ve vědomí soudobé české společnosti	154
XI. Závěr	160
XII. Seznam pramenů a literatury	163
XIII. Přílohy	180

I.

Úvod

Mýtus je mnohoznačný pojem. Ve starověkém Řecku původně „mythos“ označoval vyprávění určitého příběhu. Teprve později se tohoto termínu začalo užívat v užším významu, jakožto příběhu o bozích, počátcích světa, heroích. Od Platonových dob byl pak antickou filosofií mýtus chápán jako výtvor fantazie, jako podobenství kontrastující s pojmovým myšlením. Odtud pak v přeneseném smyslu chápeme mýtus rovněž jako smyšlenku, jako falešné, nepravdivé, iluzorní ideály a idoly; jsou to primárně představy, schémata. Mýty v tomto smyslu lze chápat jako sociologický či psychologický jev, náležející však spíše do oblasti symbolů či archetypů, nežli narativy. „Mýty“ jsou nazývány pouze na základě metonymie: odráží se v nich pojetí mýtů jako nepravdivých, nepodložených domněnek.¹⁾

V souvislosti s tím vyvstává otázka, jak se mýty tohoto typu rodí. Jejich počátky nemusí být nutně spjaty s nedostatečnou znalostí reality či subjektivním pohledem na ni, s neschopností kritického myšlení, nýbrž i mnoha dalšími faktory. Významnou roli zde může sehrát snaha jednotlivých sociálních skupin záměrně „upravovat“ minulost s cílem nalézt v ní oporu pro vlastní ideová stanoviska, jindy zase bývá vykonstruovaný, realitě neodpovídající obraz projevem potřeby očernit „ideového protivníka“, či uvalit vinu za vlastní neúspěchy na vhodného „obětího beránka“. V neposlední řadě může určitou roli při vzniku mýtů sehrát také touha lidské psychiky po senzaci a tajemnu. Poměrně dlouhou dobu v mýtech tohoto typu figurovali jezuité, později je nahradili židé či

zednáři. Znovu a znovu se v nich vrací téma tajemné moci, která z pozadí všechno ovlivňuje; setkáváme se tu s čímsi tajemným, senzačním a tudíž i poutavým. Chce – li někdo udržet širší zájem veřejnosti o určitou aféru, musí neustále přicházet s něčím novým; to vede k nadsázce a různým modifikacím mýtu. Čím větší množství lidí přijme mýtus za svůj, tím se stává obecně přesvědčivějším a ve víře utvrzuje i samotné šířitele. Je otázkou, nakolik potom mýtus determinuje i samu vědeckou práci.

Mýtus snad téměř vždy plní funkci symbolu, který probouzí v nitru jednotlivců kladné či záporné emoce a současně napomáhá sebeidentifikaci a vnitřnímu upevnování určitého společenství, nezřídka v opozici vůči jiné, „nepřátelské“ skupině. Jeho cílem je potvrzovat ideologii svých tvůrců a nositelů. Mýtus si neklade za cíl objasnit určitá historická fakta, nýbrž prostřednictvím symbolů odhalit smysl události.²⁾

Pojem „mýtus“ – chápaný ve smyslu falešných, iluzorních představ – je používán i v následující disertační práci, jež si klade za cíl zdokumentovat a analyzovat problematiku geneze, vývoje a funkce mýtu, s nímž je česká veřejnost již více než dvě staletí konfrontována, mýtu spojeného s osobností českého jezuitského misionáře, P. Antonína Koniáše. Smyslem této práce přitom není shora uvedený mýtus bořit, ale jen vykládat.

Koniášovský mýtus je jen jedním z mnoha mýtů a stereotypů, vytvořených českou společností v období novověku a je třeba ho vnímat jako jejich součást. Tento mýtus, podobně jako mnohé další, procházel během své existence řadou proměn a svou roli sehrál i v rámci aktivit, souvisejících s národně – emancipačním hnutím. V souvislosti s tím budeme sledovat, jak byl P. Koniáš českou společností v různých etapách jejího vývoje vnímán. Výslovně zde hovořím o „české společnosti“, protože veškeré mé dosavadní výzkumy nasvědčují tomu, že do širšího povědomí českých Němců tento misionář nevstoupil, ač sám německy

kázal i psal a rovněžtak nejstarší zmínky o něm jsou vedle latinských pramenů psané právě v německém jazyce.

Zaměření disertační práce odpovídá i její struktura. Uvedená tematika je sledována na pozadí proměn české společnosti od doby baroka po současnost, přičemž hlavní pozornost je soustředěna na ty problémy, které působily na proměnu mentality a mají přímou souvislost se zaměřením disertační práce. Analyticky pojatým kapitolám o mýtu, které tvoří vlastní jádro práce, je předřazena stať o životě a díle P. Antonína Koniáše, jež se opírá o mé vlastní výzkumy, i závěry dalších badatelů.

Poznámky

- 1) Srov. Neubauer, Z.: *Mythus. Prostor 4*, 1991, č. 15, s. 42 – 43.
- 2) Nad procesem vzniku „mýtu“ (respektive „fámy“) a jejich funkcí se z psychologicko – sociologického hlediska zamýšlí ve své studii Kapferer, J. N.: *Fáma – nejstarší médium světa. Praha 1992.*

Funkci mýtu jak v rovině obecné, tak z historického hlediska rozebírá Petráň, J.: *Na téma mýtu Bílé hory. In Traditio et cultus. Miscellanea historica bohemica Miloslao Vlk, archiepiscopo Pragensi, ab eius collegis amicisque ad annum sexagesimum dedicata. Praha 1993, s. 141 – 162.*

II.

Charakteristika literatury a pramenů

Život a působení kontroverzně přijímaného jezuitského misionáře P. Antonína Koniáše spadá do epochy baroka, která sama o sobě zůstává až doposud předmětem mnoha protikladných hodnocení. Není tedy divu, že stejným osudem jsou poznamenány i osobnosti, které tuto epochu vytvářely, výše jmenovaného misionáře nevyjímaje. Tak se v naší (ojediněle i zahraniční) literatuře odborného charakteru, ale i próze a poezii zpravidla setkáváme s dvojím, vzájemně protichůdným hodnocením osobnosti P. Antonína Koniáše. Autoři orientovaní protestantsko liberalisticky jej zpravidla odsuzují, spatřujíce v něm symbol násilné rekatolizace a přímo ztělesnění doby „Temna“, naproti tomu v dílech historiků, literárních vědců, nebo beletristů katolicky profilovaných, nacházíme ponejvíce pozitivní hodnocení.

Nejstarší publikovaná studie, spadající do prvního z výše uvedených okruhů, pochází z pera F. M. Pelcla.¹⁾ Ten sice vycházel ze starších rukopisných předloh, nejpravděpodobněji z Scherschnikovy studie, případně z elogia,²⁾ avšak jeho pohled na Koniášovu osobnost je už výrazně ovlivněn duchem osvícenství. V mnoha ohledech sice nelze nedat Pelclovi za pravdu, ovšem jeho výrazný nedostatek spočívá v tom, že na zobrazovanou skutečnost hledí pouze z jednoho zorného úhlu. Tak se Koniáš stává jen fanatickým kazatelem a ničitelem „husitské“ literatury. Velkou zásluhou Pelclovou však zůstává, že ke své stati připojil i bibliografii Koniášových spisů a ozřejmil nám tak problém týkající se jejich

autorství. ³⁾ Z Pelcla vycházel později Josef Jungmann, když psal „Historii literatury české“, ⁴⁾ ale i zahraniční autoři. ⁵⁾ Tuto linii uzavírají Vlčkovy, Jakubcovy a Mukařovského dějiny české literatury. ⁶⁾

Od druhé poloviny 19. století lze naproti tomu sledovat snahy o realističtější zobrazení P. Koniáše. Dobové odborné články a studie se především snaží zodpovědět otázku týkající se množství a hodnoty knih, odsouzených tímto misionářem k likvidaci. Sem náleží především práce I. J. Hanuše ⁷⁾ a A. Podlahy, ⁸⁾ který je rovněž autorem monografie, věnované Koniášovu životu a dílu. ⁹⁾

Jinou prací, která způsobila určitý posun v hodnocení P. Koniáše je Neumannova studie z třicátých let, pojednávající o činnosti misionářů v královéhradecké diecézi. Opírá se téměř výhradně o dobové prameny, jako například relace misionářů, úřední korespondenci katolického kléru a mnohé další písemné materiály církevně administrativního charakteru. ¹⁰⁾

V roce 1941, kdy uplynulo 250 let od Koniášova narození, se na stránkách našich novin a odborných časopisů objevilo několik článků, které jsou vesměs obhajobou životního díla tohoto misionáře. Vycházejí zpravidla z Podlahovy monografie, jejíž údaje dále domýšlí a rozvádí; někdy tak ovšem činí bez hlubší znalosti dané problematiky, čímž vytvářejí nový nereálný pohled na Koniášovu osobnost. ¹¹⁾ Z této doby pochází také poněkud obsáhlejší Benetkova studie, která je však ve své podstatě pouhým výtahem z výše zmiňovaného Podlahova díla. ¹²⁾

Marxisticky orientovaná historiografie a literární věda nám vyjma několika skrovných a zároveň negativních zmínek po sobě nezanechala v podstatě žádnou studii vztahující se k Antonínu Koniášovi. ¹³⁾ Z období, kdy právě ona byla jedinou oficiálně uznávanou, pochází na druhé straně rozsáhlá kompilace katolického kněze J. C. Kebrleho, která – připomínajíc svým charakterem starší Podlahovu studii – je pochopitelně pojata ve zcela odlišném duchu. ¹⁴⁾

Konečně v posledních letech vzniká několik dílčích studií, z nichž některé se opírají pouze o odbornou literaturu kritického zaměření, jiné ale i o pramenný materiál, zejména Koniášovu literární tvorbu.¹⁵⁾

Patrně nejpřínosnější ze všech publikací vydaných v uplynulém desetiletí, jež jsou věnovány problematice jezuitského řádu a kde v různých souvislostech nacházíme i zmínky o P. Koniášovi, je kniha Ivany Čornejové „*Tovaryšstvo Ježíšovo – Jezuité v Čechách*“. Jedná se o čtivě a zajímavě pojatou práci, nezátíženou konfesijními či ideologickými aspekty, která obohatila naši veřejnost o řadu významných poznatků, jež jsou výsledkem mnohaletého, soustavného studia řádové historie.¹⁶⁾

Jak je již částečně patrné z tohoto hodnocení základní odborné literatury, dotýkající se osobnosti a díla P. Koniáše, tvoří většinu mezi jejími autory literární historikové. Ti však dotýčnou problematiku sledovali často bez hlubších znalostí historicko – společenských, čímž výrazně přispívali k jednostrannému výkladu některých faktů, nebo dokonce k evidentně mylným závěrům. Krom toho mezi nimi byli mnozí tací, kteří o Koniášovi psali, aniž by kdy předtím otevřeli jedinou jeho knihu. Toto negativní hodnocení přejala i beletrie, čímž vlastně zobecnělo.

Reakcí na tento směr byl vznik kritického proudu, který přináší nové hodnocení, Koniášovi příznivější. Jeho velkou předností je nejen to, že své závěry opírá o písemné prameny a vlastní Koniášovu tvorbu, ale také že sleduje vytčenou problematiku v dobovém kontextu.

Na výsledky práce těchto badatelů později navazovali ti, jež usilovali o Koniášovu rehabilitaci, ovšem opět bez potřebných znalostí. Tímto přístupem jsou poznamenány především články z jedenačtyřicátého roku, které tak vytváří další zkreslený pohled na osobnost tohoto jezuitu.

Jako jeden ze základních pramenů této práce byla použita vlastní díla P. Antonína Koniáše. U většiny z nich narážíme hned na samém počátku na problém autorství; P. Koniáš totiž své jméno uvedl pouze v „*Jediné choti Beránkové*“ a v „*Postile*“, zatímco další jemu připisovaná díla – „*Zlatá pravdy denice*“, „*Spasitedlný týhoden*“ a „*Svaté upamatování*“ – nesou ve svém titulu pouhou zmínku, že jsou sepsána „*od jednoho kněze z Tovaryšstva Pána Ježíše*“. Zbývající díla – t. j. „*Citara Nového zákona*“, „*Písně na evangelia nedělní*“, „*Klíč*“, „*Index*“ a „*Pravá moudrost*“ – neuvádí jméno autora vůbec. Jejich autorství prvně Koniášovi připisal – alespoň pokud je nám dnes známo – jezuita Leopold Johann Scherschnik, po něm pak český osvícenský historik F. M. Pelcl.¹⁷⁾ Jimi sestavenou bibliografii později přejal Jungmann, Podlaha, Tobolka, vzpomínání zahraniční autoři a rovněž mnozí další.¹⁸⁾

Scherschnik ani Pelcl se však už nezmiňují o tom, z jakých zdrojů své údaje čerpali. Můžeme se pouze dohadovat, že je získali od některého z jezuitů, nebo je opsali ze záznamu nám neznámého. Ve prospěch této druhé hypotézy by za jistých okolností mohly svědčit doplňky v Sommervogelovi, upřesňující bibliografické údaje Pelclovy a to na základě blíže neurčeného „brněnského rukopisu“; tím sice mohla být s největší pravděpodobností vzpomínaná Scherschnikova biografie, která je až podnes uložena v brněnském Moravském zemském archivu, ovšem nelze zcela vyloučit, že se jednalo o jiný pramen. „Brněnský rukopis“ zmiňovaný Sommervogelem – jak patrně – obsahoval zmínky o *Postile* a *Citare Nového zákona*, není však vyloučeno, že citoval i ostatní Koniášova díla.¹⁹⁾

Věrohodnost Scherschnikova a Pelclova tvrzení – které mimochodem nebylo nikdy nikým zpochybněno – dokládá i řada dalších skutečností:

1) Údaj, že kniha pochází „*od jednoho kněze z Tovaryšstva Pána Ježíše*“ je uveden i v titulu obou vydání *Jediné choti Beránkové*. V případě

její první edice se však pod dedikací tehdejšímu královéhradeckému biskupovi Mauritiovi nachází podpis spisovatel ův. ²⁰⁾

Podobně Zlatou pravdy denici věnoval manželům Šlikovým „*spasení všech bloudících duší žádostivý králo-hradecký missionarius z Tovaryšstva Ježíšového*“, ²¹⁾ jímž byl podle jezuitských katalogů z r. 1728, kdy tato kniha vychází, vedle P. Matěrovského pouze Antonín Koniáš. První z jmenovaných ovšem nebyl literárně činný. Z toho lze vyvodit závěr, že Koniáš takovouto formu „pseudonymu“ skutečně používal. V Knihopisu jsem se navíc nikdy nesetkal se žádným jezuitou, který by autorství udával tímto způsobem.

2) Data vydání jednotlivých knih přisuzovaných Koniášovi a jejich rozsah z časového hlediska nevyklučují autorství jedné osoby.

3) Všechna „sporná“ díla jsou určena pro misijní účely.

4) Všechna zrcadlí poněkud osobitý, Koniášovi vlastní způsob uvažování a nazírání na svět. Základní měřítko všech hodnot zde tvoří věčnost, k níž se neustále obrací autorovo vědomí; přední místo zaujímá pocit osobní odpovědnosti za veškeré činy vykonané v průběhu pozemského života; často se zde objevují výzvy k prostému, až odříkavému životu, neustále je tu odsuzováno smilstvo, nenávisť, hněv, krádeže a pověrčivost. ²²⁾

5) Autorství některých konkrétních prací připsaných Scherschnikem a Pelclem Koniášovi potvrzují následující skutečnosti:

a) O Citaře Nového zákona jakožto Koniášově díle se zmiňuje „brněnský rukopis“ citovaný Sommervogelem. ²³⁾

b) Také otázku, kdo sestavil anonymní Klíč, lze poměrně snadno zodpovědět. P. Koniáš totiž vznesl ke královéhradecké konsistoři někdy na jaře 1728 dotaz, v němž se svých nadřízených táže, zda považují za vhodné, aby vydal seznam zapovězených knih. Konsistoř se na svém zasedání dne 22. IV. 1728 k tomuto návrhu vyjádřila kladně, ²⁴⁾ čímž lze také předpokládat, že tazatel zahájil práci na zamýšleném katalogu.

V souvislosti s tím bych chtěl zároveň připomenout, že v uvedeném období nebyl nikde v Čechách podobný seznam publikován.²⁵⁾

Scherschnik a Pelcl připsali Koniášovi rovněž manuskript nazvaný „*Index librorum perniciosorum, abolendorum vel repurgandorum*“, obsahující české, německé, latinské, v posledním oddíle pak francouzské, italské, anglické, řecké a jiné spisy. Tiskem byla z podnětu pražského arcibiskupa vydána v roce 1770 pouze jeho česká část, doplněná o zapovězené knihy z posledních deseti let, které uplynuly od Koniášovy smrti. Navíc se tu objevují některá nařízení nejvyšších církevních představitelů týkající se heretické literatury, datovaná léty 1766 a 1767.

Je pravděpodobné, že Koniáš, který „vykořenění kacířských a pohoršlivých knih“ věnoval nemálo sil, doplňoval průběžně svůj Klíč o nově nalezené spisy nebo dokonce připravoval novou verzi „bibliografie“ zapovězené literatury; ani toto Scherschnikovo a Pelcovo tvrzení nelze tudíž vyvrátit.²⁶⁾

K těmto pracím, P. Koniášovi v současnosti běžně přisuzovaným, přiřadil Antonín Kratochvil i jakýsi blíže nespecifikovaný Herbář léčivých bylin.²⁷⁾ Tolik tedy k problematice autorství Koniášových spisů. Jejich další charakteristika bude podána na příslušném místě, spolu s obsahem.

Zbývající prameny se vztahují k životu a působení Antonína Koniáše. Nejdůležitějším z nich je latinské elogium²⁸⁾ t. j. nekrolog sepsaný podle řádového obyčeje spolubratrem zesnulého. Jeho autora sice neznáme, ale vzhledem k tomu, že popisuje řadu příhod, které zesnulého potkaly při jeho misijní práci a zmiňuje se dokonce o některých událostech z jeho soukromého života, můžeme se domnívat, že jím byl někdo z blízkých Koniášových spolupracovníků, či velmi dobrý přítel.²⁹⁾ V elogiu hodnotí celý život svého spolubratra, uváděje přitom řadu faktograficky cenných údajů, které byly s největší pravděpodobností čerpány z nějaké další písemné předlohy; jsou totiž natolik složité, že lze

jen těžko předpokládat, že by byl jejich pisatel odkázán pouze na vlastní paměť. ³⁰⁾ Přitom je však třeba mít na zřeteli, že pravdivé historické jádro získáme u tohoto pramene pouze tehdy, dokážeme-li se odpoutat od panegyrického ducha elogia.

Elogium se dochovalo ve dvou verzích. První, poněkud obsažnější a stylisticky „vybroušenější“ je zapsána v „*Annuae literae Collegii S. J. Pragae ad Sanctum Clementem Anno 1752 – 1772*“ pod § XXI v oddíle „*Defuncti cum elogio*“. ³¹⁾ V odborné literatuře na ni upozornil až A. Podlaha a otiskl v Časopise Musea Království českého. ³²⁾

Druhou, kratší, avšak obsahově zcela totožnou verzi, jejíž text vzbuzuje dojem, že je jakýmsi „výpisem“ z elogia výše popisovaného, lze nalézt v „*Annales Provinciae Bohemiae Societatis Jesu Ad Annum 1760*“. ³³⁾ Porovnáním jejího znění s textem Koniášova elogia, které našel roku 1863 v římském jezuitském archivu P. Josef Svoboda, ³⁴⁾ jsem dále zjistil, že obě elogia jsou až na nepatrné výjimky totožná. Lze tedy soudit, že římská verze je převzata z českých Annálů. ³⁵⁾

Jak *Annales*, tak *Annuae literae* jsou jakýmsi „výkazem“ o činnosti českých jezuitů za určitý kalendářní rok. *Annales* dokumentují činnost celé české řádové provincie, zatímco *Annuae literae* podávají zprávy pouze o aktivitách pražské klementinské koleje. Oba „výkazy“ však byly psány podle jednotné osnovy. Rozčleněny jsou do jedenadvaceti oddílů, v *Annales* nazvaných „*caput*“, v *Annuae literae* označených paragrafy. Po stránce tematické jsou totožné, liší se pouze šíří poskytovaných informací. Tak kupříkladu *caput* I. – „*Status provinciae*“ – udává počet profesních domů, kolejí a rezidencí v české provincii, uvádí kolik je zde kněží, magistrů a koadjutorů a zmiňuje se o jejich činnosti. Toutéž problematikou se zabývá § I. v *Annuae literae*, ovšem s tím rozdílem, že popisuje pouze „*Status domicilii*“. Dále oba prameny přinášejí informace o slavnostech pořádaných jezuitů, o činnosti různých, zvláště mariánských kongregací, o působení misionářů, činnosti jezuitských škol,

referují o hospodářských záležitostech – opravách budov a stavbě nových objektů, inventáři kostelů apod. Obě knihy uzavírá oddíl „*Defuncti cum elogio*“.

Vzhledem k tomu, že oba uváděné prameny sumarizují činnost jezuitů za uplynulý kalendářní rok, lze tedy předpokládat, že vznikaly nejspíš v průběhu prvních měsíců roku následujícího. To potom znamená, že obě dochované verze elogia, respektive jejich zápis ve shora uvedených materiálech, pocházejí nejpravděpodobněji z počátku roku 1761.

Další okruh pramenů, které jsem použil ve své disertační práci, tvoří Koniášova úřední korespondence s nadřízenými. Mezi ní nacházíme ponejvíce zprávy z misí, v nichž každý misionář podával výkaz o své činnosti za určité období. Dochovaly se v archivu královéhradecké konsistoře (dnes spravovaném Státním okresním archivem v Hradci Králové) a byly rovněž publikovány A. Neumannem.³⁶⁾ Obsahují cenné údaje o Koniášově pastorační činnosti, ale i o působení misionářů vůbec. Naproti tomu z Koniášovy korespondence, kterou bychom mohli označit za osobní, není známo nic.

Některé historické časopisy uveřejnily v minulosti znění tří Koniášem vyplněných a podepsaných formulářů, jimiž misionáři předběžně ohlašovali příslušným kompetentním orgánům konání misie v jejich městě.³⁷⁾

Koniášovu činnost dále dokumentují tištěné jezuitské katalogy osob, které krom povinností příslušejících jednotlivým členům řádu uvádí i místo jejich působení; přitom vždy zachycují stav celé provincie za určitý rok.³⁸⁾

Informace o průběhu misí nacházíme v dochovaných kronikách a pamětech, údaje o jejich organizačním zajištění v záznamech vzešlých z činnosti městských rad.³⁹⁾

Všechny uvedené prameny bychom tedy mohli rozdělit do dvou základních skupin: první tvoří prameny, které jsou výsledkem

Koniášovy činnosti – t. j. knihy tištěné pro misijní potřeby, dále různé zprávy nadřízeným, nebo formuláře oznamující konání misí. Do druhé skupiny náleží kroniky, paměti a písemné dokumenty vzešlé z činnosti institucí. Oba zde uvedené okruhy pramenů se přitom vzájemně doplňují a umožňují nám tak úplnější pohled na sledovanou problematiku.

Poznámky

- 1) Pelzel, F. M.: *Boehmische, maehrische und schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten von Anfang der Gesellschaft bis auf gegenwaertige Zeit. Prag 1786, s. 184 – 186.*
- 2) Blíže viz pasáž o pramenech.
- 3) Pelzel, F. M.: o. c., 185 – 186.
- 4) Jungmann, J.: *Historie literatury české aneb soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národa, osvícení a jazyka. 2. vyd. Praha 1849, s. 582 – 583.*
- 5) Adelung, J. Ch. – Rotermund, H. W.: *Fortsetzung und Ergänzungen zu Christian Gottlieb Jöchers allgemeinem Gelehrten – Lexikon worin die Schriftsteller aller Stände nach ihren vornehmsten Lebensumständen und Schriften beschrieben werden. Delmenhorst 1810. Bd. 3., s. 726.*

Backer, A. – Backer, A.: Bibliotheque des écrivains de la compagnie de Jésus ou notices bibliographiques. Liege 1859, s. 383 – 384.

Sommervogel, C.: Bibliotheque de la compagnie de Jésus. Bruxelles 1893, parte 1., tome 4., pag. 1187 – 1190.

- 6) Vlček, J.: *Dějiny české literatury. 5. vyd. Praha 1960, díl 1., s. 487, 525, 584; díl 2., s. 43, 46 – 53, 74, 75, 85, 103, 104, 105.*

Jakubec, J.: Dějiny literatury české. 2. vyd. Praha 1929, díl 1., s. 922 – 923.

Dějiny české literatury. Praha 1959, díl 1., s. 473 – 474.

- 7) Hanuš, J. J.: *O působení jesuity Antonína Koniáše v literatuře české. Časopis Musea Království českého* 37, 1863, s. 77 – 90, 194 – 210.
- 8) Podlaha, A.: *Kolik a jakých knih bylo v Čechách ničeno a zapovídáno. Vlast* 7, 1889/1890, s. 481 – 490.
- 9) Podlaha, A.: *Život a působení Antonína Koniáše. In Sborník historického kroužku* 1, 1893, s. 3 - 48.

Podruhé byla tato Podlahova práce s nepatrnými obměnami vydána v rámci českého překladu Duhrovy apologie - *Duhr, B.: Bajky o jesuitech. Praha* 1902, s. 359 - 416.

- 10) Neumann, A.: *Prostonárodní náboženské hnutí dle dokladů konsistoře králohradecké. Hradec Králové* 1931.
- 11) Benetka, B.: *Antonín Koniáš. Řád* 7, 1941, s. 98 – 101.

Český jesuita, který potíral židovskou pornografi. O pravou podobu P. Ant. Koniáše T. J. Lidové listy 20, 1941, č. 43, 20. února, s. 3.

Autor tohoto článku vycházel z faktografických údajů zveřejněných prvně Emlerem a později Podlahou. Na jejich základě se dozvídáme, že židovští obchodníci obstarávali navzdory státním nařízením tajný dovoz a prodej nekatolických knih a sami tiskli a distribuovali literaturu erotického charakteru. Srov. *Emler, J.: P. A. Koniáš. Památky archeologické a místopisné* 14, 1868, s. 227 – 228. Dále *Podlaha in Duhr, B.: o. c., s. 388 – 389.*

Habrych, A.: P. Ant. Koniáš, doklad životnosti českého baroka. Výhledy 3, 1941, s. 92 – 97.

Hájek, Z.: Antonín Koniáš. Lidové noviny 49, 1941, 10. února, s. 7.

Koniáš Antonín. Časopis českých knihovníků 20, 1941, č. 1, s. 86.

12) *Benetka, B.: Koniáš. In: Životem. Úvahy náboženské, výchovné a sociální, č. 364. Frýdek 1941.*

13) Příkladem toho mohou být citované *Dějiny české literatury z r. 1959*, které se o P. Koniášovi zmiňují pouhými pěti větami (*na s. 449, 473 a 474*), dále pak

Válka, J.: Manýrismus a baroko v české kultuře 17. a 1. pol. 18. století. Studia commeniiana et historica 19, 1978, s. 193.

Jedinou výjimku tvoří poměrně obsáhlá studie M. Cesnákové – Michalcové, která sice hodnotí Koniášovu činnost v zásadě negativně, ale ocenila přitom velký význam jeho Klíče a Indexu pro bibliografické studium pramenů. Viz *Cesnáková – Michalcová, M.: Koniášovy Klíče a Index jako pramen bibliografický. Česká bibliografie. Sborník statí a materiálů 1, 1959, s. 94.*

14) *Kebrle, J. C.: Antonín Koniáš. (Spis je ve vlastnictví rodiny; část jeho opisu uchovává knihovna Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, sign. U 81/ 1, 2, která jej převzala z bývalé Arcibiskupské knihovny).*

15) Do prvního okruhu náleží kupř.: *Hora, L. – Kánský, A.: Páter Antonín Koniáš. Několik pohledů na působení jezuitů v pobělohorských Čechách. Praha 1991.*

Pokorný, J.: *P. Antonín Koniáš S.J. jako teoretik české knižní kultury. Documenta pragensia, č. X/2, 1990, s. 327 – 333.*

Za nejhodnotnější a zároveň nejpřínosnější za všech prací polistopadového období, jež jsou věnovány osobnosti P. Antonína Koniáše, lze považovat studie kulturního historika Martina Svatoše, kupříkladu:

Svatoš, M.: Antonín Koniáš S. J. von seinen Ordensmitbrüdern dargestellt. Humanistica Lovaniensia 43, 1994, s. 411 - 425.

Svatoš, M.: Misionář Antonín Koniáš T. J. - služebník Boží či Ďáblův? Dějiny a současnost 18, 1996, č. 2, s. 14 - 19.

16) Čornejová, I.: *Tovaryšstvo Ježíšovo – Jezuité v Čechách. Praha 1995.*

17) Scherschnik, L. J.: *Antonius Koniass. In Svatoš, M.: Antonín Koniáš S. J. von seinen Ordensmitbrüdern dargestellt. Humanistica Lovaniensia 43, 1994, s. 421 - 424.*

O Scherschnikovi a jeho životopise P. Koniáše viz též *Svatoš, M.: Jezuitské elogium P. Antonína Koniáše, Szersznikův bio – bibliografický medailon a jeho vliv na misionářův obraz v české literární historii. Listy filologické 125, 2002, č. 1 – 2, s. 38 – 50.*

Pelzel, F. M.: o. c., s. 185 – 186. Je nanejvýš pravděpodobné, že Pelcl vycházel právě z Scherschnikovy studie.

18) Srov. kupř.: *Jungmann, J.: o. c., s. 583.*

Podlaha, A. in Duhr, B.: o. c., s. 362 – 413.

Tobolka, Z.: *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*. Praha 1948, díl 2., část 4., s. 152 – 158 (č. 4286 – 4304).

Jireček, J.: *Rukověť k dějinám literatury české od konce XVIII. věku*. Praha 1875, s. 385 – 386.

19) *Sommervogel, C.: o. c., s. 1188.*

20) *Koniáš, A.: Jediná choť Beránková. 1. vyd. Hradec Králové 1733, s. 7. nestránkovaných úvodních stran.*

21) *Koniáš, A.: Zlatá pravdy denice. Praha 1728, s. 18. nestránkovaných úvodních stran.*

22) *Blíže viz kapitola „Koniášovo dílo“.*

23) *Sommervogel, C.: o. c., s. 1188.* Autor zde cituje i úryvek z uvedeného rukopisu; v něm se o *Citaře Nového zákona* poznamenává: *„Idiomate germanico et boemico, opusculum saluberrimum, cujus plus quam 100 000 exemplaria in populum sunt dispersa.“*

24) *Neumann, A.: o. c., s. 28.*

25) *Srov. Tobolka, Z.: o. c., díl 2., část 5.*

26) *Koniášovo autorství Klíčů a Indexu* obhájí rovněž *Svatoš, M.: O autorství Klíčů a Indexu českých zakázaných knih. Listy filologické 125, 2002, č. 3 – 4, s. 321 – 325.*

27) *Kratochvíl, A.: Oheň baroka. Brno 1990, s. 17.*

- 28) O elogiu viz Svatoš, M.: *Jezuitské elogium P. Antonína Koniáše, Szersznikův bio – bibliografický medailon a jeho vliv na misionářův obraz v české literární historii. Listy filologické* 125, 2002, č. 1 – 2, s. 33 – 35.
- 29) *Catalogus personarum & officiorum provinciae Bohemicae S. J. z r. 1760*, kdy Koniáš v Klementinu zemřel, uvádí z okruhu českých penitenciářů, jež s ním spolupracovali, pouze dva, kteří se tehdy zdržovali v Praze. Byli to P. Martin Krczal a P. Josef Fellner. V úvahu by spíše přicházel P. Fellner, neboť ten působil rovněž v Klementinu, zatímco P. Krczal byl ubytován v novoměstské koleji.
- 30) Jsou to kupříkladu přesná data narození a vstupu do řádu; krom toho autor vypočítává, kolik let vykonával zesnulý ranní adhortace, jak dlouho vykládal katechismus atd. Zdrojem těchto údajů mohly být různé katalogy jezuitského řádu a další písemnosti.
- 31) *Annuae literae Collegii S. J. Pragae ad Sanctum Clementem Anno 1757 – 1772. Fol. 70 b – 73 a*. Uložení: *Národní knihovna v Praze, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. XXIII C 105/17*.
- 32) *Časopis Musea Království českého* 69, 1895, s. 322 – 325. Dále jen „*elogium*“
- 33) *Annales provinciae Bohemiae Societatis Jesu Ad Annum 1760. Fol. 96 b – 98 b*. Uložení: *Národní knihovna v Praze, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. XXIII C 105/18*.
- 34) Viz Svoboda, J.: *Památky kolleje klementinské v Praze. Časopis katolického duchovenstva* 17, 1876, s. 246 – 248.

35) Zmiňovaná římská verze je uložena v *Archivum Romanum Societatis Jesu* pod sign. *Boh. 179*. Její xerokopie se nachází v *Archivu české jezuitské provincie v Praze, karton č. 50, složka „Koniáš“*.

36) *Neumann, A.: o. c., s. 143 – 144, 152 – 153, 156, 157.*

37) Oznámení misie ve Dvoře Králové – *Schulz, A.: Archivní prameny ku poznání života i strážně na širém Královédvorskú od doby Husovy až do doby Koniášovy. Dvůr Králové nad Labem 1913, s. 190 – 192.*

Oznámení misie v Přelouči – *Časopis Musea Království českého 71, 1897, s. 456 – 457.*

Oznámení misie v Lounech – *Sborník Historického kroužku 26, 1925, s. 57 – 58.*

38) *Catalogus personarum & officiorum provinciae Bohemiae Societatis Jesu.* Uložení: *Státní ústřední archiv, sign. JS III_o – 437, karton 166 (léta 1711 – 1728);*

JS III_o – 438, karton 167 (léta 1730 – 1757); zbývající léta 1758 – 1760 a rovněžtak údaje z katalogů chybějících v předešlých kartonech byly doplněny materiály z *JS III_o – 482, karton 211.*

39) Některé záznamy o průběhu „kajících pobožností“ konaných P. Koniášem byly publikovány:

Misie v Berouně 1737: *Přibík, J.: Děje královského města Berouna. Lumír 12, 1862, s. 473 – 474.*

Misie v Kasejovicích 1745: Hille, J.: *Církevní poměry na panství lnářském v XVIII. století. Blahověst* 42, 1892, s. 200 – 201.

Misie ve Vlašimi 1746: Slavík, F. A.: *Dějiny města Vlašimě a jeho statku. Tábor* 1889, s. 261 – 262.

Misie v Nové Pace 1743 a 1766: Kotík, A.: *Zápisky Fr. Golla, souseda a punčocháře novopackého o misiích jezuitských r. 1766. Český lid* 19, 1910, s. 50 – 54.

Z nepublikovaných pramenů byly použity:

Manuál rady městské 1736 – 1746. Uložení: Okresní archiv v Berouně, fond „Archiv města Berouna“, inv. č. 64 (popisuje organizační zajištění berounské misie)

Seidl, J. A.: *Děje královského města Berouna. Uložení: Okresní archiv v Berouně.*

Seidl, J. A.: *Kronika, čili úplné a obšírné popsání všech památností Královského krajského města Berouna. Uložení: Okresní archiv v Berouně. (Kronika pochází z r. 1828 a obsahuje tudíž přejaté informace, které autor čerpal neznámo odkud)*

Vávra, J.: *Paměti královského města Berouna. Uložení: Okresní archiv v Berouně.*

III.

Život a dílo P. Antonína Koniáše

Antonín Ignác Nepomuk Koniáš se narodil v úterý 13. února 1691 v Praze. ¹⁾ Jeho otec Vojtěch Jiří byl knihtiskařem a od roku 1688 i měšťanem Starého Města Pražského. Již dříve je uváděn jako faktor arcibiskupské tiskárny, v letech 1693 – 1697 zastával tutéž funkci v jezuitské klementinské tiskárně, kde mimochodem vytiskl Komenského spis „*Janua linguarum*“, podle něhož jezuité na svých školách vyučovali cizím jazykům. Roku 1697 se osamostatnil a v domě „U tří andělů“ v Jesuitské ulici ²⁾ si zřídil vlastní živnost. Zde vydával své knihy až do roku 1710, kdy zemřel. Řízení podniku po něm převzala vdova Kateřina Alžběta, ovšem ne nadlouho, neboť i ona v období morové epidemie roku 1714 umírá. ³⁾

Již z pouhého žánru literatury, kterou tiskárna Koniášových vydávala a mezi níž čelné místo zaujímají díla náboženská, ⁴⁾ se můžeme domnívat, že rodinné prostředí bylo prodchnuto výrazně katolickým duchem. Tomu by rovněž mohla nasvědčovat i sama skutečnost, že nejen Vojtěchův syn Antonín, ale i dcera Marie Barbora si v poměrně mladém věku zvolili duchovní povolání. ⁵⁾ Na výchově obou dětí se patrně spolupodílelo i nedaleké Klementinum; je totiž pravděpodobné, že do některého ze zdejších kostelů celá rodina docházela na bohoslužby a že zde asi zároveň začal v druhé polovině devadesátých let malý Antonín navštěvovat elementární školu. ⁶⁾ Po jejím absolvování zahájil roku 1699 gymnazijní a filozofická studia; v roce 1707 dosahuje hodnosti bakaláře a o rok později získává titul magistra filozofie.

Poté, co „s příkladnou nevinností prožil chlapecký věk“ – jak praví elogista – pojal nesmírnou touhu stát se členem Tovaryšstva Ježíšova. Navzdory této touze to ale nebylo rozhodnutí lehké, neboť – jak dále uvádí jmenovaný životopisec – „pekelný nepřítel ... šťastného chlapce někdy i nejhoršími zbraněmi podsvětí od předsevzetí odvracel.“ Nicméně sedmnáctiletý magistr přesto ve svém úmyslu vstoupit do řad Tovaryšstva setrval a v brněnském „domě první probace“ ⁷⁾ nastoupil 15. října 1708 dvouletý noviciát. ⁸⁾ Cílem noviciátu bylo prověřit opravdovost rozhodnutí příslušného adepta a zjistit zároveň jeho dispozice pro duchovní život v řádu; byl proto vyplněn různými duchovními cvičeními a pracemi, jimiž se měli novicové cvičit v pokoře a poslušnosti. Náplň těchto prací spočívala v ošetřování nemocných a ve vyučování náboženství. ⁹⁾ Denní povinnosti byly přitom rozvrženy takovým způsobem, že dotyčným neoponechávaly ani chvilku volného, neorganizovaného času. ¹⁰⁾

Když pak složením slibu chudoby, poslušnosti a čistoty ukončil noviciát, ¹¹⁾ působil několik let jako pedagog na řádových školách. Roku 1711 začal vyučovat v kutnohorské koleji nejnižší ročník jezuitských středních škol, nazývaný tehdy „rudimenta“. V následujících letech mu vždy připadla třída o jeden stupeň výše – tzn. roku 1712 „principia“, 1713 „grammatica“, 1714 (kdy přesídlil z Kutné Hory do Hradce Králové) „syntax“ a roku 1715 „poetica“, kterou pro změnu přednášel ve slezském Opolí. Poslední, šestý ročník, jímž byla završena tzv. „studia inferiora“, už nevyučoval. Kromě uvedených povinností zastával o jednotlivých církevních svátcích v posledním roce svého kutnohorského pobytu rovněž úlohu studentského exhortátora. To znamená, že v příslušných dnech pronášel ke studentům krátké duchovní promluvy povzbuzujícího rázu. Táž funkce mu byla přidělena i v následujících dvou působištích, ovšem s tím rozdílem, že tu vystupoval jako nedělní exhortátor.

V letech 1716 – 1719 začal opět po delším čase sám studovat a sice teologii v pražském Klementinu. Teologická fakulta byla tehdy

čtyřletá. Stěžejní místo mezi vyučovanými předměty zaujímala morální teologie, spekulativní teologie, etika, studium Písma svatého a hebrejšтина. Z řad profesorů, kteří zde v té době přednášeli, je známější pouze hebraista Haselbauer.¹²⁾ O náročnosti studia svědčí do jisté míry i ten fakt, že z dalších patnácti studentů, kteří se nechali spolu s Antonínem Koniášem roku 1716 zapsat do prvního ročníku, jich dostudovalo pouze jedenáct; to znamená, že z celkového počtu studujících bylo průběžně vyloučeno více než třicet procent. Protože v osmnáctém století bylo zvykem, že bohoslovci přijímali kněžské svěcení již ve třetím ročníku, absolvoval Koniáš poslední rok teologie jako „páter“.¹³⁾ Ukončením teologických studií se zároveň uzavřela další kapitola jeho řádového života (započatá již roku 1710 po složení slibů), která je v jezuitském řádu chápána jako období druhé probace. Již roku 1720 nacházíme P. Antonína spolu s dalšími „otci třetí probace“ v Telči.¹⁴⁾ Zde se podrobil jakémusi druhému noviciátu, spočívajícímu především v duchovním soustředění.¹⁵⁾ Splnění této povinnosti mu otevřelo možnost stát se misionářem, čímž byl naplněn jeho velký životní sen.¹⁶⁾

Roku 1721 začal působit v okolí jeníkovské rezidence na Čáslavsku, přičemž vykonával i funkci katechety a svátečního kazatele. Následující rok jej nacházíme ve Staré Boleslavi, kde je kazatelem a představeným tamní mariánské kongregace. Další dva roky působil v jičínské koleji – zprvu jako exhortátor o církevních svátcích, později i jako katecheta.¹⁷⁾ Zde také 12. srpna 1724 vykonal slavnou profesi,¹⁸⁾ spočívající v tom, že před shromážděním věřících veřejně obnovil dřívější tři sliby, k nimž nyní připojil ještě čtvrtý, jímž se zavázal ke zvláštní poslušnosti papeže.¹⁹⁾ Většinu roku 1725 pak strávil jako kazatel v krumlovském kostele sv. Víta. Krom toho byl ale i katechetou, zpovědníkem a exhortátorem.²⁰⁾ Koncem téhož roku jej představení vyslali do Hradce Králové, aby zde ve funkci biskupského misionáře vystřídal P. Třebického.

Dříve, než se svěřeného úkolu ujal, byl od svého předchůdce náležitě poučen o stávajících poměrech v hradecké diecézi. Třebický mu krom jiného kladl na srdce zvláště šíření katolických knih vydávaných v Kladsku. V posledním období totiž výrazně vzrostla knižní agitace ze Saska, která ovšem nebyla projevem pouhého „apoštolského zanícení“ místních evangelíků. Tuto zem v roce 1724 postihla neúroda a zdejší obyvatelé přicházeli do sousedních Čech, kam přinášeli protestantské knihy, aby je zde posléze výhodně směnili za obilí. Nebyly to však pouze knihy německé, nýbrž i české, tištěné v Žitavě, Halle či Drážďanech. Tato skutečnost dokládá velký zájem o náboženskou literaturu mezi tehdejším obyvatelstvem Čech, kde poptávka v tomto ohledu patrně výrazně převyšovala nabídku. Ostatně právě za této situace žádal hradecký biskup pražského arcibiskupa o 600 – 700 zlatých na zakoupení katolických knih, které by byly lidem přidělovány náhradou za zkonfiskované spisy nekatolické provenience. Zvláštní zájem biskupa se přitom soustředil na kancionály, jichž se dožadoval již P. Třebický. Arcibiskup sice v písemné odpovědi svému sufragánovi slíbil, že vikářům i misionářům doporučí co možná největší bdělost nad podezřelými lidmi, ale o poskytnutí potřebných financí se vůbec nezmínil. Tak církevní představitelé zorganizovali alespoň síť katolických laiků, kteří ve svých obcích dohlíželi na to, aby se zde nešířily heretické spisy. Podle sdělení hradeckého biskupa Kongregaci S. Concilii z 1. října 1725 bylo takovýchto aktivistů okolo jednoho sta.²¹⁾

Za těchto okolností přichází tedy P. Koniáš do Hradeckého kraje, aby zde ještě s jedním řádovým spolubratrem (který ovšem působil samostatně v jiné, jemu vykázané oblasti), vykonával povolání misionáře.²²⁾ Jeho působení nejlépe dokumentují relace, které zasílal hradecké konsistoři a v nichž vždy referoval o své činnosti za určité období. Nejstarší z nich pochází z 6. ledna 1727; popisuje „*ovoce královské a biskupské misie v kraji a diecézi královéhradecké za rok 1726*“. Podle ní působil

její pisatel v děkanátu královéhradeckém, chrásteckém, jaroměřském, královédvorském, hostinnském, bydžovském, chlumeckém a kopidlenském, dále ve farnostech dubenecké, nechanické, vejvanovské, kratonožské, lamžické, jilemnické, lomnické, černilovské, jasenské, jesenické, rychnovské a chotěbořské. Zde všude vykládal katechismus a to konkrétně v kostelích stokrát, mimo kostel ke shromážděnému lidu sedmadvacetkrát. Krom toho obcházel i jednotlivé domy v šesti větších a jednom menším městě a v šedesáti vesnicích, kde rovněž vykládal katolickou nauku. Nad 3788 kajícíky pronesl rozhršení a nejsvětější svátost udělil 5845 přijímajícím; pokřtil třináct dětí, do chrámu uvedl čtrnáct matek a šest zemřelých pochoval. Čtyřem odsouzeným na smrt poskytl duchovní útěchu. Spálil celkem 1706 heretických a pověrečných knih, z nichž dobrovolně bylo po katechezích misionáři přineseno 1038, zbývající – v počtu 668 byly – nalezeny a odňaty; za ně prý podle možnosti dotyčným poskytl knihy lepší. ²³⁾ Finance, potřebné na jejich pořízení, získal tehdy od hraběte Františka Josefa Šlika a jeho chotě Anny Josefy, kteří jej ochotně sponzorovali i v dalších letech, když cokoli „*pro věčné našich vlastencův spasení*“ žádal. ²⁴⁾ Z dalších údajů uváděných v relaci a týkajících se odpadů od katolické víry je zjevné, že se Koniáš nespokojil s formálním vyznáním víry u těch, kteří požádali o návrat do církve; jejich touha musela být opravdová. Proto zvláště takovýmto lidem věnoval velkou péči při katechezi. ²⁵⁾

Při misijní činnosti se P. Koniáš nebál uplatňovat zcela nekonvenční metody, které mu pak následně působily problémy s nadřízenými. Kupříkladu z roku 1732 pochází stížnost maršovského faráře královéhradecké konsistoři, v níž pisatel pohoršen uvádí, že tento jesuita sloužil mši sv. v hospodě a podával při ní i svaté přijímání. Celá věc postoupila až ke konsistornímu soudu. P. Koniáš se hájil svolením celebrovat mši sv. na jakémkoli slušném místě, kde není kaple nebo kostel. Krom toho poukazyval i na skutečnost, že tak činil již předcházející rok,

aniž by proti tomu místní duchovní správce cokoli namítal. Konsistoř se ovšem postavila na stranu žalobce s odůvodněním, že oprávnění užívat této fakulty bylo podmíněno souhlasem místního faráře. P. Antonín byl propuštěn s nemilostí a zvláštní fakulta mu byla odejmuta.²⁶⁾

Koniášovo misijní působení v hradecké diecézi je poznamenáno i vleklým sporem s hrabětem Františkem Antonínem Šporkem. Tento aristokrat totiž sympatizoval s jansenismem, proti němuž právě jezuité dost ostře vystupovali. Koniáš si na Šporkovy příliš liberální postoje v otázkách víry stěžoval již počátkem roku 1726 ve svém listu hradeckému biskupovi Košínovi.²⁷⁾ Nebyl ovšem zdaleka jediným; stížnosti na hraběte přicházely i z jiných stran. Nicméně zdá se, že Šporkovy jansenistické a s tím související protijezuitské postoje nebyly zprvu příliš vyhraněné. Teprve spor o stavbu Kalvarie a Betléma v místech, kde se jeho hradištské panství stýkalo s panstvím žirečských jezuitů (které Špork obvinil z porušení hranic), jej přivedl k radikalizaci v této názorové oblasti. Tak se v letech 1728 – 1729 objevují ve Šporkových lázních na Kuksu četné pamflety namířené proti jeho žirečským sousedům, placení veršovníci skládají posměšné písně o jezuitách, najatí malíři je vyobrazují jako ďábly tančící s čarodějnicemi a jiný neznámý umělec zhotovuje sochu křesťanského rytíře, který od hranic panství výhružně zvedá svůj meč proti klášteru v Žirči.²⁸⁾

Následky nedaly na sebe dlouho čekat. Proti Šporkovi, obviněnému z kacířství a jeho šíření, byl zahájen proces, jehož se ovšem podle dobových zvyklostí neúčastnila pouze duchovní moc. Dle zásady, že nekatolictví je zločinem proti státu, obsadil v noci 26. června 1729 oddíl kyrysníků Kuks. Teprve poté se ujal iniciativy i klérus, v jehož řadách nechyběl ani P. Koniáš. Následovalo zabavení všech Šporkových knih, prohlídka soch, řezeb a nápisů vyskytujících se na panství. To vše trvalo pět dní.²⁹⁾ Koniáš, který v tomto ohledu projevoval patrně zvýšenou aktivitu, si proti sobě popudil hraběte nejvyšší měrou.³⁰⁾

Zdá se, že by zákrok nebyl býval nabyt takovéto míry, kdyby Špork nevyprovokoval žirečské jezuity bez míry a rozumu a kdyby navíc nešířil satiry, jejichž terčem se staly všechny autority tehdejší společnosti, včetně samotného císaře. Špork ovšem mohl poukázat na to, že vystavěl osm kostelů a kaplí, deset poustev, tři špitály a dva kláštery, mohl se vykázat i pravidelnou účastí na bohoslužbách a přijímáním svátostí. Ještě před vynesením rozsudku ovšem dochází k náhlé dohodě o postavení křížů na vzpomínané Kalvarii a tím i k naprosté změně situace; při oslavách narozenin císařovny, konaných v srpnu 1732 na Kuksu, slouží už na důkaz smíru slavné bohoslužby představený jezuitské žirečské residence. Řada polehčujících okolností a náhlé Šporkovo obrácení vedly zemský soud k vynesení poměrně mírného rozsudku. Na jeho základě musel odsouzený za šíření hereze a tisk necenzurovaných knih zaplatit pokutu ve výši 6000 dukátů.³¹⁾

Napříště byl již Špork opatrnější: v květnu 1735 se účastnil jezuitské misie v Lysé nad Labem a protože prý byl uchvácen Koniášovým kázáním o pokání, odložil mnohaletou nenávist a proměnil ji náhle v hluboké sympatie, rozhodl se uspořádat ještě v srpnu téhož roku misii v Kuksu. Při ní jednomu z jejích členů – možná že samotnému Koniášovi – uděluje jakožto „lovci duší“ řád sv. Huberta. Krom toho Špork vstupuje do mariánské družiny, již odkázal 300 zlatých. Podobně i P. Koniášovi poskytl velkou finanční částku na publikování katolických knih.³²⁾

Počátek třicátých let je v Koniášově životě spjat s událostmi, k nimž tehdy došlo na opočenském panství. Zde se místní tajní nekatolíci z podnětu hennersdorfského kazatele Jana Liberdy obrátili roku 1732 na svého pána, hraběte Rudolfa Colloreda s písemnou žádostí, aby jim povolil svobodně vyznávat jejich víru. Když hrabě postoupil uvedenou žádost krajskému hejtmanovi do Hradce Králové, zděsil se její adresát do té míry, že bez prodlení vyslal na opočenské panství osm setnin vojska, aby toto nekatolické hnutí potlačilo. Hned v první den jeho příchodu bylo

zatčeno dvaatřicet „starších“ spolu s devadesáti osmi „spolubratřimi“ a záhy také uvězněno. Do Opočna se dostavila zvláštní komise, vyslaná pražským apelačním soudem, která pak následující dva roky celou záležitost vyšetřovala a viníkům vyměřila tresty nucených prací.³³⁾

Vzpomínané události pohnuly P. Koniáše k sestavení rozsáhlého polemického spisu „*Jediná choti Beránková*“, který vychází v Hradci Králové roku 1733. V něm reaguje na učení opočenských nekatolíků, s kterým se mohl poměrně dobře obeznámit, neboť se osobně účastnil vzpomínaných výslechů. Nebyl přitom pouhým pasivním posluchačem; z jeho podpisů pod výpověďmi obžalovaných je zjevné, že dotyčné sám vyslychal. Kladl jim přitom otázky náboženské povahy.³⁴⁾ Tak P. Koniáš završil své mnohaleté působení na Hradecku ve funkci biskupského misionáře.

Od následujícího roku 1734 působil ve skupině českých jezuitských penitenciářů. Ti v nevelké, zpravidla pěti či šestičlenné skupině obcházeli celou zem a konali kající pobožnosti.³⁵⁾ Museli se přitom řídit směrnicemi, jež roku 1735 vydal generál Tovaryšstva Ježíšova, pražský rodák František Retz.³⁶⁾ V čele skupiny stál superior, kterýžto úřad zastával Koniáš v letech 1739 – 1743, podruhé pak 1751 – 1754.³⁷⁾ Vlastní misie konali penitenciáři po celý rok, ponejvíce však od velikonoce do října. V zimě probíhaly v kostelích, v létě zpravidla na náměstích pro větší počet lidí.³⁸⁾ Jejich průběh byl následující: s určitým časovým předstihem zasílali penitenciáři kompetentním osobám – tedy členům městské rady nebo majiteli panství – vyplněné předtištěné formuláře, v nichž oznamovali dobu konání misie a uváděli rovněž základní potřeby, které je nutné pro její průběh zajistit.³⁹⁾ Dochované zprávy z míst, kde Koniáš působil, svědčí o tom, že misie začínaly vždy v neděli ráno. Duchovní správce jménem shromážděných farníků přivítal příchozí misionáře a to buď ještě před branami města, nebo až v místním kostele. Bezprostředně poté pronesl jeden z misionářů úvodní řeč. Po ní se všichni

přítomní v procesí odebrali na náměstí, kde byly pobožnosti z důvodu velkého počtu účastníků nejčastěji odbývány. Misionáři vystoupili na připravené lešení, vyzdvihli misijní kříž na znamení začínající se misie a některý z nich pak měl krátkou promluvu o smyslu celé akce. Následovala slavná mše svatá, ukončená svátostným požehnáním. Poté se až do druhé hodiny odpolední zpovídalo, pouze v poledne byla zpověď přerušena přestávkou na oběd. Ve zbývajících částech dne konali misionáři pro přítomné rekolekce, duchovní cvičení, kázali, navečer se modlili nešpory, které zakončovali svátostným požehnáním a pak znovu zpovídali, někdy i do pozdních večerních hodin. V obdobném pořádku probíhaly misie po osm dní. Někdy byl uvedený denní program rozšířen o procesí, která směřovala do polí ke kapličkám, nebo do okolních míst spojených s duchovním životem (kaple, kláštery, apod.). Poslední den – obvykle ve večerních hodinách – byly za městem páleny knihy, jejichž obsah se ve věroučných či morálních otázkách uchyloval od učení katolické církve.⁴⁰⁾ Tyto knihy přinášeli lidé penitenciářům sami poté, co v jejich kázáních slyšeli o škodlivých duchovních účincích tohoto druhu literatury.⁴¹⁾

Stěžejní bod misí spočíval v kázáních, zaměřených především na tematiku pokání; často obsahovala eschatologické motivy, ale i výzvy k vzájemnému smíru, k navrácení ukradeného majetku apod.⁴²⁾ Také Koniáš je znám jako kazatel. Kázal prý jak česky, tak německy na nejrůznější témata, někdy dokonce pětkrát denně.⁴³⁾ Uvážíme-li, že hlavní promluva trvala hodinu a zbývajících byly půlhodinové,⁴⁴⁾ pak kázal celkově tři hodiny čistého času, což muselo být nejen duševně, ale i fyzicky velmi vyčerpávající. Nejednou byl proto vysílen do té míry, že jej museli z kazatelny odnést domů.⁴⁵⁾ Jeho kázání byla natolik působivá, že posluchači často propukali v pláč. Nechyběli mezi nimi ani tací, kteří vytrvale odmítali konat pokání. Elogium se zmiňuje o dvou takových případech.⁴⁶⁾

Kde Koniáš kázal, tam si také pod těžkým hříchem zavazoval přítomné, aby mu přinesli ke kontrole všechny své knihy. Ty, které svým obsahem odporovali učení katolické církve, odsuzoval zpravidla ke spálení. ⁴⁷⁾ Koniášovi vůbec velmi záleželo na „vykořenění“ kacířských knih. V tomto úsilí nedbal nebezpečí, které s tím bylo spojeno, ba ani smrti. ⁴⁸⁾

Distributory nekatolické, ale i erotické literatury byli v Koniášově době rovněž domácí židé. Zvýšenou aktivitu v tomto ohledu projevovali zejména za válek o dědictví rakouské, kdy byly Země Koruny české obsazeny pruskými, bavorskými a francouzskými oddíly. Když pak koncem roku 1744 císařovna Marie Terezie, jež mezitím opětovně nabyla ztracených pozic, vypověděla pro spolupráci s nepřitelem židovské obyvatelstvo ze země, dalo se předpokládat, že židovští obchodníci budou před odchodem do nuceného exilu nekatolickou literaturu spolu s knihami erotického charakteru (které jim byly v minulosti již několikrát zabaveny) velmi levně prodávat, aby tak ještě v poslední chvíli dosáhli alespoň částečného zisku. Tomu ovšem chtěl P. Koniáš zabránit. Obrátil se proto na královské místodržitelství s žádostí, aby mu bylo povoleno prohlédnout sklady knih, knihkupcům pak aby bylo nařízeno prodat mu lacino veškeré heretické a pohoršlivé tisky. Místodržící Koniášov ě žádosti vyhověli a vydali za tímto účelem 19. dubna 1745 zvláštní patent. V něm krom shora uvedených Koniášových požadavků navíc ustanovili, že každý knihkupec, u něhož budou takovéto knihy nalezeny po uplynutí čtrnáctidenní lhůty, bude přísně potrestán, kupříkladu zabavením zboží. ⁴⁹⁾

Často diskutovaným problémem bývá počet a hodnota Koniášem stíhaných či zničených knih. Této tematice věnoval v minulosti největší pozornost Antonín Podlaha. Výsledkem jeho bádání je studie o zapovězené literatuře, publikovaná roku 1890. V ní na základě porovnání celkového počtu tisků uváděných Jungmannovou Historií a Koniášovým

Indexem dospěl k závěru, že zakázána byla „pouze“ třetina z těch jazykově českých knih, co byly vydány od počátku knihtisku do poloviny 18. století. ⁵⁰⁾ Dnes, když máme k dispozici Knihopis, shledáváme, že se jednalo nikoli o třetinu, nýbrž jednu třináctinu. ⁵¹⁾ Naprostou většinu této sumy tvoří spisy náboženského zaměření. Dalším zajímavým faktem je to, že konfesijní orientace autora zde nehrála žádný význam. Hledělo se pouze na obsahovou stránku díla. Proto také kupříkladu v Indexu nenacházíme žádné odborné pedagogické dílo Komenského, nýbrž jen jeho práce náboženské.

Přehled jednotlivých žánrových oblastí, do nichž spadají knihy uváděné v Indexu, spolu s příslušnými číselnými údaji ukazuje následující výčet: ⁵²⁾

Žánrová oblast	Celkový počet knih uváděný		
	Jungmannovou Historií	Koniášovým Indexem abol.	cor.
1. Spisy mluvnické, slovníky apod.	87	1	-
2. Duchovní básně, písně, kancionály	269	143	6
3. Světská poesie	115	8	6
4. Dramata	40	6	1
5. Romány a zábavná literatura	41	3	3
6. Řecká a římská literatura	15	1	1
7. Obecné dějiny	54	7	5
8. České dějiny	51	4	6
9. Historie církve	108	32	2
10. Životopisy	13	7	-
11. Matematické spisy	11	-	-
12. Zeměpisná díla	22	-	2

Žánrová oblast	Celkový počet knih uváděný		
	Jungmannovou Koniášovým		
	Historií	Indexem abol. cor.	
13. Morální filosofie	103	29	30
14. Politologické spisy	12	3	5
15. Literatura o výchově	13	4	2
16. Astronomie, kalendáře, pranostiky	80	8	2
17. Snáře, věštby apod.	19	5	-
18. Různé úkazy na obloze	20	4	2
19. Vojenství	3	-	1
20. Přírodovědná díla a alchymie	38	-	1
21. Ekonomie	14	-	-
22. Bylináře	4	-	-
23. Všeobecné lékařství	12	-	2
24. Léčba moru	25	7	2
25. Veterinářské spisy	10	-	-
26. Právo, sněmovní usnesení aj.	165	3	-
27. Dogmatická a polemická díla	553	343	4
28. Milostivé léto	7	1	-
29. Přehledy Písma sv.	11	10	-
30. Biblické spisy	26	14	1
31. Výklady Písma sv.	112	80	2
32. Postily	43	21	4
33. Kázání nedělní	428	127	8
34. Pohřební promluvy	133	50	-
35. Liturgické spisy	42	16	-
36. Spisy sv. otců	39	-	3
37. Nábožensko vzdělavatelské spisy	381	155	20

Žánrová oblast	Celkový počet knih uváděný		
	Jungmannovou Koniášovým		
	Historií	Indexem abol. cor.	
38. Bratrstva a jejich pobožnosti	31	-	-
39. Literatura o sv. obrazech a ostatcích	78	-	-
40. Duchovní romány	5	2	2
41. Zjevení a proroctví	9	3	2
42. Život Ježíše Krista a svatých	151	8	1
43. Modlitby	221	128	4

(pozn.: *abol.* = spisy určené ke zničení; *cor.* = spisy, které je možné opravit)

Elogium uvádí, že Koniáš za celý svůj život zničil „nad 30 tisíc jedem otrávených knih“. ⁵³⁾ Uvážíme-li, že byl misionářem pětatřicet let, pak tento počet přibližně odpovídá i údajům z dochovaných relací, v nichž je za každý rok udáváno množství okolo jednoho tisíce. Rovněž tak i při jiné příležitosti svědčí Koniáš o tom, že za rok shromáždí zhruba na tisíc heretických knih. ⁵⁴⁾ Přitom však je třeba mít na zřeteli, že při výjimečných příležitostech – jakými bylo kupříkladu zabavení nekatolických knih vydávaných Šporkovou tiskárnou, či těch, co distribuovali pražští židovští obchodníci – mohl nashromáždit podstatně větší množství tisků. Některé z nich – jak patrně z uvedené tabulky – byly „opravovány“ a vráceny vlastníkům, jiné umístěny do zvláštních oddělení klášterních knihoven, ostatní likvidovány. Ne všechny knihy odsouzené k likvidaci však byly páleny veřejně. ⁵⁵⁾

S nemenší horlivostí Koniáš také knihy rozdával a to zejména jako náhradu za zabavené spisy. ⁵⁶⁾ Nejednalo se přitom pouze o jeho

vlastní publikované práce, nýbrž i o díla jiných autorů. Finance potřebné na krytí nákladů s tím spojených získával z nejrůznějších zdrojů: z farní pokladny, od aristokracie - zejména od manželů Šlikových a hraběte Šporka, jak už bylo řečeno při jiné příležitosti - dále od českého zemského sněmu a s největší pravděpodobností i z vlastních příjmů. ⁵⁷⁾

Po mnoha letech misijního působení se P. Koniáš uchýlil někdy v průběhu roku 1759 do klementinské koleje, ⁵⁸⁾ kde mu byla svěřena funkce spirituála a zpovědníka. ⁵⁹⁾ Stalo se tak patrně v důsledku zhoršení jeho zdravotního stavu. Zde už ovšem nepobýval příliš dlouho. Sám tušil, že se neodvratně blíží den jeho konce. V posledním měsíci života jej navštívil jeden z bohoslovců, jehož znepokojovaly obavy z blížící se smrti. P. Antonín však, vraceje se právě z kostela, kde rozjímal před nejsvětější svátostí, ho ujistil, že spíše jemu samému platí tato předtucha. Obdobně i den před smrtí svému spolupracovníku z misí, který za ním přišel v jisté záležitosti, s radostnou tváří oznámil: „Nejdražší otče! Dlouho již spolu na tomto světě nepobudeme; já brzy zemřu a naleznete mě mrtvého, aniž byste věděli, jak jsem skonal“. Tato slova se skutečně nazítří potvrdila: v pondělí 27. října 1760, když ještě ráno vyzpovídal několik kněží, byl o půl druhé odpoledne nalezen ve svém pokojíku mrtev ⁶⁰⁾ Třetího dne poté byl pochován v klementinském kostele sv. Salvátora. ⁶¹⁾

Poznámky

- 1) Celé Koniášovo jméno uvádí Jandit, V.: *Grammatica linguae boemicae methodo facili. Praha 1705, s. 21.*

Údaj o narození viz *elogium*, s. 322.

- 2) Nyní Karlova ulice, č.p. 21. Srov. Poche, E.: *Prahou krok za krokem. 2. vyd. Praha 1985, s. 449.*

- 3) Údaje o tiskařské činnosti manželů Koniášových uvádí Chyba, K.: *Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do r. 1860. Příloha Sborníku Památníku národního písemnictví Strahovská knihovna I – 1966. Praha 1966, s. 153.*

- 4) O publikacích vydaných Vojtěchem Koniášem a jeho manželkou se zmiňuje Volf, J.: *Dějiny českého knihtisku do r. 1848. Praha 1926, s. 85.*

- 5) *Duhr, B.: o. c., s. 359.* Rovněž Herain, J.: *Stará Praha – sto akvarelů Václava Jansy. Praha 1902, s. 15.*

- 6) *Ruth, F.: Kronika Královské Prahy a obcí sousedních. Praha 1903, 3. díl, s. 485.*

- 7) Probace [lat.], zkouška.

- 8) *Elogium*, s. 322

- 9) *Spáčil, B.: Jesuité. Praha 1923, s. 33.*

- 10) Kučera, J. – Rak, J.: *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha 1983, s. 78.
- 11) *Ibidem*, s. 79.
- 12) Údaje o činnosti P. Koniáše a ostatních jezuitů uvádí *Catalogus personarum & officiorum* z příslušných let.
- 13) *Ibidem*, r. 1719.
- 14) *Ibidem*, r. 1720.
- 15) Spáčil, B.: o. c., s. 34
- 16) *Elogium*, s. 322.
- 17) *Catalogus personarum & officiorum*, 1721 – 1724.
- 18) Duhr, B.: o. c., s. 360.
- 19) Spáčil, B.: o. c., s. 34, 35
- 20) *Catalogus personarum & officiorum*, 1725.
- 21) Neumann, A.: o. c., s. 23 – 25.
- 22) *Ibidem*, s. 77. Srov. *Catalogus personarum & officiorum* 1726 – 1733.
- 23) Neumann, A.: o. c., s. 152 – 153 (Příloha č. 21, na níž je otištěna latinská relace v původním znění). Z relace je patrné, jakou konkrétní činnost misionáři vykonávali.

- 24) Koniáš, A.: *Vejtažní naučení*. 1 vyd. Hradec Králové 1740, s. 4 (neustránkované dedikace). P. Koniáš zde mimo jiné vzpomíná, jak mu manželé Šlikovi před 14 lety – tedy právě v r. 1726 – ale i později finančně pomáhali:

„Toť jest ten od Boha požehnaný dům, z něhožto sem nikdy bez přijatého dobrodiní nevykročil. Toť jest ten staročeský rod, z veleslavných svaté Ludmily a svatého milého Václava předků zstupující (d), od něhožto cokoli sem až posavád pro věčné našich vlastencův spasení žádal, všecko sem ochotně obdržel. Toť jest ta štědroty a lásky plná Jozefová spižírna, která mně před 14. léty při těžkém začátku mém, v rozdávání kněh, přehojnou pomocí přispěla a od té chvíle do dnešního dne mně v té příčině pomáhati nepřestává.“

(V citátu použitý odkaz (d) – „*Boh. Balb. Miscell. histor. Reg. Boëm. Decad. 2. L. 2. part. 3. tab. 2. lit. nn. Item par. 4. lit. n.*“)

- 25) Neumann, A.: o. c., s. 152 – 153.
- 26) Neumann, A.: o. c., s. 93.
- 27) Neumann, A.: o. c., s. 143 – 144. (Příloha č. 18). Rovněž Preiss, P.: *Boje s dvouhlavou saní*. Praha 1981, s. 239.
- 28) Pekař, J.: *Hrabě František Antonín Špork*. Pekař, J.: *Z duchovních dějin českých*. Praha 1941, s. 186. Vybrané rytiny a básně s protijezuitskou tematikou uveřejnil Preiss, P.: o. c., s. 226, 229, 231 – 237.
- 29) Pekař, J.: o. c., s. 187.

- 30) *Elogium*, s. 323. O činnosti P. Koniáše na Šporkových panstvích se zmiňuje rovněž *Preiss, P.: o. c.*, s. 77, 80, 95, 103, 212, 239, 253 – 256, 285, 300.
- 31) *Pekař, J.: o. c.*, s. 187 – 189.
- 32) *Ibidem*, s. 189, 202. Rovněž *elogium*, s. 323. Udělení loveckého řádu jezuitovi bychom ovšem mohli v jistém smyslu chápat i jako ironii. *Srov. Preiss, P.: o. c.*, s. 129.
- 33) Největší pozornost této problematice věnoval *Kořán, I.: „Opočenská rebelie“ roku 1732*. In *Acta musei reginaehradecensis, serie B, scientiae sociales, XII, 1970*, s. 93 – 137. Dále pak *Čáňová, E.: Proticírkevní hnutí na Opočensku v r. 1732*. In *Sborník prací východočeských archivů 4, 1978*, s. 133 – 151. Rovněž *Svátek, J.: Dějiny Čech a Moravy nové doby. 4. díl. Praha 1895*, s. 283. Dále *Rezek, A.: Dějiny prostonárodního hnutí náboženského v Čechách od vydání tolerančního patentu až po naše časy. S. l. & s. a.*, s. 78 – 85. Dále *Svatoš, M.: Knihy zabavené přičiněním misionáře Antonína Koniáše S. J. na opočenském panství roku 1733 a jejich čtenáři*. In *Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století. Boskovice 1999*, s. 364 – 371. Dále *Svatoš, M.: Verbotene durch den Missionar Antonín Koniáš S. J. im Frühjahr 1733 in der Herrschaft von Opočno beschlagnahmte Bücher und ihre Leser*. In *Acta Comeniana. Internationale Revue für Studien über J. A. Comenius und Ideengeschichte den frühen Neuzeit XII, 1999*, s. 99 – 142.
- 34) *Examina podezřelých z kacířství v letech 1732 – 1734 v Dobrušce. Sborník historického kroužku 6, 1897*, s. 120.
- 35) *Catalogus personarum & officiorum, 1734 – 1759*.

- 36) *Neumann, A.: o. c., s. 79 – 80.* Tyto směrnice se týkaly zejména osobního života misionářů.
- 37) *Catalogus personarum & officiorum, 1739 – 1743, 1751 – 1754.*
- 38) *Relace penitenciářů.* Uložení: *Státní ústřední archiv, fond „Archiv pražského arcibiskupství“, sign. H 2/5, karton 4293.*
- 39) Z Koniášových oznámení jsou známa tři; všechna byla publikována v odborném tisku. Srov. kap. „Charakteristika literatury a pramenů,“ pozn. 37)
- 40) Stať o průběhu misí byla sestavena na základě pramenů citovaných v kapitole „Charakteristika literatury a pramenů,“ pozn. 39)
- 41) *Pelzel, F. M.: o. c., s. 184.* Další svědectví podávají *Relace penitenciářů.* Srov. pozn. 39)
- 42) *Kotík, A.: Zápisky Fr. Golla, souseda a punčocháře novopackého o misiích jesuitských r. 1766. Český lid 19, 1910, s. 50 – 51, 53.*
- 43) *Elogium, s. 322.*
- 44) *Neumann, A.: o. c., s. 80.*
- 45) *Pelzel, F. M.: o. c., s. 184.*
- 46) *Elogium, s. 324.*
- 47) *Pelzel, F. M.: o. c., s. 184.*

- 48) *Elogium*, s. 323.
- 49) *Srov. Emler, J.: P. A. Koniáš. Památky archeologické a místopisné 14, 1868, s. 227 – 228. Rovněž Podlaha in Duhr, B.: o. c., s. 388 – 389.*
- 50) *Podlaha, A.: Kolik a jakých knih bylo v Čechách ničeno a zapovídáno. Vlast 6, 1889 – 1890, s. 481 – 490.*
- 51) Koniášův Index obsahuje 1363 titulů, což je v poměru k 17 631 titulům uváděným Knihopisem přibližně jedna třináctina. *Srov. Tobolka, Z.: o. c., díl 2., část 9., s. 212.*
- 52) Uvedený rejstřík sestavil A. Podlaha. *Viz Podlaha, A.: Kolik a jakých knih bylo v Čechách ničeno a zapovídáno. Vlast 6, 1889 – 1890, s. 483.*
Porovnání s Knihopisem zatím není k dispozici.
- 53) *Elogium*, s. 323.
- 54) *Viz Koniášova žádost o subvenci na Postilu zaslaná českému sněmu. Listy filologické 33, 1906, s. 48 – 49. (Dále jen žádost)*
- 55) P. Vydra se zmiňuje o poměrně paradoxní situaci, k níž onehdy došlo v královéhradecké koleji: P. Koniáš tu ukládal nashromážděné heretické spisy, zatímco místní topič, jemuž byly odevzdávány ke spálení, je odtud tajně vynášel a rozdával evangelíkům. *Viz Vydra, S.: Svazek kázání svátečních. Praha 1799, s. 13.*
- 56) viz relace penitenciářů, pozn. 39)
- 57) *Srov. Neumann, A.: o. c., s. 25.*

Koniáš, A. *Vejtažní naučení. Hradec Králové 1740, s. 4 nestránkované dedikace.*

Elogium, s. 323.

Žádost, s. 48.

58) *Elogium, s. 325.*

59) *Catalogus personarum & officiorum, 1760.*

60) *Elogium, s. 325.*

61) *Duhr, B.: o. c., s. 416.*

Koniášovo dílo

P. Antonín Koniáš je ponejvíce znám jako ničitel literatury. Měně známá je už skutečnost, že byl také velmi plodným autorem. Jeho literární činnost je úzce spjata s misijním působením a zahrnuje díla související s pastoračními potřebami.

Mohli bychom je rozdělit do několika skupin: první by tvořily kancionály „*Citara Nového zákona*“ a „*Písně na evangelia nedělní*“, druhou polemiky „*Zlatá, neomylné římsko katolické pravdy denice*“ a „*Jediná choti Beránková*“, třetí výklady liturgických textů – „*Postila*“, čtvrtou katechetický spis „*Pravá moudrost*“, pátou duchovní cvičení „*Spasitedlný týhoden*“ a „*Svaté upamatování*“ a poslední, šestou, soupisy zapovězené literatury – „*Klíč*“ a „*Index*“.

Z hlediska autorství bychom je mohli rozčlenit na díla nepůvodní, Koniášem přepracovaná a nebo jen částečně upravovaná („*Citara Nového zákona*“, „*Zlatá pravdy denice*“, „*Pravá moudrost*“, částečně „*Písně na evangelia*“ a snad i „*Klíč*“) a posléze na vlastní tvorbu, již tvoří zbývající knihy.

Uvedené práce (pomineme-li soupisy nekatolických knih) opírají své argumenty o autoritu bible, spisy sv. Augustina, eventuelně díla dalších církevních otců a rozsáhlé množství odborné literatury. Zatímco Klíč a Index jsou pomůckami pro duchovní, lze o ostatních spisech říci, že jsou určené laikům. Tomu je podřízena i jejich celková stavba.¹⁾

Velká poptávka po kancionálech na jedné straně a jejich citelný nedostatek na straně druhé přiměly P. Koniáše ke shromáždění mnoha českých duchovních písní, k nimž připojil i několik neznámých – snad vlastních – textů, zveršovaných na známé nápěvy. Tak vznikala někdy v letech 1726 – 1727 „*Citara Nového zákona*“, první a zároveň nejúspěšnější

Koniášovo dílo, které se dočkalo celkem jedenácti vydání, naposledy v revolučním roce 1848. ²⁾

Většinu písní pro svůj kancionál s největší pravděpodobností Koniáš přebral z Božanova „*Slavička rajského*“ a zbývající pak doplnil z „*Kancionálu českého*“ Matěje Václava Šteyera; v obou případech se jedná o díla jezuitských autorů, kteří rovněžtak ve svých sbírkách shromažďovali duchovní zpěvy větší měrou převzaté ze starších českých kancionálů. Narozdíl od těchto dvou pramenů ovšem Koniášova „*Citara*“ neobsahuje notaci, nýbrž pouhý text duchovních písní. ³⁾

Právě v Božanově „*Slavičku rajském*“ lze nalézt i pověstnou „*Píseň o mukách pekelných*“, dříve mylně připisovanou Koniášovi. ⁴⁾ Ve starším Šteyerově „*Kancionále českém*“ se tato píseň nenachází, ač se zde vyskytuje celá řada písní stejného tematického zaměření.

První vydání „*Citary*“ obsahuje celkem 418 duchovních písní. V dalších edicích se jejich počet zpravidla lišil. ⁵⁾

Ještě v průběhu roku 1727 začal Koniáš přepracovávat Pflaumerovy „*Dialogi catholici*“, ⁶⁾ obhajující stěžejní články katolické věrouky proti námitkám nekatolíků. Jedná se o knihu psanou formou diskusí mezi katolickým knězem, vzdělaným luteránem a prostými věřícími. Předmětem jejich rozhovorů jsou nejrůznější sporné teologické otázky (jako kupříkladu samospasitelnost katolické víry, učení o očištění, úcta k svatým, zpověď, přijímání pod obojí způsobou apod.). Koniáš v podstatě zachoval původní rozmluvy, ale rozšířil je a upravil tak, aby jim mohl dát podobu výkladů na epištoly, předčítané při mešních obřadech o svátcích významných světců katolické církve. Tak dal navíc Pflaumerovým Dialogům podobu postily. Kromě toho rozšířil původní předlohu o pasáže zdůvodňující církevní záповědi, jež se týkají šíření a přechovávání heretické literatury. V takto pozměněné podobě se kniha dočkala svého vydání r. 1728 a to pod názvem „*Zlatá, neomylné římsko katolické pravdy denice*“. ⁷⁾

Jako pomůcku pro katolické duchovní, bojující proti evangelické knižní agitaci, sestavil během roku 1728 známý „Klíč“, publikovaný v následujícím roce. Druhé, rozšířené vydání „Klíče“ vyšlo roku 1749, naposledy pak v roce 1770 jakožto „*Index librorum prohibitorum*“.

Soupisy katolickou církví zapovězených knih sestavoval A. Koniáš podle mínění J. Jakubce na základě starších jezuitských katalogů.⁸⁾ Je to docela pravděpodobné, uvážíme – li, že sestavování katalogů heretické literatury (včetně její likvidace nebo korektur) nařídil už tridentský koncil.⁹⁾

V „*Klíčích*“ nalezneme knihy české, německé, latinské a francouzské, jejichž obsah odporuje v otázkách věroučných či etických stanoviskům katolické církve. Zatímco první vydání „Klíče“ obsahuje 1307 knih (711 českých, 402 německých, 182 latinských, 12 francouzských), vydání druhé je rozšířeno na 2274 knih (960 českých, 970 německých, 267 latinských a 77 francouzských). Jednotlivé spisy jsou řazeny v abecedním pořadí podle křestních jmen autorů (nejsou – li tito uvedeni, tak podle názvu díla či jména tiskaře), dále pak podle formátu. Zapovězené tisky bývají opatřeny poznámkou, zda jsou opravitelné, nebo zda se mají zničit. *Index* – na rozdíl od *Klíčů* – obsahuje navíc ještě spisy publikované v dalších světových jazycích, zejména v italštině, angličtině a řečtině, avšak vydána byla z iniciativy pražského arcibiskupa Antonína Příchovského pouze jeho česká část, jak už bylo řečeno na jiném místě.

To jsou tedy prvá tři Koniášova díla. Jejich společným rysem je fakt, že ještě nebyla zcela původní. Prvním, ryze Koniášovým dílem je až „*Jediná choti Beránková*“, vydaná roku 1733 v reminiscenci na události, k nimž došlo nedlouho předtím na opočenském panství. Jedná se o polemiku s tajnými východočeskými nekatolíky, kteří se označovali buď

jako „*Po svobodě Pána Ježíše toužící*“, nebo „*Křesťané a bratři, jichžto síla jest Emmanuel*“, či „*Harfenistové*“. ¹⁰⁾

V ní nejen vlastními racionálními argumenty, nýbrž i slovy Písma sv. a církevních otců (tedy prostřednictvím spisů, z nichž čerpali podněty pro svůj duchovní život jak katolíci, tak evangelíci), vyvrací ta tvrzení „*Harfenistů*“, jež se rozcházejí s učením katolické církve. Ona jediná totiž v souladu s Koniášovým přesvědčením předkládá lidem „*pravou a spasitelnou víru*“ a představuje tak – obrazně řečeno – jedinou „*choť*“ Ježíše Krista – „*Beránka*“, obětovaného za spásu lidstva. Symbolika, spojená s Ježíšovou obětí na kříži se v knize objevuje na několika místech a znovu se pak vrací v názvech jednotlivých kapitol, počínaje VII. a konče XV. kapitolou. Na základě představy, že „*to dřevo, na kterém přibití byli oudové umírajícího Spasitele, bylo spolu kazatedlnice učícího Mistra, Krista Ježíše*“, ¹¹⁾ tu autor vědomě směšuje prvky evokující spíše mystickou meditaci s ryze racionální argumentací. Hlubší smysl použitých alegorií objasňuje již v předmluvě: Ježíš „*ukazuje vám krev svou, rány své, s kterými sobě církev, choti svou na věky zasnoubil, abyste ji sobě napotom jako matku, kšaftem Kristovým vykázanou, vážili; skloňuje k vám hlavu svou, abyste od něho jeho pravé povinné poddanosti a poslušenství nésti se naučili; bloudícím ruce své podává, aby vás na cestu pravdy z bludu vyvedl; nohami svými cestu k spasení ukazuje, ramenem svým pravou svobodu křesťanskou vás vyučuje, srdcem svým jednotu víry ponavrhuje, očima svými na matku svou, která církev vyobrazovala, hledí a že s ní ve všem, jako s Kristem spravovati se máte, vám přikazuje ...*“ ¹²⁾ V souladu s tím pak v názvu sedmé kapitoly „*Hlava Krista Ježíše, trním korunovaná, učí nás, jak dokonale na místě Božím představené duchovní vrchnosti poslušni býti máme*“ ¹³⁾, v názvu kapitoly následující autor připomíná, že „*Rameno Krista Ježíše s přetěžkým jhem kříže ztížené a velice raněné, všem svobodu Pána Ježíše vyhledávajícím, spasitelnou vejstrahu dává*“ ¹⁴⁾ atd.

Po více než třech stech stránkách polemického textu nacházíme v samém závěru práce „*Krátký vejtah celé knihy v píseň uvedený*“, rozdělený do 60 slok, v nichž nechybí ani odkazy na odbornou literaturu(!), které jsou ostatně s velkou důsledností uváděny v celém díle. Text této netradičně pojaté písně byl zveršován na nápěv duchovního zpěvu „*Když pak přijde můj Pán Ježíš*“.

*„1. Přijdiž světlo srdce mého,
Otče světla věčného! (c)
Přijdiž moudrost Otce svého! (d)
vyslyš prosbu věrného.
Osvět srdce Duše svatý!
Tvou láskou je srdce jatý,
pravdu tou chci poznati,
ji směle vyznávatí.*

*2. Mé srdce jest volné Pane, (e)
k tvému napomenutí.
Jakž ty ráčíš, ať se stane,
chci slyšet tvá vnuknutí.
Co mně Pravda věčná učí,
ať mně vždycky v uších zvučí,
co mně Bůh vyučuje,
to duch můj oblibuje.*

*3. Byfby otec, matka, dědek,
svým rodem se řídili,
u mě má mít pravda předeck,
byfby oni zbloudili;
rod tělesný často bloudí,
mně od církve neodloudí;
v čem mně zrodil Kristus můj, (f)
v tom chci skonat život svůj.“*

[...]

(c) *Jak. I. v. 17.*, (d) *I. Kor. I. v. 24.*, (e) *Žalm 56. v. 8.*, (f) *Jak. I. v. 18.* ¹⁵⁾

Tato prvá čtyři Koniášova díla, která jsme si prozatím představili, pochází ještě z dob, kdy jejich autor působil jako biskupský misionář v královéhradecké diecézi. Po několikaleté odmlce pak začíná druhá etapa Koniášovy literární tvorby. Tehdy již byl penitenciarium a tato profese také výrazně proměnila tematiku i základní rysy jeho tvorby.

Prvním spisem z tohoto období jsou „*Vejtažní naučení*“. Jedná se o postilu, tedy výklady liturgických textů, předčítaných jednak při nedělních bohoslužbách, jednak o svátcích nejvýznamnějších světců katolické církve. Ve srovnání s jinými díly tohoto druhu je poněkud neobvyklé uspořádání této postily: její jednotlivé části obsahují nejprve text příslušné nedělní epištoly, k níž je připojen „*vejtah*“ (tj. vyložení obsahu), za ním následuje evangelní úryvek a jeho „*vejklad*“, poté „*příklad*“ zahrnující zpravidla dvě nebo tři exempla a celý úryvek je zakončen modlitbou. Uvedený spis, čítající úhrnem přes tisíc stran textu je nejrozsáhlejším Koniášovým dílem vůbec. Vydán byl celkem třikrát a to v letech 1740, 1750 a 1756.

Po něm následují duchovní cvičení rozvržená na každý den v týdnu, jak už napovídá sám jejich název – „*Spasitelný týhoden*“ (1754). Zde vedle různých instrukcí nalezneme úvodní modlitbu, určenou k zahájení každé kontemplace a konečně témata jednotlivých rozjímání – nedělní o cestě na věčnost, na všední dny pak úvahy o duši, těle, nebi, pekle, o umučení Páně a o Rodičce Boží. Připojen je i výklad modlitby „*Otče náš*“, „*Zdravas Maria*“ a „*Věřím v Boha*“ spolu s modlitbou ke sv. zповědi.

Obdobný ráz má i „*Svaté upamatování*“, což je opět sbírka duchovních cvičení, tentokrát však pro jednotlivé dny v měsíci.¹⁶⁾ Jejím základem je jedenatřicet meditací s nejrůznější tematikou – kupř. „*O jediné cestě do nebe*“, „*O pravé pobožnosti*“, „*O srovnání vůle lidské s Božskou*“, „*O tichosti a poníženosti*“, „*O pokoji duše*“, „*O dobrém užívání času*“ aj. Připojena je tu ještě „*Příprava k šťastné hodině smrti, která se každoměsíčně*

spasitedlně činívá“ a „Hojnější cvičení víry, naděje, lásky a dokonalé zkroušenosti“.

Koniášovu literární tvorbu uzavírají „Písně na evangelia nedělní“, které vycházejí v roce autorovy smrti. Zde Koniáš čerpal ze stejných předloh, jako u Citary Nového zákona, ovšem ne v tak rozsáhlé míře, neboť celou polovinu sbírky tvoří písně neznámého původu, jejichž autorství bychom snad mohli připsat přímo jemu samotnému. Pro tyto písně je totiž příznačný didaktický a moralizující ráz, jímž se výrazně liší od ostatních; navíc jsou zde až příliš zjevně zdůrazňovány stejné hodnoty, jako v Koniášově Postile.¹⁷⁾

Vedle toho měl P. Koniáš v r. 1756 rovněž připravit nové vydání spisu „Pravá moudrost“. Ta vyšla poprvé – jak o tom svědčí zmínky z pozdějších vydání – v roce 1631.¹⁸⁾ Výtisk samotný se však nedochoval. Obdobně i poslední vydání, které podle Pelclova svědectví připravil k tisku právě Antonín Koniáš, je nezvěstné.¹⁹⁾ Známe pouze druhé vydání z roku 1636, dále tisky z let 1735, 1737, 1738, 1740; sedmé a osmé vydání se nedochovalo, až deváté z r. 1753.²⁰⁾

Zatímco Pravá moudrost ze 17. století je katechismem pro mládež, její mladší podoba, pocházející ze století následujícího, již prošla určitými změnami a obsahuje tematiku, která se často objevovala právě v homiliích penitenciářů – o víře, hříchu, pokání, nejsvětější svátosti oltářní, dále o povinnostech dětí, rodičů, manželů, zaměstnavatelů a jejich podřízených a pod. Vzhledem k tomu, že P. Koniáš obvykle „vylepšoval“ nejen knihy nekatolické provenience, nýbrž i starší díla svých souvěrců, jejichž vydání právě chystal, pak můžeme předpokládat, že i v tomto případě prováděl jisté korektorské zásahy. Vzhledem k absenci poslední edice, kterou připravil k tisku, to však již dnes posoudit nemůžeme.²¹⁾

Vedle činnosti autorské a editorské lze doložit i Koniášovu práci překladatelskou, ač pouze v jediném případě, kdy přeložil z němčiny do češtiny jakousi blíže nespecifikovanou příručku pro

misionáře. Ta se prý – navzdory jistým výhradám ze strany cenzora – stala záhy nejpoužívanější prací svého druhu. ²²⁾

Kromě toho známe ještě německé překlady Koniášových publikací, spolu s jedním latinským. Zda jsou všechny autorovým vlastním dílem, jasně prokázat nelze. Podle Scherschnikova svědectví vyšla v německé edici „*Citara Nového zákona*“, po ní pak „*Postila*“, „*Svaté upamatování*“, „*Spasitedlný týhoden*“ a „*Pravá katolických rodičů moudrost*“. Pelcl v rozporu s tím uvádí, že v německé verzi byl vydán i druhý Koniášův kancionál (tj. „*Písně na evangelia nedělní*“), zatímco o německé edici Postily se nezmiňuje vůbec. Oba autoři pak shodně uvádějí jako jediný překlad ze všech Koniášových prací do latinského jazyka „*Svaté upamatování*“. Tím ovšem ještě není výčet překladů Koniášových děl do cizích jazyků zcela vyčerpán, neboť v současné době upozornil badatel V. Petrbock na další dvě vydání Koniášovy Postily v němčině. ²³⁾

Ze všech uvedených prací byla v naší odborné literatuře prozatím věnována větší pozornost pouze Koniášovu kancionálu „*Lob – klingende Harffe des Neuen Testaments*“. ²⁴⁾ Autor jej pro své německy hovořící krajany sestavil ze starších sbírek německých duchovních zpěvů, někdy dokonce i nekatolické provenience. ²⁵⁾ Některé písně jsou neznámého původu a nelze vyloučit, že je sestavil sám editor, nebo že pocházejí ze separátních tisků, nám neznámých. ²⁶⁾

Koniášovo dílo nám může v neposlední řadě posloužit také jako etnologický pramen. Jeho prostřednictvím lze poznávat, jak jezuitští penitenciáři, působící na poli vnitřních misí, formovali víru lidových vrstev, s nimiž byli v téměř neustálém kontaktu, jakými argumenty se snažili „královští a biskupští misionáři“ přesvědčit tajné nekatolíky o výlučném postavení katolické církve pro spásu člověka, jakým způsobem ovlivnili jezuité svými kancionály lidovou hudbu; prostřednictvím „*Klíče*“ a „*Indexu*“ lze sledovat, jaká literatura se v lidovém (event. měšťanském)

prostředí vyskytovala, a to nejen duchovní – nekatolické provenience – nýbrž i pověrečná a erotická. V Koniášových spisech, nejčastěji v Postile, jsou zachyceny i různé dobové pověrečné praktiky.²⁷⁾

Prostřednictvím Koniášova díla můžeme rovněž nahlédnout do vnitřního světa tohoto kontroverzního jezuity, poznat hodnotový systém, jímž se řídil a pochopit pohnutky, které ho vedly k těm či oněm činům; o tom všem bude podrobněji pojednáno v následující IV. kapitole.

Poznámky

- 1) více viz kapitola IV.
- 2) Srov. *Jedlička, J.: Soupis tisků Jana Hostivíta Pospíšila. Hradec Králové 1970, s. 191.*
- 3) Srov.: *Božan, J. J.: Slavíček rajský. Hradec Králové 1719.*
Šteyer, M. V.: Kancionál český. 5. vyd. Praha 1727.
Koniáš, A.: Citara Nového zákona. Hradec Králové 1727. (Dále jen „Citara Nového zákona“).
- 4) Viz *Podlaha in Duhr, B.: o. c., s. 409.* Srov. *Božan, J. J.: o. c., s. 757 – 759.*

Koniášově Citaře věnuje pozornost (m. j. i v souvislosti s tradovanými omyly, týkajícími se autorství jednotlivých písní) *Vašica, J.: České literární baroko. 2. vyd. Praha 1995, s. 14 – 15, 92, 94, 108, 113, 117, 296, 298, 301, 327 – 328.*

- 5) Kupříkladu vydání z r. 1746 obsahuje 486 duchovních písní, z r. 1762 o šedesát méně, tedy 426.
- 6) Kryštof Pflaumer (1596 - 1655), německý jezuita, autor polemiky *Dialogi catholici*, která byla do češtiny přeložena J. B. Smolíkem a vydána v Praze r. 1654.
- 7) Srov.: *Pflaumer, K.: Dialogi catholici. Praha 1654.*
Koniáš, A.: Zlatá pravdy denice. Praha 1728. (Dále jen „Zlatá pravdy denice“).

- 8) Viz *Jakubec, J.: o. c., díl 1., s. 922.*
- 9) Srov. *Hanuš, J. J.: o. c., s. 88 – 89.*
- Koniáš, A.: Jediná choť Beránková. Hradec Králové 1733. – Předmluva, s. II. – III. (Dále jen „Jediná choť Beránková“).*
- 10) Harfenisty se podle Koniášova dohadu nazývali v souladu s textem Janovy Apokalypsy - srov. *Zj 14,1 – 5.* (Srov. *Jediná choť Beránková – Předmluva, s. IV. – V.*) Stejně tak je ovšem možné, že rozhodující vliv na volbu tohoto názvu měl mezi českými nekatolíky oblíbený kancionál *„Harfa nová na hoře Sion znějící“.*
- 11) *Jediná choť Beránková, s. – Předmluva, s. XVIII.*
- 12) *Ibidem – Předmluva, s. XIX. – XX.*
- 13) *Ibidem, s. 106.*
- 14) *Ibidem, s. 117.*
- 15) *Ibidem, s. 511 (nestránkováno).*
- 16) Rok vydání není uveden.
- 17) Srov. *Koniáš, A.: Písně na evangelia nedělní. Praha 1760, s. 12 –13, 20 – 22, 33 – 35, 46 – 47, 83 – 85, 158 – 160 aj.* (Dále jen *„Písně na evangelia nedělní“*).
- 18) Srov. *Tobolka, Z.: o. c., díl 2., část 5., s. 90 (č. 5423), s. 91 (č. 5424, 5425).*

19) Srov. Pelzel, F. M.: o. c., s. 186.

Scherschnik, L. J.: *Antonius Koniass. In Svatoš, M.: Antonín Koniáš S. J. von seinen Ordensmitbrüdern dargestellt. Humanistica Lovaniensia 43, 1994, s. 423 - 424.*

20) Srov. Tobolka, Z.: o. c., díl 2., část 2., s. 47 (č. 1057)), ibidem, díl 2., část 5., s. 90 - 91 (č. 5423 - 5427).

Edici z roku 1753 připisuje Hanuš rovněž Koniášovi. Srov. Hanuš, J. J.: o. c., s. 209 - 210.

21) Srov.: *Pravá katolické mládeže moudrost. Praha 1636.*

Pravá moudrost. Praha 1753.

22) „Když přeložil z němčiny do češtiny příručku pro misionáře, která byla nepochybně nejpoužívanější, censor mu vytýkal, že použil lidových výrazových prostředků, aby probouzel slzy dojetí.“

Scherschnik, L. J.: *Antonius Koniass. In Svatoš, M.: Antonín Koniáš S. J. von seinen Ordensmitbrüdern dargestellt. Humanistica lovaniensia. Journal of neo - latin studies 43, 1994, s. 419.*

23) Scherschnik, L. J.: *Antonius Koniass. In Svatoš, M.: Antonín Koniáš S. J. von seinen Ordensmitbrüdern dargestellt. Humanistica Lovaniensia 43, 1994, s. 421 - 424.*

Pelzel, F. M.: o. c., s. 185 - 186.

Ač byly soudobé sbírky kázání z českého jazyka do němčiny překládány zcela ojediněle, Koniášova „*Catholische Postill, oder außführliche Außlegung ober alle Sonn - und feyertägliche Episteln*“ vyšla

celkem třikrát, a to v letech 1747, 1750 a 1772. Srov. Petrbock, V.: Koniášova „Lob – klingende Harffe des Neuen Testaments“ – putování po stopách německé hymnografie v Čechách. In: Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století. Sborník příspěvků ze symposia konaného 27. – 29. 5. 1999 v Rychnově nad Kněžnou. Boskovice 1999, s. 189 – 190.

24) Petrbock, V.: o. c., s. 189 – 205.

25) *Ibidem*, s. 197 – 200.

26) Srov. Petrbock, V.: o. c. 201 – 202.

27) Kupříkladu: „v čas morové rány mnozí voňavé jablka v rukouch nosí, aby morem nakaženi nebyli“ – Koniáš, A.: *Postila*. 3. vyd. Praha 1756, s. 880. (Dále jen „*Postila*“).

„Kdo nám radí, abychom sobě nebo dobytku, neb komukoli skrz babské žehnání, skrz slejování střel, skrz jiné čáry a šebryny [=podvody] k štěstí a k zdraví pomáhali ... nepřítel náš jest“ – *Postila*, s. 788 – 789.

„Není ... žádný hřích ve čtvrtek přísti a v pátek práti, v sobotu vlasy česati“ – *Postila*, s. 441.

IV.

Zrod mýtu

P. Antonín Koniáš, který byl téměř neustále v kontaktu s lidmi, vstoupil zcela určitě již za svého života do širokého povědomí veřejnosti. Po dlouhá desetiletí výkonu kněžské služby slyšeli jeho kázání snad na statisíce věřících, mnozí jej vyhledávali jako zpovědníka, jiní v něm poznali katechetu, když ještě jako královský a biskupský misionář obcházel jednotlivé domy, aby v nich vykládal katolickou nauku; řada jeho krajanů zpívala duchovní písně z Citary, někteří mezi svými knihami uchovávali i další z jeho děl. Každý v něm mohl poznat horlivého kněze, který neúnavně, s takřka sebezničující obětavostí, věnuje veškeré síly duchovnímu povolání.

Jiní jej naproti tomu poznali jako representanta státní církve, který v přesvědčení, že mimo ni samé není spásy, znepříjemňoval jejich život tím, že se je snažil přimět ke konverzi, přičemž jako nezvaný host přicházel do jejich příbytků a nic nedbaje na soukromí těch, co v nich přebývali, pátral po skrývané nekatolické, případně pověrečné a pohoršlivé literatuře. Konal tak své povinnosti, jako ostatně i mnozí další z jeho spolubratří. Zcela zjevně však „vybočoval z řady“ svou nadměrnou horlivostí, kterou na sebe dosti výrazně poutal pozornost.

Pro jedny se stával světcem, pro jiné zas nepohodlným katolickým knězem, který chce vymýtit zbytky ilegálně přežívající nekatolické víry. Jedni jej glorifikovali, druzí zatracovali. Jedny uváděl v úžas, druhé naplňoval odporem a snad i strachem. Je tudíž přirozené, že se o něm začalo hodně hovořit. A právě za těchto okolností se rodil

Koniášovský mýtus, který přežil svého hrdinu až do dnešních dob. Zde tkví jeho nejzažší kořeny, z nichž postupně, jako u stromu s dvěma kmeny, vyrůstala jeho dvojí podoba. Již tedy Koniášovi současníci nazírali na činnost tohoto misionáře rozporuplně.

V.

Nový světec z Tovaryšstva Ježíšova?

*„Největší však smutek, [jež nelze] vyřknout, ne pouze naší kolejí, nýbrž celou provincii [zasáhl] šestého [dne před] kalendami listopadovými, [kdy] je Otec Antonín Koniáš vzat z živých, muž, [jehož lze] bez pochyby přidružit pro přeslavné zásluhy prací apoštolských po celých Čechách a Moravě mezi nejproslulejší apoštoly vlasti a přední světla provincie“.*¹⁾

Těmito slovy začíná neznámý jezuita vypsání životních osudů a zásluh svého zesnulého spolubratra, jež se zároveň stalo jeho prvním „curriculem vitae“. S neskryvaným obdivem v něm líčí nadprůměrné duchovní úsilí muže, který již v mládí „zahořel posvátnou touhou zachraňovat duše“, jež se pak stala jeho životním krédem, jak také na mnoha konkrétních příkladech dokládá, až posléze dospěje na samý závěr Koniášova života, kdy ještě v posledních dnech jeho pozemského putování bylo možno spatřit „*paprsky svatosti tohoto zapadajícího slunce*“. Ve svém obdivu vůči zvěčnělému zdaleka nezůstal osamocen.

Z elogia, které má charakter jakési „barokní legendy“, částečně vycházel při sestavování stati o P. Koniášovi, jež měla tvořit součást souboru biografií jezuitských spisovatelů, i jeho další velký obdivovatel a řádový spolubratr, Leopold Johann Scherschnik. Životopisný medailon, který vytvořil, je nejobsáhlejším ze všech, co jsou v knize uvedeny.²⁾

Porovnáme – li Scherschnikovy faktografické (přesněji řečeno numerické) údaje s jinými prameny, narazíme na řadu nepřesností. Tak kupříkladu „Scherschnikův“ P. Koniáš vstoupil do jezuitského řádu o rok

dříve, nežli jak tomu ve skutečnosti bylo, o tři roky déle vyučoval na řádových školách, o tři roky déle působil jako královský misionář a stejně tak byl o tři roky déle představeným řádových penitenciářů; ve výjimečných případech nezpovídal „pouhých“ sedm až osm hodin, jak se dočítáme v elogiu, nýbrž devět a především počet „heretických“ či „mravy poškozujících“ knih „odporučených za kořist Vulkánu“ oproti údaji z elogia zdvojnásobil na 60 000. Je otázkou, zda se jednalo o záměr – ať již autorův, či nějakého jiného Koniášova „ctitele“, z jehož údajů nebo vyprávění mohl Scherschnik čerpat – realizovaný s úmyslem zveličit Koniášovy zásluhy, či zda to byl pouhý omyl.

Milčický rychtář a písmák František Jan Vavák spatřuje v P. Antonínovi muže nábožného a svatého života, jemuž náleží chvála i za to, že „některé české knihy vydal“. ³⁾

Vlastenecky orientovaný universitní profesor Stanislav Vydra „nábožného a učeného muže Koniáše“ hájil před útoky ze strany jeho pozdějších odpůrců. ⁴⁾

Těch, co chovali P. Koniáše v úctě, bylo zajisté mnohem více. V této souvislosti nás nutně napadá myšlenka, čím asi je dokázal natolik upoutat, ne - li přímo fascinovat? Tuto otázku samozřejmě nelze bezpečně zodpovědět, ale pokusme se přesto nad ní zamyslet a alespoň poodhalit moment zrodu mýtu, spojeného s osobností tohoto misionáře.

P. Koniáš byl bezesporu charismatickým kazatelem. Jeho kázání vzbuzovala v nitru posluchačů tak hluboké psychické účinky, že bezprostředně poté, co dokončil svoji promluvu, jej žádal velký počet kajicníků, někdy propukajících v pláč, o smíření s Bohem. Stávalo se pak, že byl nucen zpovídat sedm či osm hodin, nezřídka i za mrazivého počasí (!) ⁵⁾

Jakými prostředky navozoval takovéto účinky? Koniášova kázání byla především vhodně koncipovaná, a to jak po stránce formální,

tak i obsahové. To lze doložit na promluvách otištěných v Postile, ale také na jeho polemikách, případně i dalších dílech. Zde všude nacházíme věcné, jasné, logicky uspořádané a prostému posluchači srozumitelné myšlenkové postupy. To dokládá mj. i kratší promluva – „vejtah“ – vykládající liturgický text epištoly ze slavnosti Soslání Ducha svatého:

„Svatí apoštolové a ostatní učedníci Páně, odloučení jsou od marného obcování a zaneprázdnění světského, k příchodu Ducha svatého se chystali skrze společnou modlitbu a skrze jednosvornou lásku. Žádáme – li, aby srdce naše navštívil Duch svatý, od marného a daremného obcování lidského, nejvíc pak od hříšných rozkoší tělesných vzdálení budme, modlitbám svatým a srdečné pobožnosti se odevzdejme, pamatujíce, která svatá panna a mučednice Boží Lucie směle pohanskému vladaři Paškáziovi řekla, že čistí a pobožní lidé jsou chrám Ducha svatého.

Dále svornost společnou milujme, budme pokojní a Bůh pokoje Duch svatý s námi přebývati bude. Pamatujme, že když jsou byli učedníci Páně všickni pospolu na jednom místě v jednotě křesťanské lásky shromážděni, v tu chvíli Duchem svatým naplněni byli, a jak církev svatá v čas této slavnosti sobě připomíná: »Nalezl je Duch svatý v jednosvorné lásce a hojnosti své Božské milosti je naplnil.« Sv. Augustýn dokládá: »Jako duše nikdy neobživuje oudy těla, leč by sjednoceni byli, tak Duch svatý nikdy nás přítomností svou neobčerství, ani životem milosti své neobživí, lečbychom svazkem pokoje sjednoceni byli.« Serm. 2 ad Fratres in eremo.

O jistým hraběti píše Neuburger, že kázal velký oheň zapáliti, pak svým synům rozkázal, aby každý kus hořícího dřeva vytáhl a jinam a jinam zanesl, což když se stalo, oheň udušený byl. Otec pak synům toto naučení dal: »Jako ten oheň jsa roztrhaný uhasl, tak vaše dědictví zahyne, pokudž skrze nesvornost a nevole sami mezi sebou rozdělení budete.« Neuburger part. 5 Dom. f. 103. Duch svatý oheň jest; i ten plamen nebeský skrze různice a společnou nesvornost v srdci našem zhasne.“⁶⁾

Příkladem věcných, jasných a logicky uspořádaných myšlenkových postupů, uplatněných v polemice s nekatolíky, může být

následující text z „Jediné choti Beránkové“. Když jeho autor často slýchal východočeské „Harfenisty“ zdůvodňovat jejich konfesijní příslušnost slovy: „V čem sem se zrodil, v tom chci umřítí“;⁷⁾ vysvětloval, kolika možnými způsoby lze tato slova vykládat a oponoval jim mj. následujícími argumenty:

„1. Kdykoliv se děje zmínka o víře obecnému lidu, obyčejně tímto heslem se hájí ... Ačkoliv nevšichni pochopují, co by ta slova v sobě obsahovala. Ta slova předně takto se vykládati mohou: v jakým stavu jsem byl v prvním okamžení narození svého, v takovém stavu chci živ býti i umřítí. Mám zato, že ... žádný spasení svého žádostivý, nevinšuje sobě, aby tak umřel, jak se narodil; neb se všichni v hříchu prvopočátečním, v stavu nemilosti Božské, jakožto synové hněvu a zlořečení rodíme; pročž v tom smyslu řícti: »V čem sem se zrodil, v tom chci umřítí«, byloby tak mnoho, jako řícti: »V hříchu sem se zrodil, v hříchu chci umřítí, v žádné víře sem se nenarodil, nechci taky v žádné víře umřítí«. Uchovejž Bože, abychom podle literního smyslu těch slov sobě vinšovali ...“!

2. Za druhé ta slova mohou se vztahovati na naše tělesné rodiče a starší a tím způsobem takto se vykládají: »V jaké víře živí byli a umřeli moji rodičové, v takové víře chci i já živ býti i umřítí«. Víra bezpečná a spravedlivá musí býti Božská, aby nás k Bohu přivedla. Rodičové naši byli lidé a ne Bohové. Nebezpečně tehdy na nich samých víru svou zakládáme ...“

3. Víra má býti pravdivá a neomylná. Má se tehdy s tím učení srovnávati, kterému sám Bůh Pravda věčná, a v zaslíbení svým nejvěrnější, přislíbil, že s nimi Duch Pravdy zůstane navěky. (b) Samé pak všeobecné církvi, jakž níže se dokáže, přislíbil Bůh, že na věky pravdu vyučovati bude, a to církvi římské, poněvadž svatému Petrovi, prvnímu římskému biskupovi stádo všeobecné církve svěřil sám Kristus, když k němu řekl: »Pasiž ovce mé«. (c) A zase: »Ty si Petr a na též skále vzdělám církev svou a brány pekelné nepřemohou ji«. (d) ...

4. Kdyby pak někdo říká: »V čem sem se zrodil, v tom chci umřítí«, tak tomu rozuměl, neb řícti chtěl: »Jaký mí rodičové byli, takový i já chci býti, čemu mně rodičové znaučili, v tom chci setrvat, v jakékoliv víře buď bludné neb pravdivé, rodičové moji setrvali a umřeli, v té jediné a ne v jiné chci i já živ býti i

umřítí«, tak žeby za neomylné pravidlo své víry a náboženství samý toliko rod tělesný sobě neustupně představoval, takovýmby zle ovšem a nebezpečně pokračoval, neb kdyby znamenal, že rodičové jeho s tím, co sám Bůh skrze církev svatou a skrze náležitě zřízené duchovní správce vyučuje, se nesrovnávají, ano i tomu se protíví, pokudžby nicméně z nepořádné krevní lásky k svým rodičům, raději je, než učení všeobecné římské církve následoval, skutečně by prokázal, že otce a matku víc nežli Krista miluje a tak by sebe předrahé zásluhy smrti a slávy Kristové nehodného učinil, dle oných Kristových slov: »Kdo miluje otce neb matku více nežli mně, není mně hoden (a)« ...

5. Jestliže předkové a starší všem potomkům ve všem za neomylné pravidlo k následování sloužiti mají ... proč pak Bůh k synům izraelským praví: »Nečiňte těch věcí, kteréž činili ti, kteříž byli před vámi.« (b) A zase »Nebývejte jako otcové vaši a bratři, nezatorzujte šíjí svých, jako otcové vaši.« (c) ...

6. Kdyby potomci vždy ... náboženství svých starších neustupně držeti měli, nadarmo by ... rozeslal svaté apoštoly Syn Boží všecky národy vyučovati pravdu Nového zákona ...

7. ... První Čechové křesťanští ... se spustili pohanstva a skrze křest církev římskou katolickou za matku přijali ... Jestliže pak zanechajíce bludův svých starších dobře učinili, i my tehdy dobře učiníme, pokudž chybné a bludné učení svých vlastních rodičův zavrhneme a dobrý příklad prvních křesťanských Čechů následovati budeme a s nimi všeobecné římské církve se přidržíme ...“

14. ... svatý milý Václav, svatá Lidmila ... a mnozí jiní předchůdcové naši raději Krista s církví všeobecnou nežli bludu svých rodičů a předků se přidrželi. ...

16. Běda tomu, kdož když doroste, a že církev jedinou všeobecnou římskou, jako matku poslouchati má, uslyší, nicméně skrze jakýkoliv podvod a bludný vejklad od své matky se odlučuje, učení její zavrhuje, jinou církev a jakousi macechu hledá! Jako dětem dovoleno není a býti nemůže, aby oni zavrhnouce matku svou vlastní, od které splozeni sou, jinou dle libosti své sobě vyvolili, tak dítkám církve svaté nikdy dovoleno býti nemůže, aby církev římskou všeobecnou,

kterou sou při křtu S. za matku vlastní přijali, dorostouce, dle líbosti své zavrhli a jinou poslouchali ...“ 8)

P. Koniáš rovněž často používal nejrůznější názorné příklady, „aby sprostější lid to, čemu v hlubokém Písma svatého tajemství porozuměti nemůže, v podobenství snázeji poznati mohl.“ 9) Nejedná se přitom pouze o exempla, použita samostatně v Postile; s nerozmanitějšími příklady se setkáváme ve všech pracích tohoto misionáře. Někdy to jsou jen krátká přirovnání, jindy zas delší příběhy – ať už smyšlené, účelově vytvořené, či skutečné. Posluchačům nejen napomáhaly lépe pochopit smysl sdělení, nýbrž díky vyprávěnému příběhu mohli skryté poselství i vnitřně „prožít“, čímž kazatelova slova dosahovala většího účinku. Je známo, že nejvíce si člověk (ve srovnání s tím co vnímá sluchem nebo zrakem), pamatuje z toho, co sám prožil. A právě podobenství, příběh, jakoby zúčastněné vtahoval do děje.

- *„Když vidíme, že se někdo ze jména trestati nedá, přednášejme příklad, který sme na kázání slyšeli, neb v dobrých knihách četli; vykládejme nebezpečný stav bližního hřešícího v podobenství, ku příkladu řekněme, jak nemoudřeby činil ten, kterýby se v řece topil, a kdyžby mu někdo ruku podával, kdyby řekl: »Až za tejdén přijď, a ruku mně podej.« Doložme, že Syn Boží každému v hříších postavenému, svou ruku podává, že ho chce skrze svaté pokání z propasti pekelné vytrhnouti;“ 10)*

„Pomysleme, že vidíme širokou před sebou cestu, samým trním a hložíím zarostlou; jest spolu prostřená břitvami, s meči i sekerami; považme již kdyby někdo moha té cestě ujíti, ano, maje někoho, anby mu ta nebezpečenství předkládal, jej napomínal, jinou bezpečnou cestu ukazoval, kdyby nicméně samochtě sobě oči zastřel a bosýma nohama slepě po cestě tak nebezpečné kráčel, když se takový pošetilý člověk pořezá, neb do jámy upadne, kdo ho polituje? A jakého my politování hodni jsme, pokudž vnuknutí Ducha svatého odpíráme? 11) Jindy používal P. Koniáš i události ze současnosti, s nimiž byli posluchači dobře obeznámeni, příkládaje jim duchovní rozměr:

„V kraji králohradeckém jakýsi soused, jako bludné knihy zatvrzele zachovával a rád s nimi se obíral, tak se štítil poslouchání slova Božího od svého náležitého pastýře. A ačkoliv od něho horlivě a laskavě – vděk i nevděk – často napomenutý byl, aby bludné knihy odvedl a takového podvodného učení se varoval, ... ustavičně a zatvrzele, že by žádné neměl, popíral a neústupně, v potupě hlasu Božího, skrze spravedlivého duchovního správce sobě hlásaného, trval. Přitrefilo se, když jedenkrát v soumrak s fúrou skrze ves, v které přebýval ... domu se navracoval, že se nešťastně mezi koňské třmeny zapletl. Volal co mohl na pomoc, lidi z některých chalup tu pomoci vyběhli, však jistě s spravedlivým soudem Božím, volajícího na pravé straně, darmo na levé hledali a našli až ráno mezi koňma utlapaného mrtvého a co uhel po těle zčernalého. Po jeho smrti patrně bludné knihy, ... v příbytku zanechané a nalezené, v rukouch svých sem měl. Darma na pomoc lidskou i Božskou v největší potřebě volal, který volajícího Boha, dokud čas měl, poslouchati nechtěl.“¹²⁾

Takovýto výklad tragické události, kterou ještě měli posluchači v živé paměti, mohl některými z nich i opravdu „otřást“.

P. Koniáš používal rovněž biblické příběhy a podobenství, které lidé v tehdejší době natolik dobře znali, že se osoby v nich vystupující stávaly symboly. Pokud posluchač, který nějakým způsobem porušil mravní zásady své víry, nacházel souvztažnost mezi vlastním hříchem a charakterově blízkým proviněním biblické postavy, která plnila funkci negativního symbolu, pak opět kazatelova interpretace biblického příběhu mohla za určitých okolností „pohnout“ jeho svědomím.

Koniášova kázání tedy působila nejen na rozumovou, nýbrž i na citovou složku osobnosti posluchačů. Jiným dokladem toho může být kupříkladu velkopáteční „Spasitedlné rozjímání o umučení Páně“, v němž je rozváděn motiv hříšníka, který se ve své zatvrzelosti nechce odvrátit od těžkých vin, jimiž poskvřňuje svou duši, a to ani při vědomí, jak drastickou obět pro jeho spásu podstoupil Ježíš na kříži.

„Ale kde jest tak skamenělé, tak zaslepené, zlostné a nevděčné srdce? I kdo jest ten, jenž tak potupně a opovážlivě zavrhuje neskončené vážnosti hodnou

cenu krve a duše Kristové? Netřeba toho zlosyna v dalekých krajinách hledati: já! Já, jestliže se zcela zákonu Kristovému a přikázání Božímu nepoddám, jestliže se s jedinou chotí Kristovou, církví svatou římskou všeobecnou ve všem nesrovnávám, jestliže kacířstva, pověr a všeliké nevěry celým srdcem se neodříkám, jestliže bludné, pohoršlivé, pověrečné knihy neb spisy proti záповědi církve zadržuji. Já! Já, pokudž s náležitým pokáním, s upřímným všech těžkých hříchů vyznáním odkládám, pokudž mé lichvy a nespravedlnosti, obžerství a nestydatosti zanechati, bezbožné klení a zlořečení, přísahání a ze cti loupení přetrhouti nechci, pokudž nebezpečné příležitosti té osoby, toho domu, té schůzky, při kterébych snadno klesnouti mohl, se vystříhati nechci, pokudž zášti a mstitedlnosti proti bližnímu přemoci a s ním se upřímně smířiti nechci, pokudž pro časný zisk, neb z ohledu lidského, kradené věci přijímám neb kupuji, pokudž k zalíbení lidskému k jakémukoli hříchu těžkému svoluji, pokudž v hříších těch, kteří mně svěřeni jsou, přehlížím a folkuji, pokudž při nich noční schůzky neb pokoutné ohavnosti trpím, jestliže pohoršlivé hříchy při nich dle možnosti nepřetruhuji, kdykoli myšlením, slovem, neb jakýmkoli způsobem k těžkému hříchu svoluji, já jsem ten nešťastný člověk! Já jsem ten ohavný a nevděčný hříšník, který svývolně drahou cenu vykoupení mého zavrhuji a Pánu Ježíši, nebeskému Kupci, tu drahou perlu, duši mou, ustoupiti a popřítí nechci.“¹³⁾

Vedle toho P. Koniáš záměrně používal lidové výrazové prostředky, za což si onehdy vysloužil kritiku ze strany řádových představených.¹⁴⁾

Srozumitelný a zároveň kultivovaný byl rovněž Koniášův styl vyjadřování. Nejen interpretací křesťanské nauky, nýbrž i po jazykové stránce se dokázal přiblížit lidovým vrstvám. Vedle spisovné češtiny veleslavínské normy,¹⁵⁾ s kterou přicházel do styku při studiu starých tisků (ponejvíce nekatolické provenience), nacházíme i v tištěných pracích prvky převzaté z hovorové řeči,¹⁶⁾ s níž se setkával při pastoraci. Jimi byl zároveň vážný text odlehčen a nabýval humorného rázu. V neposlední řadě nesmíme zapomínat ani na skutečnost, že to byl rovněž jeho vlastní, osobitý projev, který umocňoval účinek pronesených slov, projev

připomínající svou vnější, pravděpodobně velmi působivou formou, jakési divadlo jednoho herce.

„Venkovan v bezbožnostech tak zatvrzelý, že nechtěl ani slyšet kající kázání, sotva spatřil Antonína, obtíženého řetězem, jak z vyvýšeného místa promlouvá o přísnosti posledního soudu, ihned, prokletiv si cestu nesčíslným množstvím shromážděných, vystupuje vzhůru, vrhá se kotcovým nohám, odhaluje přede všemi nejhorší stav své duše a s mnohými slzami žádá lék.“ ¹⁷⁾

O tom, jaká slova tolik pohnula rolníkovým svědomím, si můžeme učinit představu na základě Koniášova kázání o posledním soudu, otištěném v Postile: *„Když tehdy podle prorocství dnešního svatého čtení ty dvě veliká nebe světla slunce a měsíc se zatmí, ano všechny hvězdy z nebe spadnou, když všechny celého světa stavení, hory a skály s hrozným hřmotem a země třesením se otloukati budou, když moře smutně zvučeti, celý svět jedním plamenem hořeti bude, tehdáž všecka andělskou troubou do oudole Jozafatové shromážděná pokolení země, uzří Syna člověka přicházejícího v oblacích nebeských s mocí mnohou a velebností. A toť bude hněvem zapálený, k pomstě připravený přísný Soudce, který všem nekajícím hříšníkům všeliká provinění spurně vytejkati a je nevyhnutečným ortelem odsouditi má. »Jakým srdcem bude státi odbojník před Vůdcem svým, stracený před cenou vykoupení svého? Jakou smělostí doufati bude milosrdenství ten, který tenkrát z toho, že milosrdenstvím Božím pohrdal, souzen býti má?«* táže se sv. Eucherius.

Ó ubohý hříšníku! Tenkrát rozlícený a zuřivostí plný Soudce do očí tobě nahlídne a před celým světem s největším zahanbením tvým tobě všechny vejstupky a nešlechtnosti vyčítati bude. Oboří se na tebe onými slovy Náthana proroka a řekne: *»Tys ten muž? Tys ten nešlechtník, který si mně skrz zlostné nepravosti tvé tolikrát přátelství do očí na věky vykázal, který si mně, Bohu svému, službu vypověděl? Tys ten bezbožník, který si dědičné právo k věčné slávě, které sem tobě krvavě zjednal, pro časný zisk, pro ohavnou rozkoš, promrhal? Mé umučení, mou přehořkou smrt, na sobě zmařil, mou krev, mé rány, nohama šlapal? Tys ten zlostný hříšník, který si mne po toliké tobě prokázané lásce znova usmrtiti usiloval? Ty jsi ten, kterýsi smradlavý hříšného těla hniz,*

pomíjející život, bídné stvoření, víc než mou neobstihlou krásu a sladkost, víc než mou Božskou tvář miloval? Mluv, odpovídej, proč si se ke mne tak nešlechtně zachoval?«

Ó hříšníku! Předvrhne tobě vševědoucí Soudce tvůj všecko, cos v mladosti, cos v starosti, cos ve dne, cos v noci, cos doma, cos vně myslil, mluvil, neb bohaprázdně činil; předstíráti tobě bude všecko, cos veřejně, cos pokoutně, v kostele, v světnici, v komoře, v sklepě, v chlívě, v stodole, v lese, na poli, na lukách a pastvinách, neb kdekoli bezbožně páchal. Postaví tobě před oči všecko, cos proti Bohu, proti stydlivosti a počestnosti, proti bližnímu a spravedlnosti, proti svědomí vlastnímu se dopustil. Co počneš? Kam se utečeš? Nebudeš se moci vyhnouti ani skryti. Nebude možná něco zapřít, na věky nic tenkrát odvolati, nahraditi nemůžeš. Nyní tedy, pokudž čas máš, sám na sebe žaluj, sám před jediným duchovním otcem vyčítej všecky nepravosti tvé. Tak všemu vytejkání na onen hrozný soudný den šťastně ujdeš.

Po strašlivém všech ohavností hříšných vytejkání a stíhání následovati bude nevyhnutelné před celým světem odsouzení. Nezměnitelný poslední ortel, neboť když přijde Syn člověka v velebnosti své, a všickni anjelé s ním, tehdy se posadí na trůn velebnosti své a shromáždění budou před něj všickni národové. I rozdělí je na různu, jako pastýř odděluje ovce od kozlů a postaví ovce zajisté na pravici své, kozly pak na levici. Mat. 25.31. a Tu tedy na trůnu velebnosti své sedící Král králův a Pán pánův, nejvyšší všeho tvorů Vladař, neuprositelný všeho zlého Mstítel, přísný živých i mrtvých Soudce, mečem zuřivosti přepásaný, k pomstě hotový, všemu soudnímu průvodu konec učiní, jako lev řvoucí strašlivým hlasem všecky bezbožný zakřikne a hromem zuřivosti své do propasti pekelné je vrazí, řka: »Odejďte odemne, zlořečení, do ohně věčného.« v. 41 Ó hrozný hlas! Ó bolestný zvuk, který v uších zatracených smutně zvučeti a na věky se rozlíhati bude!

Odejďte! Od koho? Od svého Boha, který již vašim Bohem víc býti nechce. Od svého Stvořitele, který se k vám jako k svému stvoření víc nezná. Od svého Vykupitele, který sám jediný vás potěšiti, nasytiti a spasiti mohl, na němž všecko vaše štěstí záleželo, odejďte od něho, neb vám jeho vykoupení vaší vinou

na věky nebude sloužiti k naději věčného spasení. Odejděte od tváře Boží, k jejímužto patření stvoření jste, již brána milosti vám zavřená jest, již od naděje k smilování, od slávy věčné, od tovaryšstva vyvolených Božích na věky odloučení jste. Odejděte! Ale kam? Do ohně věčného, do ohně zžírajícího, který tělo i duši vaši pronikne a zžírati má. Odejděte do ohně sírou a smůlou zapáchajícího, do ohně nesnesitelného, do ohně věčného, který na věky zhasen nebude. Odejděte do trápení pekelného, kterým tak dlouho, jak dlouho Bůh Bohem bude, mučení a trestání beze všeho ulevení, bezevší naděje k vysvobození budete. Ó přísnost! Ó hrůza! Ó strach nevyhnutelného ortele posledního soudu!

Bolest a hrůzu rozmnoží to, že ortel Kristový proti hříšným spolu potvrdí všechno stvoření, kteréžto, jak Duch sv. svědčí, rozněcuje se k trápení proti nespravedlivým. Moudr. 16.24. Pročež vyhrožuje Habakuk: »Zhřešila duše tvá, kámen z stěny volati bude, a dřevo, kteréž mezi spojením stavení jest, odpovídati bude.« 2. 10.11. Když anjelové jako vichr větru rozrazí, rozmrští bezbožné od vyvolených, řekneli komu Soudce: »Odejděte, zlořečení!«, řekne i nábožný otec bezbožnému synu: »Odejdi zlořečený synu do ohně věčného, neb si dle otcovského napomenutí řídit se nechtěl«. Řekne ctnostný syn bezbožnému otci: »Odejdi zlořečený otče, neb si se toho, v čems mne trestal, sám nevystříhal«. Řekne bohabojný manžel k zavržené manželce: »Odejdi zlořečená ženo, neb si klením, pomlouváním a jinou neřestí tvou zasloužila, abys odemne na věky odloučená byla«. Řekne vyvolený bratr, soused, zavrženému bratru a sousedu: »Odejdi zlořečený sousede, bratře, žes ctnostný příklad můj nenásledoval, žes Bohu, Pánu všeho tvorů, semnou sloužiti a jeho přikázání ostříhati nechtěl, nemáš na věky žádné zdílnosti a žádného oučastenství semnou míti«.

Ach! Kam se tenkrát obrátí nešťastná duše? Odevšech vyvolených, od vlastních přátel a známých bude vyloučená, od Boha zavržená, od Soudce přísného odsouzená. Ach, jaký zármutek, jakou žalost z toho míti bude, že se Krista Pána přidržeti nechtěla, že se nešlechtně protivila tomu, který nyní její věčné štěstí v rukouch má. Ach, jaké potěšení budou míti všickni ctnostní a Bohabojní z toho, že se žádnému kvůli, Pána Ježíše spustiti nechtěli! Ach jakou radost v srdci svém pocítí z toho, že víc než tělo, víc než časné obživení, víc než

všecken svět milovali Pána Ježíše, který je tenkrát za vyvolené ovce své vyhlásí. Chcemeli toho sladkého potěšení užítí, poněvadž Syn Boží ortel náš v ústech, spasení naše v svých rukouch míti bude, zachovejme sobě dobrého přítele Pána Ježíše. Šetřme, abychom jeho laskavé přízně, jeho přátelství skrz žádný hřích nepozbyli. Poněvadž tenkrát všickni jednostejně nás odsoudí, a žádný nás z rukou prchlivosti Páně nevytrhne, my nyní z žádného ohledu lidského, žádnému stvoření kvůli, k hříchu nesvolujme. Tak se stane, že v Kristu Pánu v poslední den soudný nenalezneme Soudce, ale laskavého Otce, ne Mstitele, ale tichého Beránka; nebude nás souditi, ale slávou nesmrtnosti korunovati, nezarazí nás oním strašlivým ortelem, nýbrž z jeho medotekoucích úst ono přežádoucí slovo uslyšíme: »Pojďte, požehnaní«. ¹⁸⁾

Nejen rolník z výše uvedeného příběhu, nýbrž mnoho dalších kajcníků, jak už bylo řečeno v jiné souvislosti, žádalo P. Antonína o zprostředkování smíru s Bohem, takže byl nucen zpovídat celé hodiny, nezřídka i za mrazivého počasí. Nutno podotknout, že při kajících misiích měli věřící k dispozici krom něho a duchovního správce své vlastní farnosti ještě další tři, případně, čtyři penitenciáře. Pokud vyhledávali jako zpovědníka právě jeho a byli dokonce ochotni na setkání s ním čekat za nepříznivých okolností tak dlouhou dobu, mohlo by to signalizovat, že patrně dokázal být vůči kajcníkům vnímavý a snad i shovívavý, když se z jejich strany těšil tak velké popularitě.

Ke svátostnému smíření s Bohem a hluboké vnitřní proměně přitom dokázal pohnout nejen „vlažné“ věřící, nýbrž i ty nejzarputilejší odpůrce katolické víry:

„Muže, jehož rodový věhlas zlehčovala špatná pověst hříchů, chtěl Otec [Koniáš - pozn. překl.] přivést zpět k zásadám mravně čistého života. Sluhova příkrost však zabraňovala vpuštění [do pánovy residence - pozn. překl.]. Když nicméně vytrvaleji naléhá, ztratil služebník trpělivost, Otce napadl a povalil na zem. Tu stařec, jakmile se vzpamatoval, oslovil bezbožného laskavě těmito slovy: »Můj milý, pokud hned neprojevíš vážnou lítost nad opovázlivým skutkem, poznáš, že tě nemine Boží trest; já odsud neodejdu, jestliže se [s pánem

- pozn. překl.] *nesejdeme. Na tomto místě budu tobě i tvému pánu vyprošovat Boží milosrdenství, dokud oba nepojmete spasitelnější úmysly*«. To dostačovalo k ohromení a vnitřní proměně [sloužícího - pozn. překl.]: *okamžitě padl před Otcem, žádaje a dosahuje odpuštění činu, rozhodnut více nebránit jeho přání.*“¹⁹⁾

Jindy zas P. Koniáš tajně zabavil jistému člověku „*silnou knihu plnou bludů*“. Potěšen kořistí odcházel pryč, když v tom znenadání potkal jejího majitele. Ten, značně rozhněván, žádal s četnými výhružkami knihu zpět. Nálezce mu ji však odmítal vydat. To hněv neznámého muže vystupňovalo do té míry, že uchopil sekyru, rozhodnut P. Antonína zavraždit. Když ho však uslyšel, jak vzývá Ježíšovo a Mariino jméno, pustil sekyru, zcela nečekaně padl misionáři nohám a úpěnlivě prosil o odpuštění.²⁰⁾

Jiný příběh se udál r. 1748 v Novém Bydžově: krejčí z Chudonic, Jan Píta, byl za odpadlictví, svůdnictví a rouhání odsouzen k trestu smrti upálením; založil totiž sektu, která se svými judaistickými základy přičila samé podstatě křesťanství. Nicméně ani vědomí blížícího se konce nepohlo nikterak jeho svědomím. Nikomu z duchovních, ba ani nejbližším rodinným příslušníkům se nedařilo přimět jej k lítosti a smíru s Bohem. Naopak: z jeho úst zaznívala stále horší rouhání. Když se P. Koniáš dozvěděl o této události, vypravil se nejprve do školy, kde vyzval žáky, aby se za odsouzeného modlili. Požádal také několik kněží, aby dotyčnému vyprošovali dar obrácení při mši svaté. Pak se odebral do žaláře. Marné však bylo veškeré jeho úsilí; provinilý nejevil nejmenší známky lítosti. P. Koniáš ale nekapituloval: o něco později přišel do vězení znovu a pod hlavu spícího zločince opatrně vložil ostatky jistého světce. Ještě té noci se stalo cosi nečekaného: Píta se nemohl dočkat rána a naléhavě žádal, aby mu přivedli kněze. P. Koniáš tedy přišel a vyzpovídal ho. Kající pak před smrtí odprosil také všechno obyvatelstvo za

pohoršení, které mu svým životem dával a s lítostí odvolal své někdejší učení. ²¹⁾

Jak vypadala Koniášova kázání po stránce obsahové, jsme si prozatím přiblížili na dvou ukázkách; ty ovšem zdaleka nemohou vystihnout mnohem rozmanitější názorovou škálu svého autora, odhalit celé jeho myšlenkové spektrum. Jak tedy vypadala ta ostatní? A jak se v nich zrcadlil kazatelův vnitřní svět? O tom všem si dnes můžeme udělat představu na základě rozsáhlého díla, které nám po sobě P. Koniáš zanechal. Jeho analýza nám zároveň umožní pochopit pohnutky, které ho vedly k těm či oněm činům. Nahlédněme tedy nyní do tohoto Koniášova světa a nechme přitom i jeho samotného promluvit, byť už jen slovy, která zapsal.

Jakýsi „základní kámen“, na němž je postaveno Koniášovo myšlení a uvažování, tvoří křesťansky pojímaná víra ve věčnost. Ta je chápána jako určitý stav, v němž se nesmrtelná lidská duše nachází de facto už v pozemské fázi svého bytí, zejména ale po fyzické smrti. Projevy této víry nalézáme již v rané Koniášově tvorbě, přičemž v pracích z pozdějších let se neustále umocňují. ²²⁾

Vědomí pomíjivosti lidského bytí spojené s takřka neustálou vizí věčnosti však nelze v Koniášově případě nepochopit, vezmeme – li v potaz, že ještě v dětství ztratil otce i matku a rovněžtak později, v době morové epidemie mezi lety 1713 – 1714, za válek, které během jeho života zasáhly české země a v podmínkách 18. století vůbec, se takřka na každém kroku setkával se smrtí. K tomu je třeba připočíst i jeho závažný zdravotní stav. Nebezpečí smrti jej provázelo také při misijních cestách a věčnost mu tudíž nemohla být pouhým vzdáleným abstraktním pojmem. Na druhé straně pak v naději na dosažení osobní spásy nacházel i velkou psychickou posilu ve svém utrpení.

Takřka živé zpřítomnění mimosmyslového, nadpozemského světa, spjaté s mystickou touhou po jeho brzkém dosažení, nabývá pro

dnešního člověka téměř šokující podoby v modlitbě, již jsou v Postile zakončeny výklady liturgických textů druhé neděle postní; možná si položíme otázku, zda se jedná o pouhý projev dobového estetického cítění, jemuž byl vlastní sklon k expresivismu a umocněným projevům vůbec, nebo jestli se zde vsutku odráží opravdová, nesmírně silná touha dosáhnout vytouženého nebeského ráje, touha, která snad byla nevědomky ovlivněna i vnitřními pocity člověka zlomeného utrpením, způsobeným nemocemi, vystupňovanou (byť dobrovolně zvolenou) askesí i jiným strádáním:

*„Ó žaláři! Ó vězení života mého! Jak veliká jsi ty mně mučírna! Ó nebesa! Ó blahoslavená ráje nebeského krajino! Ach když se jednou do tebe dostanu! Ó Bože! Kdy se mně ukáže den blahoslavené věčnosti! Ó časové pospíchejte! Ó měsíkové hrňte se! Ó dnové přibližujte se! Ať již zde jest ta hodina, v kterou má ztrápená duše z tohoto slzavého oudolí do ráje vinšovaných rozkoší se odebrati má! Žádám býti propuštěn a s Kristem přebývati. Jak ošklivá jest mi zem, když na nebe patřím! Ach tedy oči mé, zavřete se všelikým světským marnostem a otvírejte se samým toliko nebesům! Jestliže zapomenu na tebe, Jeruzaléme nebeský, budiž v zapomenutí daná pravice má; ať přilne jazyk můj k dásním mým, nebuduli pamatovati na tebe. Tobě, ó Bože, jedinému a samému, chci živ býti, tobě umříti. Amen“.*²³⁾

Víra v nesmrtelnost lidské duše, tvořící samu podstatu lidského bytí, spolu s přesvědčením, že každý skutek může ovlivnit spočinutí duše ve stavu věčné blaženosti nebo naopak v věčného zatracení, následujících po fyzické smrti, jej provázely po celý život a naplňovaly vědomím odpovědnosti veškeré jeho počínání. Zorným úhlem věčnosti jakoby poměřoval celý pozemský život, každý čin.²⁴⁾ Je tudíž nesporné, že se musel přinejmenším snažit zachovávat morální zásady své víry, v níž byl vychován a studiem na jezuitských školách utvrzen. Věrnost a oddanost katolické víře, s níž se jak v otázkách věroučných, tak morálních zcela bezvýhradně ztotožnil, vystihl sám slovy modlitby: *„Vjeřím silně všecko, cokoli nás, ó Bože, věčná Pravdo a neskončená Moudrost, skrze všeobecnou církev*

vyučuješ“. ²⁵⁾ Mezi morální závazky plynoucí z katolické víry náleží mimo jiné svědomité plnění povinností spjatých s některým ze tří stavů, tedy v Koniášově konkrétním případě spjatých se stavem kněžským. O tom, do jaké míry si byl svých závazků vědom, svědčí kupříkladu slova první kapitoly „*Jediné choti Beránkové*“, kde poznamenává, že by se po svých zkušenostech s mnoha neústupnými lidmi raději „*do hlubokosti mořské s Jonášem skryl*“, nežli aby přesvědčoval ty, kteří se stejně přesvědčit nedají. Vzápětí však připomíná, že je povinen následovat Krista, který přišel hledat a spasit, co zahynulo a cituje také úryvek z Ezechielovy knihy, v němž Bůh vyjevuje prorokovi morální odpovědnost, za jemu svěřený – byť vzpurný – izraelský národ. ²⁶⁾ Protože ale tato výstraha neplatí pouze Ezechielovi, nýbrž všem duchovním, cítí se jí být i on sám zavázán:

„Já sice po dlouhé a bolestné zkušenosti, rozjímaje sobě zatvrzelost některých bludných ovčiček, rád bych se do hlubokosti mořské s Jonášem skryl, nežli bych s tak špatnou nadějí k neústupným lidem mluvil. Však ale poněvadž se obávám, aby mně někdy nevytejkal spravedlivý Bůh: »Což mdlého bylo, neutvrdili ste a co nemocného bylo, nehojili ste, což polámaného jest, neuvázali ste a což zavrženo jest, nepřivedli ste zase a což bylo straceno, nehledali ste« (b) a poněvadž Krista následovati povinen sem, který přišel spasiti a hledati, což zahynulo a nad to poněvadž mně Bůh jako Ezechielovi vyhrožuje: »Jestli když bych já řekl k bezbožnému ‚Smrti umřeš‘, [a ty – pozn. editora] nezvěstuješ jemu, aniž mluviti budeš aby se odvrátil od cesty své bezbožné, a živ byl, onť bezbožný v nepravosti své umře, ale krve jeho z ruky tvé vyhledávati budu« (c), nemohu tehdy a nesmím bludné ovčičky – ačkoliv zatvrzelé – opustiti, nýbrž dle povinnosti mé napomínati, vyučovati nepřestanu; neb bytby oni na žádný způsob se pohnouti nechtěli, vím že aspoň mou duši od těžkého odpovídání vysvobodím, an i dále dokládá Bůh: »Paklibys Ty zvěstoval bezbožnému a on by se neodvrátil od bezbožnosti své a od cesty své bezbožné, onť sice v nepravosti své umře, ty pak duši svou si vysvobodil.« (a) Z čehož dvojí veýstraha vypejlová, jedna potěšitelná každému horlivému pastýři duchovnímu, kterak on, když bezevšeho užítku zatvrzelé bloudící ovce napomíná a vyučuje, před Bohem obstojí a z zanedbané

povinnosti obviňován nebude, druhá strašlivá v zlosti a bludu zatvrzele trvajícím hříšníku, kterak on, poněvadž od pastýře svého napomenutý jsa, blud svůj poznati nechtěl, vnuknutí Ducha svatého, hlasu Božímu, skrze duchovního správce k sobě mluvícímu, odpíral, této přehrozné, však spravedlivé pomsty Boží slušně obávati se má. On v nepravosti své umře, v zlostné zatvrzelosti bezevšeho pokání z tohoto světa sejde a duši svou ubohou do nešťastné věčnosti mezi nekající zatracence uvede.“²⁷⁾

Jiným příkladem toho, co bylo výše řečeno, může být podobenství o lékaři, který nevěnoval patřičnou péči svému pacientovi a nese tudíž přímou odpovědnost za jeho smrt. Lékař totiž – jak se dozvídáme z následujícího Koniášova sdělení – symbolizuje v tomto podobenství každého člověka, který sice má možnost „*hříšnou duši na dobrou cestu uvéstí*“, ale nečiní tak a stává se tím morálně spoluzodpovědným za činy provinilého.²⁸⁾

Co je skutečným cílem pozemského putování každého člověka a co pouhým prostředkem k dosažení spásy, vysvětluje ve „*Svatém upamatování*“ v rozjímání „*O jediné potřebné věci*“:

„U křesťanů má býti neomylné heslo: »Spasení duše buď nejpřednější zákon« ... Král není na světě proto, aby kraloval a poroučel, ale proto, aby skrze spravedlivé a moudré řízení spasen byl. Soudce není proto na světě, aby soudil, ale aby skrze spravedlivý soud Bohu sloužil a spasení došel. Řemeslník není jen proto na světě, aby svou ruční práci konal, ale proto, aby skrze spravedlivé a svědomité provozování řemesla svého nebe zejskal. Spasení věčné má býti jediné, samotné a první zaneprázdnění naše.“²⁹⁾

Nicméně není to pouhé vědomí odpovědnosti, pramenící z víry ve věčnost, jež by samo o sobě tvořilo základ Koniášova uvažování, nýbrž i mystická láska k Bohu a k „*duším*“. Právě ona zaplňuje v díle jmenovaného jezuity nemalý prostor, zvláště pokud se jedná o práce z pozdějších let, kdy působil jako penitenciář.³⁰⁾ Krom toho ji projevoval i svými postoji. Jak dalece mu záleželo na obrácení a spásě „*duší*“, dokládá m.j. i skutečnost, že byl ochoten před zraky veřejnosti pokleknout na

popravišti a políbit nohy odsouzenému, aby u něho dosáhl ochoty odpustit nepřítelům a zbavil ho tím těžkého hříchu, kvůli kterému by po smrti propadl věčnému zatracení. ³¹⁾

Za válek o dědictví rakouské, když naše země obsadilo bavorské, saské a francouzské vojsko, začal s velkou pílí studovat francouzštinu, aby mohl umírajícím vojákům poskytnout svátostné smíření s Bohem; sám se přitom dvakrát nakazil infekční horečkou. Když posléze oblehly rakouské oddíly Prahu, aby tak přinutily Francouze ke kapitulaci a ve městě nastal hlad, obstarával strádajícím chléb, který buď vyžebřal, nebo koupil za peníze umírajících Francouzů. ³²⁾

Víra ve věčnost spolu s mystickou láskou k Bohu a „duším“ tedy tvoří dva nosné prvky Koniášovy mentality. Snad právě ony podněcovaly již zmíněnou horlivost a askezi tohoto misionáře a poznamenaly zároveň i jeho přístup ke světu. Vše pozemské je pouze dočasné. Veškeré hodnoty tohoto světa jsou nestálé, proměnlivé a všechny jednou pomínou. ³³⁾ Krom toho mohou být navíc duchovně škodlivé, neboť světská sláva a bohatství probouzí v lidském nitru pýchu, nadměrné užívání hmotných statků plodí lenost, obžerství, závist, hněv a všecko zlé. ³⁴⁾ Proto je nanejvýš moudré a prozíravé upírat zrak k hodnotám vyšším a nepomíjejícím, konat jen to, co není v rozporu s láskou k Bohu a spásou duše. ³⁵⁾

„Pokudž tedy nějaká krůpějička marné krásy tebe zajímá, pamatuj, že pod fochem té zevnitřní spanilosti, každé tělo předce jest pytel hnoje a smradu, nádoba nečistoty plná, jehožto přikrývadlo někdy ohyzdní červové a žáby budou; ač nyní na krátce krása a spanilost v něm kvete, dřív než se nadáš, mrzutým vředem se okyдне, v ošklivý smrad se promění a toť jest přebídný podvod a slepota tvá, že tělo lidské, jehož sláva jako seno vadne, jehož krása brzo chřadne, jehož rozkoš jako stín pomine, víc než duši svou, víc než spasení své, víc než Boha miluješ.“ ³⁶⁾

Nejen ve svém povolání, ale i v osobním úsilí o co možná nejdokonalejší naplnění norem křesťanského života byl Koniáš nadmíru aktivní. V elogiu je uvedeno, že se spokojil i s tím nejprostším pokrmem, víno nepil a čerstvé ovoce nikdy nepožíval. Chodíval v sešlém oděvu, zablácené obuvi a v případě potřeby se i po nejrušnějších pražských ulicích vozíval na povoze, kterým se z města vyvážel odpad. V úsilí o dosažení naprosté sebekázně zacházel někdy tak daleko, že když jedenkrát procházel místy, kde ležela zdechlina psa a zápach z ní se mu zdál být odpudivý (přičemž si uvědomil, že má stále ještě jisté rezervy v „umrtvování tělesných žádostí“, jež je po členech Tovaryšstva požadováno), lehl si na zem nedaleko od zvířete a tak dlouho vdechoval nepříjemný zápach, dokud se mu nepodařilo překonat přirozený odpor. Tímto počinem do jisté míry připomíná jiného jezuitského misionáře, P. Alberta Chanovského, který zase pro změnu držel své tělo „na uzdě“ tak, že je nechal záměrně sužovat od vši a blech.³⁷⁾

Aby hříšným vyprosil milost potřebnou k obrácení, přinášel Bohu nejrůznější osobní oběti, mezi nimiž nechyběly ani posty, nebo bičování vlastního těla. Spánku si při neustálém zaměstnání popřával jen skrovně, velmi časně vstával a zatímco jeho druhové spali, četl, psal, nebo opravoval knihy. O tom, jak dlouho dokázal setrvat ve zpovědnici, už byla řeč na jiném místě.³⁸⁾

To vše dokázal navzdory špatnému zdravotnímu stavu. Byly to především dlouhotrvající prudké bolesti hlavy, které mu činily problémy již v mládí.³⁹⁾ Nejstarší doklad o těchto Koniášových zdravotních problémech pochází z roku 1722, kdy dotyčnému bylo jedenatřicet let. Sám o tom vydává následující svědectví:

„Já, Antonín Koniáš, vírou kněžskou svědčím, že sem celý rok pro ustavičné téměř a to často přeukrutné hlavy bolesti ke vši literární práci dokonce neschopný byl. Však co nejdůvěrněji – zvláště dle poslušnosti a vrchních vůle –

prose nejdobrotivější Uzdravitelkyni jičínskou, nejenom skrz sobotní, nýbrž i každodenní pobožnost, byl sem těch bolestí sprostěn.“

Jak je ovšem patrné z následujícího úryvku, trpěl Koniáš ještě dalšími zdravotními potížemi:

„Já, níž podepsaný, kněžskou vírou ubezpečuji, že mnohdykrát při jičínském duchovním shromáždění (jinak rekolekci) kázaje, cítil sem po dvanáct dní prudké a přebídné bolesti na prsích pod žebrem, pro které snad nebyl bych mohl kázati. Co nejdřív sem ale – zahodě flastr a masti – silné k Uzdravitelkyni naší důvěrnosti nabyt; slouže ke cti její u milostivého oltáře mši svatou, bolest všeckna zmizela, moha já horlivěji nežli prve, bez ublížení prsů kázati. V Jičíně, 11. února 1737. Antonín Koniáš, Tov. Ježí. missionarius.“ ⁴⁰⁾

Tyto komplikace mohly být projevem fyzického vyčerpání v důsledku nedostatku spánku, výživy a nadměrného množství práce, nebo následkem úrazu hlavy, který utrpěl na svých misijních cestách. ⁴¹⁾ Další Koniášovou nemocí byla kýla, ⁴²⁾ která se patrně projevovala křečovitými záchvaty, o nichž hovoří autor elogia. Krom toho trpěl i alergií na vápno; ⁴³⁾ nelze už ovšem zjistit, jakými konkrétními účinky se projevovala – zda dýchacími potížemi, kožními onemocněními, či nějak jinak. Nesnesl ani náhlou změnu teploty ⁴⁴⁾ – snad v důsledku revmatismu, jímž by potom musel trpět už v šestačtyřiceti letech.

S Koniášovým sklonem k askezi snad souvisí i jeho sympatie k prostým lidem, kteří s ním ve své chudobě a nouzi – i když na rozdíl od něho spíše nedobrovolné – jeho životní cestu plnou odříkání sdíleli. Náklonnost k této společenské vrstvě na druhé straně podněcovala i Koniášovo hluboké sociální cítění:

„My věříme, že je Pán Ježíš přítomný pod spůsobem chleba, ale nerozvažujeme, že je taky přítomný pod spůsobem otrhaného žebráka, který od nás almužnu žádá.“ ⁴⁵⁾

V hmotném majetku, i když sám o sobě není špatný, spatřoval nebezpečí pro duchovní život, protože *„bohatství k novému lakomství žízeň*

rozvádí“⁴⁶⁾ a člověka odpoutává od zájmu o duchovní hodnoty. V souvislosti s Ježíšovým narozením poznamenává:

„Těšte se chudí, pracovití, všelikou bídou a nouzí obklíčení lidé! ... Chudým a pracujícím (ne vám boháčům, kteří zde vaše potěšení v zemských pokladech máte a nesmírně po bohatství dychtíte a strašlivé běda od samého Boha slyšeti musíte) chudým při noční mráкотě svatosvatý den se vyjasnil.“⁴⁷⁾

Na adresu ekonomicky lépe situovaných sociálních vrstev často pronášel varovná slova, nevyjímaje mocenské složky tehdejší společnosti,⁴⁸⁾ ba ani úřad samotného panovníka.

Když „od Albrechta, císaře, tázán byl jeho kazatel, zdali taky knížata přicházejí k spasení, odpověděl mu:»Ovšem, jen když po křtu svatém v kolípce umírají.«.“⁴⁹⁾

Přitom však svými názory nikdy nepřekročil rámec soudobých představ o uspořádání společnosti: z čistě pragmatického hlediska je nezbytné zachovat její stávající hierarchické uspořádání, aby nedošlo ke vzniku anarchie; „*pozdvížení proti duchovní a světské vrchnosti, zbourání lidu, rušení obecného pokoje ... rychlou skázu ... mnohonásobnou časnou i věčnou škodu přináší*“.⁵⁰⁾

Každý musí své místo ve společnosti přijímat jako poslání, k němuž jej Bůh povolal, aby skrze ně svědomitě sloužil jemu samému i svým bližním. Proto také v situaci, kdy by vrchnost či jakýkoli představený nařizoval vykonat to, co odporuje Božímu zákonu, nejen že v takovémto případě není poddaný vázán poslušností, nýbrž je přímo povinen příkazu neuposlechnout.⁵¹⁾ Bůh je totiž nejvyšším Pánem všeho a všech a pouze před ním jsou si všichni lidé rovni. On sám pak neposuzuje člověka na základě jeho společenského postavení, nýbrž podle skutků:

„Ne tak pozoruje Bůh, jakého kdo rodu, nebo stavu jest, ale jakou duši, jaké svědomí kdo má, skoumá. Tak dobře krále, vzáctného pána, jako dělníka a služebníka, podle mravů a obcování jeho souditi bude, neboť u Boha jediná svoboda jest nesloužiti hříchům.“⁵²⁾

Jistou shovívavost projevil Koniáš také v úči židům, stojícím na okraji tehdejší společnosti:

„Poněvadž tehdy Kristu Pán, Spasitel náš, z rodu Abrahámového, z rodu židovského posel, jakož i Maria Panna i všickni svatí apoštolové, naučení z toho sobě vezmeme, že nemáme s rodem židovským dokonce pohrdati, méněji jim ubližovati, nýbrž vroucně se za ně modleme, aby je Bůh Duchem svatým osvítili a k poznání pravého Mesiáše přivésti ráčil, spolu nemůžeme slovem, aspoň dobrým příkladem jejich duše zejskati hledme.“ ⁵³⁾ - To vše navzdory skutečnosti, že svými postoji, zvláště odmítáním Kristova učení, vzdorují Bohu. ⁵⁴⁾

Vzhledem k tomu, že P. Koniáš své zraky takřka neustále upíral k věčnosti, v níž spolu se svatým Pavlem nesporně spatřoval svou pravou vlast, ⁵⁵⁾ mohlo by se na první pohled zdát, že jeho vztah k „vlasti pozemské“ nenabyl takových rozměrů, jako u některých vlastenecky smýšlejících jezuitů. Otevřených projevů patriciotismu skutečně v Koniášově díle není mnoho a vyskytují se spíše v samých počátcích jeho tvorby. Tak kupříkladu ještě za dob studií, v roce 1705 uveřejnil dvě krátké básně, jejichž verše v paradoxním „balbínovském duchu“ opěvují latinským jazykem rodnou řeč a plody „české Minervy“. ⁵⁶⁾ Podobně i v dalších ranných Koniášových pracích nacházíme určité projevy vlasteneckého citění. Postupem času však ubývají, takže v Postile se navzdory jejímu rozsahu vyskytují pouze na dvou místech: v úvodní dedikaci jejího prvního vydání manželům Šlikovým ⁵⁷⁾ a v modlitbě k zemskému patronu sv. Vítu, která uzavírá výklady liturgických textů připadajících na svátek tohoto světce. ⁵⁸⁾ Ve spojitosti se zbývajícimi českými světci, nevyjímaje ani nejpřednější patrony království – sv. Václava a sv. Jana Nepomuckého – nenacházíme nic, co by bezprostředně souviselo s vlasteneckým citěním. ⁵⁹⁾ Navzdory tomu všemu nelze Koniášovi upřít pozitivní vztah k rodné zemi, i když se neprojevoval bezprostředně. Byl totiž přesvědčen, že jí může nejvíce

prospět tím, když bude svědomitě plnit své kněžské povinnosti a vést tak své krajany ke spáse. ⁶⁰⁾

S tím, co zde bylo právě řečeno, souvisí do určité míry i Koniášův negativní postoj k nekatolické literatuře. Právě ona totiž narušuje duchovní jednotu národa, z čehož povstávají četné spory, někdy dokonce i války. Ještě větší škody způsobuje podle Koniášova mínění v rovině duchovní, kde se stává nástrojem odpadu od katolické víry a tím i původcem věčné záhuby mnoha duší. ⁶¹⁾ Veden těmito pohnutkami, ale i církevními a státními směrnicemi, uvedený okruh literatury likvidoval. Činil tak mimochodem nejen proto, aby díky těmto knihám nebyli zavrženi jejich momentální vlastníci, nýbrž i všichni ti, co by následkem jejich četby zhřešili kdykoli v budoucnosti. ⁶²⁾

Zde ovšem sehrál nemalou roli také další moment, který bychom mohli označit jako víru v moc slova. Koniáš veden touto vírou, jak už jsme si ukázali, nejen knihy odnímal a páčil, ale také psal a rozšiřoval. Pětkrát denně kázal a ve svých spisech neustále vybízel k účasti na kázáních a ke zpěvu písní s duchovní tematikou. ⁶³⁾ Proto také oceňuje že *„sprostý sedlský lid, aby slyšel moudrost slova Božího ... přichází zdaleka na míli, také na dvě a to času zimního v dešti a blátě; zatím v hlavních a velkých městách měšťané mají kostel předhubou, mají kazatele, kteří káží jako Šalamounové a po všem sotva nohou kdy z domu vykročí, aby kázání poslouchali.“* ⁶⁴⁾

Slovo Boží kladl dokonce naroveň eucharistii; byl také přesvědčen, že za určitých okolností mohou z Božího slova plynout větší duchovní užitky, než z přijímání nejsvětější svátosti oltářní:

„Nic menšího není slovo Boží nežli je Tělo Kristové« ... poněvadž větší užitek pochází z poslouchání slova Božího, nežli z přijímání Těla Kristového; nebo kdo nehodně přijímá Těla Kristového, nebývá ospravedlněn, nýbrž nový smrteľný hřích jemu přibevvá. Když ale jakkoliv veliký hříšník slova Božího poslouchá, bývá obrácen na pokání.“ ⁶⁵⁾

Jako sv. Máří Magdaléna nepoznala v Ježíši Kristu svého Spasitele skrze zázrak, nýbrž prostřednictvím jeho slova, tak ani my nečekejme na zázraky, ale slyšením a četbou Božího slova seznávejme, co vede ke spáse. ⁶⁶⁾

Je otázkou, zda Koniášova víra v moc slova byla ovlivněna pouze tím, že vyrůstal v rodině knihtiskaře, nebo zda paradoxně nebyla důsledkem pozdějšího studia zapovězené evangelické literatury, která – jak známo – už od samých počátků reformace kladla velký důraz na „slyšení“ či „čtení“ Božího slova a jeho výklad.

Na rozdíl od protestantských konfesí, které v duchu Lutherova učení zastávaly názor, že sama víra ve spasitelnou oběť Ježíšovu postačí k ospravedlnění, hájí Koniáš katolickou tezi stvrzenou tridentským koncilem, že k ospravedlnění je nezbytně nutné také naplňování víry v Boží slovo skutky. Křesťan, který pouze naslouchá Božímu slovu, ale nenaplňuje ho v praktickém životě, *„je jako služebník, jenž rád slyší, co mu pán jeho poroučí, ale nic nejmenšího z těch věcí nečiní“*. ⁶⁷⁾ *„Ne mrtvá, ale živá víra spasení věčné v nás působí“*. ⁶⁸⁾ P. Koniáš dokonce soudí, že tolik evropských krajín odpadlo od katolické víry *„proto, že Bohaprázdný život vedli a víru dobrými skutkami neutvrdili“*. ⁶⁹⁾ Zatímco agitace proti nekatolické literatuře převládá ve spisech pocházejících z let, kdy Koniáš působil ve funkci biskupského misionáře, ⁷⁰⁾ později, když se stává penitenciářem, soustředí svou pozornost na jiné problémy. Tak kupříkladu na stránkách Postily odsuzuje *„bludné pohoršlivé nebo pověrečné“* knihy v zanedbatelné míře, ⁷¹⁾ zatímco mnohem častěji vystupuje proti smilstvu, ⁷²⁾ dále pak proti nenávisti, hněvu, ⁷³⁾ pomluvě, nactiutrhání, krádežím, ⁷⁴⁾ pověrám, ⁷⁵⁾ zatajování těžkých hříchů ve zpovědi, ⁷⁶⁾ zanedbávání nedělních bohoslužeb, znesvěcování neděle a svátečního dne, ⁷⁷⁾ proti lhostejnosti v náboženských otázkách a světskému stylu života vůbec. Jindy zase horlí proti *„sektářské společnosti“*, obžerství ⁷⁸⁾ lakomství, ⁷⁹⁾ pýše. ⁸⁰⁾

Často vybízí k lásce vůči bližním,⁸¹⁾ úctě k druhým lidem,⁸²⁾ odpuštění,⁸³⁾ svornosti,⁸⁴⁾ jindy zas k dobrému příkladu,⁸⁵⁾ trpělivosti,⁸⁶⁾ skromnosti, pokoře,⁸⁷⁾ časté modlitbě,⁸⁸⁾ zpovědi⁸⁹⁾ atd. Je přitom poněkud zvláštní, že se Koniáš v Postile poměrně často při interpretaci liturgických textů obrací právě proti některému z výše uvedených provinění, a to i tehdy, když se tím odchyluje od hlavního smyslu příslušné perikopy. Kupříkladu evangelium na druhou neděli po Třech králích pojednává o svatbě v galilejské Káni, při níž Ježíš proměnil vodu ve víno. Hlavní smysl tohoto příběhu je vlastně vyjádřen evangelistou samotným v závěru vyprávění: byl to „počátek znamení, která Ježíš vykonal; tím zjevil svou slávu a jeho učedníci v něj uvěřili.“⁹⁰⁾ Naproti tomu Koniáš ve svém výkladu udílí manželům rady, jakými zásadami se mají ve svém svátostném povolání řídit a při té příležitosti si neodepře ani běžné varování před smilstvem.⁹¹⁾ V písni na toto evangelium odsuzuje navíc i opilství.⁹²⁾ Koniášova interpretace v tomto duchu je vcelku pochopitelná, pokud si uvědomíme, že podle domněnek katolických teologů ustanovil Ježíš právě při svatbě v Káni svátost manželství. Nicméně určitá odchylka od hlavního smyslu textu je zde patrná. Nemíjí být vyloučeno, že výše uvedený okruh morálních přestupků obsahoval právě ty hříchy, které Koniáš jakožto zpovědník slýchal ve zpovědnici nejčastěji (jedná se tu ostatně o běžné lidské poklesky); ve snaze po nápravě proti nim asi také horlil nejčastěji.

Vraťme se ale ještě k tematice, o níž tu již byla částečně řeč a podívejme se, jak Koniáš pohlížel na manželství. Vůbec na prvním místě chápe manželský stav jako jednu z forem oslavy Boha. Proto také mají manželé dbát především o to, aby se navzájem povzbuzovali slovem i osobním příkladem ke službě Bohu. Dále pak mají usilovat o zachování Božích přikázání, rozvíjení ctností a jednat vždy podle zásad spravedlnosti. Manželství Koniáš pojímá v duchu katolické nauky jako nerozlučitelný svátostný svazek mezi mužem a ženou. Jeho smyslem je

zachování a rozmnožení lidského pokolení. Zneužívání tohoto svazku k jiným záměrům proto chápe jako nežádoucí. Protože Kristus má jen jednu choť - církev, ona pak jen jediného Ženicha, musí i manželé, jejichž svátostný svazek vyobrazuje právě tento vztah Krista a církve, zachovávat vzájemnou věrnost. Každý, kdo svou „žádost obrací k jiné osobě“ (a to nejen „srdcem“, ale i pouhým „okem“), bude Bohem souzen jako cizoložník. Ač muži náleží hlavní slovo při rozhodování, neznamená to, že by měl právo jednat se svou ženou hrubě nebo ji jakkoliv ubližovat. Naopak má rozhodovat laskavě a vlídně po vzoru Ježíšově. Podle slov Písma je dokonce povinen milovat svou manželku tak, jako Ježíš miluje svou choť - tedy církev. Žena má respektovat manželovu autoritu a vyhovět mu, pokud jeho požadavky neodporují zásadám křesťanské morálky. Oba mají k sobě chovat upřímnou lásku, snášet trpělivě nedostatky toho druhého a vzájemně si odpouštět. Na základě společné svornosti totiž udílí Bůh oběma své požehnání, potřebné pro společný život.⁹³⁾

Jak je tedy patrné, veškeré myšlení a uvažování P. Koniáše pevně ohraničuje rámeček víry. To ovšem neznamená, že by nemohlo být alespoň částečně ovlivněno racionálním přístupem ke světu, příznačným nejen pro nadcházející „století rozumu“, ale i pro baroko samotné, i když zatím ještě v omezené míře.⁹⁴⁾ Samozřejmě, že u P. Koniáše, který se po celý život striktně držel katolické věrouky, nelze očekávat, že by přijal cokoli, co by jen v náznaku odporovalo církevnímu učení. Přesto ale ve svých polemikách obhajuje katolickou věrouku racionálními argumenty; na stránkách „*Postily*“ se setkáváme s doporučením neopírat víru výlučně o zázraky,⁹⁵⁾ jindy tu zase nacházíme výzvu k životu v souladu s Božími příkázáními a zároveň „*podle zdravého rozumu.*“⁹⁶⁾

Jak je z této kapitoly patrné, dokázal si P. Koniáš získat obdiv řady katolických křesťanů, a to nejen jako kazatel, zpovědník, či asketa, nýbrž i důsledný realizátor všeho, co povolání misionáře obnášelo. Vždyť

pro „spásu duší“ nasazoval veškeré síly, zdraví, ba i život v takové míře, že jen stěží bylo možné najít kněze, jenž by se s ním mohl srovnávat ... Odtud byl už jen krůček k tomu, aby se stal legendou.

Poznámky

1) *Elogium*, s. 322.

2) Zamýšlené dílo, které mělo vedle biografii členů Tovaryšstva Ježíšova obsahovat i soupisy jejich prací, však nebylo nikdy vydáno. Dochoval se nám pouze jeho koncept, nazvaný „*Novissima supplementa ad bibliothecam scriptorum Soc. Jesu*“. Scherschnik na něm pracoval během svého druhého pražského pobytu, tedy mezi lety 1772 – 1774 a jak již napovídá sám název díla, chtěl patrně doplnit medailony klementinského knihovníka Johanna Dreyhausena, rozšiřující starší práci Nathanaela Sottwella. Scherschnikovy doplňující údaje korigoval jeho učitel Franz Pubitschka. Viz Svatoš, M.: *Antonín Koniáš S. J. von seinen Ordensmitbrüdern dargestellt. Humanistica Lovaniensia* 43, 1994, s. 411 - 425. Rovněž Svatoš, M.: *Misionář Antonín Koniáš TJ. – služebník Boží či Dáblův? Dějiny a současnost* 18, 1996, č. 2, s. 14.

Scherschnikův životopis P. A. Koniáše viz Scherschnik, L. J.: *Antonius Koniass. In Svatoš, M.: Antonín Koniáš S. J. von seinen Ordensmitbrüdern dargestellt. Humanistica lovaniensia. Journal of neo – latin studies* 43, 1994, s. 416 - 424.

3) Vavák, F. J.: *Paměti. Praha* 1907. *Kniha 1., část 1., s. 62.*

4) Vydra, S.: *Svazek kázání svátečních. Praha* 1799, s. 13.

5) *Elogium*, s. 322, 324.

6) *Postila*, s. 368 – 369.

- 7) *Jediná choti Beránková*, s. 29.
- 8) *Ibidem*, s. 29 – 42.
- 9) *Jediná choti Beránková – Předmluva*, s. X.
- 10) *Postila*, s. 576.
- 11) *Ibidem*, s. 374.
- 12) *Jediná choti Beránková*, s. 13 – 14.
- 13) *Postila*, s. 273 – 274.
- 14) Viz poznámky ke kapitole „*Koniášovo dílo*“, odkaz 22.
- 15) Na tuto skutečnost velmi často upozorňoval univ. prof. Stich ve svých přednáškách. Koniášův jazyk je velmi kultivovaný, neobsahuje protetické „v“, ani koncovku „ej“. Pouze uvnitř některých slov narážíme občas na slabiku „ej“, což dnes působí poněkud cize – „nemůžeme slovem, aspoň dobrým příkladem jejich duše zejskati hledme“ – „*Postila*“, s. 52. Ve srovnání s jinými soudobými texty – třeba už jen s úryvky z *Vulgáty*, které jsou otištěné v „*Postile*“ – je navíc Koniášův styl vyjadřování mnohem srozumitelnější.
- 16) Jako kupř.: „*mají kostel předhubou*“ – *Postila*, s. 208. „*neb by se tomu koza zasmála*“ – *Zlatá pravdy denice*, s. 330.
- 17) *Elogium*, s. 324.
- 18) *Postila*, s. 652 – 656.

- 19) *Elogium*, s. 324.
- 20) *Elogium*, s. 323.
- 21) *Duhr*, B.: o. c., s. 414.
- 22) Kupř. *Zlatá denice*, s. 45 – 47 samostatně stránkované předmluvy; s. 300, 338, 341 aj. (vlastního díla)
Postila, s 191, 392, 544, 552, 612 aj.
Koniáš, A.: Svaté upamatování. Praha, s. a., s. 8, 9, 30, 31, 34, 57, 78 – 80 aj.
Koniáš, A.: Spasitelný týhoden. Praha 1754, s. 3 – 12, 18, 24, 28, 41 – 52 aj.
- 23) *Postila*, s. 192 – 193.
- 24) Srov. *Postila*, s. 321.
- 25) *Spasitelný týhoden*, s. LXIX.
- O Koniášových ortodoxně – katolických postojích svědčí nejen všechna jeho literární díla („*Jediná choti Beránková*“, která je obhajobou katolické věrouky, především), nýbrž i všichni jeho současníci.
- 26) Srov. *Ez. 3, 18 – 19.*
- 27) *Jediná choti Beránková*, s. 5 – 6.
- 28) *Postila*, s. 575.
- 29) *Svaté upamatování*, s. 79 – 80.

30) Postila, s. 254 – 255, 537 – 538, 832, 1032 – 1033.

Na jiném místě se zas P. Koniáš obrací k Bohu s prosbou: „*Jedinou od tebe lásku žádám, s kteroubych tebe stále miloval ...*“ – *Svaté upamatování*, s. 161. Dále viz s. 168 – 169, 151.

Jedním z mnoha projevů Koniášovy mystické lásky k Bohu a „duším“ může být i „*Pobožné vzdechnutí k Ukřižovanému Pánu Ježíši*“, které je modlitbou za obrácení bloudících:

„*O láska má! Ó sílo má! Ó naděje má! Ó spasení mé! Ukřižovaný Pane Ježíši, jenž si na dřevě svatého kříže, jakožto veliký a věčný kněz, za mně, za jednohokaždého člověka zvlášť i za celou církev tvou, Bohu Otci sebe samého obětoval ... Ej hle proti tobě Pánu a Králi svému ... proti tvé krvavé oběti a zásluze, povstávají bludným vejkladem zaslepené duše! ... O Slunce spravedlnosti, Kriste! »Posvěť světlem pravdy těm, kteří v temnostech a v stínu smrti sedí a sprav nohy jejich na cestu pokoje.« ... Patř, Ukřižovaný Ježíši, na duše krví tvou vykoupené! Nedejž, aby užitek přehořké smrti tvé nad nimi zmařený byl! ... O laskavý Otče všeho »smilování a všelikého potěšení!« ... Otevři jim lůno milosrdenství tvého! Roztáhni ruce tvé a obejmi je s tou láskou, s kterou si, umíraje na kříži, všechny protivníky tvé objíti, políbíti a spasiti hotov a žádostiv byl. O milovníku synů lidských! Promluv za ně jedinké slovo k Otci svému a řekni: »Otče odpusť jim, neboť nevědí, co činí.« ... Ej tehdy nejmilosrdnější Pane! »Vzhlédni na dílo rukou tvých«, na všechny bloudící a zavedené duše! Slituj se nad těmi, kteréš krví tvou předrahou vykoupil a pro které si na ohavný kříž vstoupil a na něm přehořkou smrt za ně podstoupil! O Ježíši »Synu člověka!« Vzhlédni na ně okem milosrdenství!“ - *Jediná Choti Beránková*, s. 499 – 510.*

31) Neumann, A.: o. c., s. 156. (Příloha č. 23, kde je otištěn doslovný text relace ze 17. dubna 1727).

- 32) Svatoš, M.: Misionář Antonín Koniáš T. J. – služebník Boží či Ďáblův? In: *Dějiny a současnost* 18, 1996, č. 2, s. 18.
- 33) Postila, s. 222.
- 34) *Ibidem*, s. 37.
- 35) *Ibidem*, s. 222, 544 aj.
- 36) Postila, s. 544.
- 37) Čornejová, I.: *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách. Praha 1995, s. 126.*
- 38) *Elogium*, s. 322, 324.
- 39) *Ibidem*, 322.
- 40) Srov. Lauritsch, J.: *První věk rodičky Boží. Hradec Králové 1743, s. 77, 182.*
- 41) *Elogium*, s. 323.
- 42) *Elogium*, s. 322.
- 43) Schulz, A.: *Archivní prameny ku poznání života i strážně na širém Královédvorskú od smrti Husovy až do doby Koniášovy. Dvůr Králové nad Labem 1913, oddíl II., s. 191.*

„Prosím, aby se 4 kvartýry to jest čtyři obzvláštní pokojíčky, kde by se kazatel kázání učiti mohl sám, sprosté ale teplé připravily. Regule jest, aby se nic dokonce nebílilo vápnem, ani kapku snésti nemohu bez náramné alterace.

Co se mne dotýče, já rád zůstávám v mizerném výměnku neb baráčku, kde již se celou zimu topilo, sice má churavost náhlého topení nesnese; prosím za odpuštění upřímnosti mé.“ – Viz Schulz, A.: o. c., s. 191.

Rovněž Zíbrt, Č.: *Zápisky Jana Jeníka z Bratřic v bibliotece Musea království českého*. In *Časopis Musea Království českého* 71, 1897, s. 456.

44) *Schulz, A.: o. c., s. 191.*

Dále viz Štědrý, F.: *List P. A. Koniáše*. In *Sborník Historického kroužku* 26, 1925, s. 57.

V uvedeném listě P. Koniáš mj. žádá, aby se „2 skrovný pokojíčky“ na jeho „outratu tři dny předtím“, než bude zahájena misie, „náležitě vytopily.“ Pro sebe pak požadoval „dřevěný pokojík“, byť by měl být vzálený od kostela.

45) *Postila, s. 56*. Koniášovo sociální cítění dále dokládá *Postila, s. 303, 373, 791, 868 aj.*

46) *Svaté upamatování, s. 116.*

47) *Postila, s. 37 – 38.*

48) *Svaté upamatování, s. 179.*

49) *Postila, s. 207.*

50) *Jediná choť Beránková, s. 290.*

51) *Ibidem*, s. 321 – 322.

52) *Postila*, s. 746 – 747.

53) *Postila*, s. 52.

54) *Ibidem*, s. 624.

55) *Srov. list sv. Pavla Filipským 3, 20.*

56) První z básní byla otištěna in *Jandit, V.: Grammatica linguae boemicae methodo facili. Praga 1705, s. 21.*

Druhá báseň in *Srnec z Varvažova, J.: Přísloví česká. Praha 1705, s. 14.*

(Obě knihy byly vydány v tiskárně Vojtěcha Jiřího Koniáše).

57) *Vejtažní naučení*, s. 4. nestránkované dedikace.

58) *Postila*, s. 794. – „Vztáhni z hradu pražského tvé mocné rameno a přímluvou tvou odvrát od české země, v kteréž tvé svaté tělo odpočívá, hlad, vojnu, drahotu, mor a jiné Božské spravedlnosti tresty; zachovej vlastence naše v pravém náboženství a v stálé bázni Boží; vyjednej nám časné i věčné požehnání, abychom skrze stálou službu a následování Kristové ... v nebi slávy Kristové oučastni býti mohli. Amen.“

59) Snad pouze chronogram, který se nachází v závěru 3. vydání „*Postily*“, by mohl v jistém smyslu dokládat Koniášovo patriotické cítění:

„Ke CtI sWatého WácLaWa
KnIžete, Krále a Patrona Cže=
ského, a sWatého MIChaLa

*Arch = Angela Knížete Nebe=
sstlanV tato KnIha se
obětVge*

60) *Zlatá denice*, s. 13 nestránkované dedikace.

61) *Ibidem*, s. 300, 308 – 311.

62) *Ibidem*, s. 338.

63) Výzva k účasti na kázání – viz *Zlatá pravdy denice*, s. 314 – 317. Dále *Postila*, s. 82 – 83, 139, 141, 165 - 168, 379, 698 aj.

Výzva ke zpěvu duchovních písní – viz *Postila*, s. 42 – 43. Dále *Citara*, s. 5 – 14 (nestránkovaných úvodních stran).

64) *Postila*, s. 208.

65) *Postila*, s. 206. Srov. sv. Antonín Par. 2. tit. 9. cap. 11.

66) *Postila*, s. 836.

67) *Postila*, s. 168.

68) *Svaté upamatování*, s. 9. O nutnosti žít podle slyšeného slova Božího viz rovn. *Svaté upamatování*, s. 53.

69) *Postila*, s. 175.

70) *Jediná choť Beránková*, s. 8 – 10, 13 – 14, 102 – 103, 337 – 410 aj., *Zlatá pravdy denice*, s. 308, 318, 319, 326, 332, 336, 337, 412 – 433, 434 – 466 aj.

Již samo autorství *Klíče* a *Indexu librorum prohibitorum* svědčí o jasně vyhraněném negativním vztahu k duchovní literatuře nekatolické provenience. Svůj nekompromisní postoj vůči ní i jejím autorům objasňuje mj. na stránkách *Zlaté pravdy dennice* slovy:

„S knihou každou ...pokudž pak v sobě bludy kacířské obsahuje, nejináč se ... zacházeti má, nežli jako ... s authory takových kněh, jako s arcikacíři ... kteří za živa upálení bývají, a to spravedlivě, poněvadž mnoho duší lidských bludy svými k věčnému ohni přivádí.“ - *Zlatá pravdy dennice*, s. 319.

71) *Postila*, s. 203, 383.

72) *Postila*, s. 492 – 493, 541 – 549, 790. *Svaté upamatování*, s. 129, 201. *Spasitelný týhoden*, s. 19, 36 – 37 (nečíslováno).

73) *Postila*, s. 382. *Spasitelný týhoden*, s. 36.

74) *Spasitelný týhoden*, s. 19, 36, 37.

75) *Postila*, s. 788 - 790, 907, 1005. *Spasitelný týhoden* s. 19.

76) *Postila*, s. 198 – 199. *Spasitelný týhoden* 36.

77) *Postila*, s. 440 – 444 aj.

78) *Postila*, s. 502, 663, 797 – 801 aj. *Spasitelný týhoden* s. 19, 36 - 37.

79) *Svaté upamatování*, s. 129, 218, 221.

80) *Svaté upamatování*, s. 221. *Spasitelný týhoden*, s. 36.

81) *Postila*, s. 132 - 133.

82) *Postila*, s. 469 – 471, 584.

83) *Postila*, s. 626.

84) *Postila*, s. 307 - 308, 369.

85) *Postila*, s. 151., *Spasitelný týhoden*, s. 19.

86) *Postila*, s. 311.

87) *Postila*, s. 154.

88) *Postila*, s. 893 – 899; *Svaté upamatování*, s. 42 – 49.

89) *Postila*, s. 378.

90) *Srov. Jan 2, 11.*

91) *Postila*, s. 116 – 120.

92) Píseň se zpívala na nápěv Michnovy ukolébavky „*Chtíc, aby spal*“. Obdobně jako ostatní Koniášovy písně, má i tato skladba výrazně didaktický ráz. Text prvních dvou slok zní následovně:

1. Stav manželský potvrzuje
 náš Spasitel,
víno při něm rozmnožuje
 Vykupitel.

Ne k hříšnému ožírání
jej rozdává,
než k mírnému požívání
příklad dává.

2. Jak při manželstvu schvaluje

ctné vdávání,
tak oplzlé zavrhuje
milování.

Ctným manželským hodovníkům

dá spasení,
smilníkům, cizoložníkům,
zatracení.

Srov. Koniáš, A.: *Písně na evangelia nedělní*. Praha 1760, s. 12 – 13.

93) O manželství viz *Postila*, s. 116 – 120. Dále Koniáš, A.: *Pravá moudrost*.
Praha 1753, s. 48 – 49, 60 – 64.

94) *Kučera, J. – Rak, J.: o. c., s. 30 – 37.*

P. Koniáš kupř. nabádá rodiče, aby posílali své děti do školy – *Postila*,
s. 84.

95) *Postila*, s. 836.

96) *Ibidem*, s. 505.

VI.

P. Antonín Koniáš jakožto služebník Antikristův

P. Koniáš neměl pouze obdivovatele. Již u svých souvěrců, nábožensky indiferentních, se mohl díky nadměrné horlivosti a vymykání „běžnému standardu“ setkávat s neporozuměním. U tajných nekatolíků pak narážel na zjevný odpor.

V přesvědčení, že katolická církev je jediným pravým prostředníkem mezi Bohem a člověkem, kterého Ježíš Kristus – vtělený Bůh – během svého života na zemi ustanovil, pramenila Koniášova snaha zprostředkovat učení této církve ostatním lidem, neboť mimo ni není možné dosáhnout osobní spásy. Jeho úsilí bylo v tomto ohledu natolik výrazné, že nám může mnohdy připadat jako kněz stylizující se do role otce, jenž společně s matkou – v tomto případě reprezentovanou církví – pečuje o nedospělé děti. Pakliže některé z nich onemocní, budou ho rodiče přes veškerý odpor z jeho strany nutit přijmout lék, o němž jsou přesvědčeni, že dítěti prospěje. V této pozici usiloval Otec Koniáš o prohloubení a upevnění víry katolických křesťanů a napjal veškeré úsilí i k „navrácení ztracených synů“ zpět do „otcovského domu“ své církve, neboť také za ně nese jistý díl odpovědnosti před Bohem. „Rodičovský model“ byl aplikován na všechny křesťany, kteří v očích svých „duchovních rodičů“ nebyli „dospělými“ ve víře a životních postojích. V některých případech byli k „dospělosti“ dovedeni způsobem, jaký nerespektoval jejich svobodnou volbu a osobní zodpovědnost před Bohem.

Ze všeho nejvíce asi těmto křesťanům znepríjemňovala život Koniášova snaha „vykořenit“, nebo alespoň „opravit“ knihy, jejichž obsah z teologického hlediska odporoval katolické víře či etice. Vyhledávání literatury nekatolické proveniencí a její odnímání držitelům (byť za náhradu) muselo nutně vzbuzovat silnou vlnu nevole, jakkoli bylo ze strany Koniášovy míněno upřímně. Nejen proto, že do zakoupených knih jejich majitelé „uložili“ peníze, ale především z toho důvodu, že v evangelickém prostředí, které tehdy více nežli katolické kladlo důraz na studium Písma svatého, byla kniha s náboženským obsahem – a bible především – chována ve veliké úctě, zvláště pokud se dědila po předcích z generace na generaci.¹⁾ Při nečekaných „návštěvách“ navíc tento misionář narušoval soukromí těch, co se momentálně stali jeho nechtěnými „hostiteli“. Jaké bývaly reakce tajných nekatolíků na tuto oblast Koniášovy činnosti, podává výmluvné svědectví elogium:

[P. Antonín] *„se doslechl, že v jednom mlýně královéhradeckého kraje se ukrývají knihy svým způsobem nešťastného zuřivce. Bez prodlení se tam odebral. Prohlíží, všechno prošťourává, dlouho nadarmo. Když přišel na skrýš, mlynář mu zakazuje cokoli na tom místě prohledávat, leda by chtěl být raději okamžitě zabit. Nic nedbaje pohrůžek, dává se Otec do díla, vyzvedá knihy a chráněn Bohem, uniká bez úhony před ranou sekery, blížící se již k [jeho] hlavě.“*

Jindy zas, když prohlížel jiné obydlí lidí „podezřelé víry“, byl od majitele domu přivítán mnoha ranami, po nichž mu až do smrti zůstal velký otok vzadu na hlavě. Vzápětí byl uvězněn do chlívků, aby tam zemřel hladem. Když zde strávil už dva dny bez jakéhokoliv pokrmu a nápoje, očekávaje smrt, tu konečně třetího dne celá rodina odešla do hostince oslavovat posvícení a v vězeň zůstal nestřežen. Teprve tehdy se mu podařilo přivolat pomoc od kolemjdoucí ženy, která urazila zámek a vysvobodila ho ze zajetí.

„Při podobném posvátném zaměstnání na jiném místě [byl] dopaden od zlovolných nepřátel víry. Poroučí se mu, aby se neprodleně připravil na smrt.“

Nepopřávali mu příležitost k útěku, ani sluchu [jeho] prosbám. A tak, padnuv na kolena, očekává každou chvíli osudnou ránu, tiskna k srdci za odpovídajících pocitů znamení ukřižovaného Krista, které vždy nosil na krku. Tu znenadání tluče na dveře a vchází rychtářův čeledín, vidí Otce, klečícího na zemi a s úžasem se ptá, co tím sleduje. On odpovídá, že přítomné vzdělává rozličnými cvičeními ve ctnostech. Tak odvrátil od vrahů každé podezření ze svatokrádeže.“²⁾

V očích tajných nekatolíků byl P. Koniáš navíc reprezentantem církve a státu, jejichž společným cílem bylo vymýtit víru, již oni vyznávali. Pokud přitom ještě navíc dosahoval určitých úspěchů a dařilo se mu odvádět „ovečky“ z evangelického „ovčince“ do katolického ve větším počtu, musel tím na straně uvědomělých nekatolíků vzbuzovat značnou nevoli. Krom toho upozorňoval biskupskou konsistoř na osoby „podezřelé ve víře“.³⁾ Ti z českých nekatolíků, kteří se angažovali při událostech na opočenském panství, se s ním setkávali také u výslechu a není tudíž vyloučeno, že v některých vzbuzoval i strach.

Jakožto královský a biskupský misionář obhajoval potlačování kacířství mocenskými prostředky, v jeho době sice běžně praktikované, i když v řadách katolického kléru ne vždy a bez výhrad přijímané. Byl totiž přesvědčen, že „každé kacířstvo jest hřích ... větší než krádež, vražda i cizoložstvo“.⁴⁾ Stíhá – li tedy světská vrchnost v souladu se zákonem ty, kdo se dopouštějí nejrůznějších protispolečenských deliktů, jako třeba „loupežníky časného zboží“, či „mordýře těla lidského“, zdalipak nečiní spravedlivě, „když loupežníky věčného zboží, mordýře duší lidských ... příkladně pokutuje?“⁵⁾

Kacířství není pro Koniáše pouze záležitostí úzce náboženskou: nejednota víry narušuje také všeobecný pořádek, neboť „tu, kdež jest patrné hlav a smyslův rozdvojení, jistotně obecný pokoj stálý a trvánlivý býti nemůže“.⁶⁾ Jako příklad potvrzující toto tvrzení uvádí povstání českých nekatolických stavů, kteří sou medle předešlého věku stropili tu ohavnou a nikdy v tom Království českém neslýchanou rebelliji neb pozdvižení proti nejjasnějšímu a

nejnepřemoženějšímu velikomocnému římskému císaři a českému králi, pánu, pánu nejmilostivějšímu, slavné paměti Ferdinandovi druhému ... nikdy nebylo žádného pronárodu a té čeledi, v níž by rozdvojené náboženství pokoje neprotrhlo“. ⁷⁾ „Kacíři ... nesvornost a různice tropí ... obecný lid, v utěšeném pokoji bydlící, s vojnou straší, nad to i lidem sprostým, pokudžby k straně jejich přistoupiti nechtěli, s mečem vyhrožují“. ⁸⁾ Je tedy spravedlivé, pokud jsou lidé, podněcující z náboženských důvodů společenské nepokoje, trestáni smrtí, neboť „kacíři a rotníci mnohem víceji ruší pokoj křesťanský, nežli mordýři, zlodějové, cizoložníci“, nad nimiž jsou rozsudky smrti běžně vynášeny. ⁹⁾ Už „Karel čtvrtý, císař římský a král český, Otec vlasti nazvaný, nařídil, aby na časy budoucí a věčné každý, kdoby bludné a kacířské učení v té krajině české rozsíval, ihned byl ohněm upálen“. ¹⁰⁾ A stejně tak „chvalitebně se děje“, když „kacířové přísně a příkladně se trestají ... v našem Království českém z poručení nejmocnějšího monarchy, císaře, krále a pána našeho Karla šestého“, protože se alespoň „ne tak snadno, ne tak široce ... a směle rozmáhati může kacířský blud.“ ¹¹⁾ Krom toho „vrchnost duchovní i světská má od samého Boha tu moc, aby správně své svěřený lid k dobrému doháněla a poddaní ... povinni jsou ... každou vrchnost, dobré věci příkazující, jako Krista poslouchati“. ¹²⁾

Tyto úvahy (s výjimkou poslední z nich, týkající se poslušnosti poddaných vůči vrchnosti) se objevují pouze v Koniášových raných dílech, zejména „Jediné choti Beránkové“, která – jak už bylo uvedeno v jiné souvislosti – reagovala na nepokoje, jež vypukly na opočenském panství r. 1732. V pozdějších dílech se už této problematice Koniáš nedotýká. Zůstává tedy otázkou, zda jako královský misionář nepostupoval ve shodě s mocí světskou jen z ohledu na zastávaný úřad a také pod přímým vlivem událostí a zda své názory později, byť jen částečně, nepřehodnotil; je ovšem stejně tak dobře možné, že se v tvorbě z pozdějších let soustředil primárně na jiné problémy, aniž by svá původní stanoviska jakkoliv změnil.

Přitom si ale patrně vždycky uvědomoval, že víra vnucená násilím nemůže zapustit hlubší kořeny. Tak kupříkladu ještě jako královský a biskupský misionář v dopise regentovi opočenského panství Maxmiliánu Klannerovi z Engelshofu, m.j. píše: *„Vinšoval bych celo – upřímně, aby všeliké kacírské nakažení dobrovolným obrácením bloudících beze všeho trestu aneb samým toliko domácím trestem napravené bylo. Poněvadž ale povinnost má nic jiného není, než že od královských místodržících a spolu od biskupské milosti vyslaný sem, aby se s těmi, kteří místo upřímného bludův svých vyznání jakousi zatvrzelost na sobě ukazují, podle patentů císařských pokračovalo, nemohu než radu mých principiálních v té příčině následovati.“*¹³⁾ V *„Jediné choti Beránkové“* pak dokonce v souvislosti s obrácením českých nekatolíků na víru katolickou prohlašuje: *„život i krev mou k zejskání duší jejich, krev Krista vykoupených, vynaložiti hotov jsem, ano srdečně jim vinšuji, aby samospasitelnou pravdu jediné církve Kristové poznavše a všeho zasloužilého trestu milostivě sprostěni jsouce, raději dobrovolným svazkem lásky k jednotě pravé víry se připojili“.*¹⁴⁾ U konvertitů se P. Koniáš nespokojoval s pouhým formálním přijetím katolické víry: věnoval jim výraznou pozornost při katechezích a teprve když nabyl přesvědčení, že jejich touha po jednotě s katolickou církví je míněna upřímně, připustil takovéto k obřadu „vyznání víry“.¹⁵⁾

Některé skutečnosti by přitom mohly nasvědčovat tomu, že se snažil být vůči nekatolíkům mírný. Sám byl totiž přesvědčen, že se *„víceji much na med nežli na jed a bodláčí chytá“*. Z tohoto důvodu také předpokládal, že lze snáze získat *„srdce bloudícího hříšníka s tichostí, nežli s prchlivou zuřivostí“*, která jen *„spurnost, potupu a zatvrzelost u hřešícího plodí“*.¹⁶⁾ Proto také ve *„Svatém upamatování“* své čtenáře nabádá: *„Všem, s kterými zacházíš, přívětivým a vhlídným se ukaž; všelikou prchlivost skrof, všem rád ustupuj, jiných raději vůli než svou v tom, co slušného jest, vyplnění hled' ... a tak ačkoli [se] neleskneš vznešeným ouřadem, svítiti budeš dobrým příkladem, jako slunce před obličejem Božím.“*¹⁷⁾ Když se ovšem nedá

dosáhnout vytčeného cíle vlídnou domluvou a těžce hřešící vzbuzuje svým chováním velké pohoršení, připouští, že je možné „časem i silněji na něj doraziti“ – zvláště je-li dotyčný našim podřízeným – ale přitom vždy „ve vší mírnosti ... a tak i trpkým lékařstvím sladké duše jeho zdraví působiti“. ¹⁸⁾

Navzdory tomu si Koniáš nedokázal odpustit občasné narážky, které sice nepostrádají vtip, ale evangelíkům už asi příliš pobavení nezpůsobovaly. ¹⁹⁾

V souvislosti s Koniášovou činností, potíráním kacířství zvláště, si také můžeme položit otázku, zda dotyčný misionář nehledal vzor ve svém křestním patronovi, sv. Antonínu Paduánském a pokud ano, do jaké míry se s ním ztotožňoval. V Koniášově díle o něm sice mnoho zmínek nenacházíme, ²⁰⁾ zato však v jeho životní orientaci a misionářské praxi se poměrně často setkáváme s řadou rysů, shodných s životními osudy tohoto katolického světce. Podobně jako P. Koniáš byl totiž také sv. Antonín Paduánský řádovým knězem, který prostřednictvím kazatelské činnosti usiloval o navrácení svých „odloučených bratří“ zpět do společenství katolické církve a ty, kteří zůstávali katolickými křesťany pouze podle jména, ale jejich praktický život odporoval morálním zásadám církve, se snažil přesvědčit o nutnosti změny dosavadního způsobu života. Ve svých promluvách kupříkladu vystupoval proti katarům či sektě albigenských (takže byl dokonce nazýván „Kladivem heretiků“), jindy zase vybízel k obrácení ty, kdo propadli smilstvu, nebo kritizoval lichváře a zasazoval se za práva chudých. Antonínova představa o kazateli přitom byla taková, že „jeho snahy musí směřovat k jedinému cíli – spáse duší.“ Také on trávil mnoho času ve zpovědnici. Nehledě na to, že v mládí vážně onemocněl, vedl asketický život, až fyzicky vyčerpán předčasně umírá ve svých šestatřiceti letech. S životem a duchovním odkazem sv. Antonína se mohl P. Koniáš seznámit nejen prostřednictvím jeho životopisců, zejména rozsáhlého díla Bollandistů, nýbrž i spisů, které po sobě zmiňovaný světec zanechal. ²¹⁾

*

Jak je tedy z této kapitoly patrné, nesetkávala se Koniášova misijní práce vždy s kladným ohlasem. I když bychom snad mohli připustit, že se P. Koniáš snažil být mírným a nepoužíval násilných prostředků, když v upřímné víře přesvědčoval tajné nekatolíky o výlučném postavení své církve, nemůžeme na druhé straně přehlédnout skutečnost, že si patrně neuvědomoval, že i tito křesťané – ne-li všichni, tak alespoň celá řada z nich – jsou stejně tak, jako on, utvrzeni a vnitřně přesvědčeni o pravdivosti učení a tudíž i výlučnosti a jedinečnosti své víry. S náboženskou tolerancí se u P. Koniáše nesetkáváme; ta se ostatně mohla plně rozvinout až v ovzduší pozdějších epoch. Nacházíme u něho jen systematickou rekatolizační činnost, o níž byl přesvědčen, že jediné ona je správná.

Poznámky

- 1) Bartoš, F. M.: Výročí kroavé knížky. *Kostnické jiskry* 39, 1954, č. 41, s. 3.
 - 2) *Elogium*, s. 323.
 - 3) *Neumann, A.: o. c.*, s. 36.
 - 4) *Jediná choti Beránková*, s. 298.
 - 5) *Jediná choti Beránková*, s. 293.
- V souvislosti s potíráním nekatolické literatury již bylo řečeno, že P. Koniáš považoval trest smrti upálením za spravedlivý pro ty, kdo se stali šířiteli herese. - Viz kapitola „Nový světec z Tovaryšstva Ježíšova?“, pozn. 70)
- 6) *Jediná choti Beránková*, s. 302.
 - 7) *Jediná choti Beránková*, s. 302.
 - 8) *Jediná choti Beránková*, s. 303.
 - 9) *Jediná choti Beránková*, s. 303.
 - 10) *Jediná choti Beránková*, s. 304.
 - 11) *Jediná choti Beránková*, s. 315 - 316.
 - 12) *Jediná choti Beránková*, s. 321.

13) Dopis P. Koniáše M. Klannerovi z Engelshofu, regentu opočenského panství, ze dne 20. I. 1731 – *Kořán, I.: „Opočenská rebelie“ roku 1732. In: Acta musei reginaehradecensis, serie B, scientiae sociales XII, 1970. Hradec Králové 1970, s. 123.*

14) *Jediná choti Beránková, s. 305.*

Koniášovu upřímně míněnou touhu po nenásilné konverzi nekatolík ů by mohla rovněž dokládat modlitba za obrácení bloudících – *Jediná choti Beránková, s. 499 – 510. Dále viz Svaté upamatování, s. 191 – 193.*

15) *Neumann, A.: o. c., s. 152 – 153, 156 – 157.*

V souvislosti s „vyznáním víry“ popisuje Koniáš i rituál, který tento akt provázel a vykládá jeho symboliku:

„Při vyznání víry, když se s přísahou potvrditi má, představuje se obraz ukřižovaného Pána Ježíše ... k věčnému zatracení a odsouzení, ne pak k spasení sloužiti má, pokudž neupřímně, neb křivě [dotyčný – pozn. editora] přísahati bude, neb pokudž přísahu svou zruší. Rozsvícují se dvě svíce k upamatování, že ten, kdož přísahá, Světla věčného zbaven býti chce, pokudž falešně přísahá, neb přísahu svou zruší. Na knihu S^o evangelium pravou ruku klade na dosvědčení, že chce z knihy života věčného vymazán ... býti, pokudž upřímně jednu víru srdcem i ústy nevyznává ... Tři prsty v pravé ruce zavírá ten, kdož přísahá, na znamení, že chce aby celá Trojice svatá lůno milosrdenství svého před ním na věky zavřela, pokudž on upřímně to, co v srdci věří, ústy nevyznává, neb napotom to, co zevnitř přislubuje, neplní. Dva prsty v pravé ruce, ten kdož přísahá, vzhůru pozdvihuje na dokázání, že chce, aby Kristus podle Božství i člověčenství byl spravedlivý mstítel jeho podvodu a falše, neb nestálosti, pokudž se čeho takového dočiní. Okna neb dvěře se otvírají, k porozumění, že ten, kdož přísahá ... povolení dává všem pekelným duchům, aby přiletěli a duši i s tělem

roztrhali a do propasti pekelné odnesli, pokudž on to, co v srdci věří, upřímně ústy nevyznává, neb pokudž napotom do skonání svého v římsko=katolické církvi setrvati nemíní.“ – Jediná choti Beránková, s. 329 – 330.

16) *Postila, s. 561.*

17) *Svaté upamatování, s. 183 – 184.*

18) *Ibidem, s. 577.*

19) *Kupř.: „převeliká slepota jest všech kališníkův v tom, že víceji po kalichu a po způsobě vína ... nežli po té drahé podstatě nemoudře dychtí. ... Nevím, zdaliž by v té případnosti takovou žízeň po kalichu Páně kališníci měli, kdyby posvěcená voda toliko z kalichu se podávala?“ – Zlatá pravdy denice, s. 284 – 286.*

„Co se dotýče Martina Philadelpa, Havla Žalanského, Jana Špangenbergera, Jana Mathezia, ty jste právě polo - zavřeným okem přehlížeti musili, neb by se tomu koza zasmála, kdyby kdo jakékoliv spisy a knihy jejich o náboženství za dobré a spravedlivé uznal. Nahlídněte do Summarie Jana Straněnského v neděli mezi oktávem Narození Božího, do Summarie Achillesové, na vejklad epištolní v neděli Smrtedlnou, do všech třech na Zelený čtvrtek a perle s hnojem kacírským zmíchané spatříte. Vyhledejte v vejkladu Jana Straněnského na Jesus Sirach kapitolu 34. 37. 38., v kázáních Jakuba Petrozelína list 37. 38. 291. 505. V řečích epištolních a nedělních Blažeje Borovského díl druhý, list 187., v Diurnálu Dačického list 9. 10. 11., slibuji: takové perle, jakéž na koňském a dobytčím trhu se smetají, naleznete.“ – Zlatá pravdy denice, s. 330 – 331.

„Hle sv. David, ačkoliv prorok, netroufá sobě s pouhým svým rozumem do zákona Božího se vpustiti a kterakž nějací pokoutní, noční evanjeličtí vejrové

smějí o světlo pravdy a o zákon tajemství Božích se pokusiti a je vykládati?" - Postila, s. 203.

20) Tak kupříkladu na samém konci „*Jediné choti Beránkové*“ – polemiky s nekatolíky – nacházíme chronogram vytvořený krátkou modlitbou, v níž se obrací ke svému patronu se slovy:

*„z tWé přIMLVWý AntonIne!
Ať bLVD KaCýřský zahIne.“*

Viz „*Jediná Choti Beránková*“ – úplný závěr knihy (de facto XXII. strana nestránkovaných závěrečných listů). Chronogram udává rok vydání – 1733. (Znak „W“ = „V“ + „V“)

V „*Jediné choti Beránkové*“ rovněž Koniáš zmiňuje jeden z posmrtných zázraků sv. Antonína Paduánského, převzatý z Bollandy („*Bollandus in vita fol. 755.*“) – *Jediná choti Beránková*, s. 299.

Při hledání závadné literatury doporučuje v „*Klíči*“ mj. i vzývání sv. Antonína Paduánského – „*Mnozí horliví kacírstva nepřátelové, vyřikajíce nábožně kleče modlitbu Páně a pozdravení anjelské, po pobožném vzývání Rodičky Boží a S^o Antonína Paduánského, křížem svatým se žehnají, říkajíce tato přemocná slova: Ecce Crucem Domini, fugite partes adversae! Vicit Leo de tribu Juda, Radix David Alleluja. Na to ustanouce, matem knihu, o které pochybnost mají, otvírají a s velikým potěšením častokráte bez dlouhého hledání i v prvním pohlezení bludy kacírské nachází.*“ – Srov. Koniáš, A.: *Klíč*. 2. vyd. Hradec Králové 1749, s. LXXXV.

O sv. Antonínovi jakožto mocném přímluvci u Boha viz *Postila*, s. 965 – 971.

21) Stoddard, CH. W.: *Svatý Antonín z Padovy*. Praha 1993, s. 9 – 48.

Bibliotheca sanctorum. 2. parte. Roma 1962, s. 156 – 188.

Misál na každý den liturgického roku. Kostelní Vydří 2000, s. 1964.

VII.

P. Antonín Koniáš ve věku rozumu

Během druhé poloviny 18. století pronikalo do našich zemí osvícenství, jež nacházelo odezvu především mezi „světskou“ inteligencí. Z ideového hlediska se jednalo o hnutí, které bylo součástí obecné reakce na duchovní vzepětí a zbožnost předcházející barokní epochy. Oproti víře kladli osvícenci důraz na rozum a výsledky vědeckého bádání jakožto hlavní zdroj poznání a zároveň i prostředek k proměně lidské společnosti. Osvícenství proklamovalo názorovou toleranci (včetně svobody svědomí) a přirozená práva člověka, především právo svobodného šíření informací. Radikální osvícenci dospěli k názoru, že lid má právo svrhnout vládu, která neplní své poslání, nebo dokonce občany utlačuje. I když bychom stěží našli vladaře, kteří by s něčím takovým vyslovili souhlas, přesto se mezi nimi objevili i tací, co na osvícenství nezanevřeli a v duchu některých jeho ideálů usměrnili též svoji politiku. Tito panovníci usilovali dalekosáhlými reformami především o celkovou modernizaci a upevnění státu. V souvislosti s tím byla státnímu dozoru podřízena také církev; kontrole kupříkladu podléhala výchova kléru, k zrušení byl odsouzen jezuitský řád spolu s velkým množstvím klášterů, jejichž majetek propadl státu. Nová doba tedy sebou přinášela i značné proměny: „svět vědy“ a pragmatické zájmy státu začaly svádět boje se „světem víry“ a stoupenci starých pořádků. Osvícenství, vycházející z racionalismu a empirismu, se už samo ve své podstatě nutně dostávalo do rozporu s náboženstvím a tradičním výkladem světa.

V souvislosti s proticírkevními náladami se obracely útoky osvícenců právě proti Koniášovu řádu, jenž se nyní stal symbolem protireformačních snah katolické církve. Osvícenská kritika Tovaryšstva Ježíšova byla ozvěnou podstatně starších kritických hlasů, které se neozývaly pouze v mimocírkevním prostředí, nýbrž i uvnitř katolické církve, zejména z úst členů ostatních řádů. Uvážíme - li, že jezuitský řád s jeho spiritualitou zrodilo evropské klima 2. třetiny 16. století, pak si v souvislosti s tím asi položíme otázku, zda lpění řádových představených na všech původních zásadách nebylo již v 18. století anachronické a nestalo se tudíž (vedle řady dalších momentů, které by jim bylo možné vytknout) předmětem oprávněné kritiky, a to nejen ze strany osvícenců.

Nicméně vedle „konstruktivní“ kritiky provázela Tovaryšstvo již od počátku existence i spousta fám, které měly za cíl toto společenství demonizovat. Na počátku minulého století byla v českém překladu vydána kniha Bernharda Duhra *„Bajky o jezuitech“*, kde nalezneme celou řadu takovýchto smyšlenek.¹⁾ Jezuité byli kupříkladu obviňováni z vyvolání třicetileté války, vraždy papeže Klimenta XIV., nepřátelství vůči kultuře a vzdělanosti ... Na Koniášovský mýtus musíme hledět i v tomto širším spektru „jezuitského mýtu“.

Období, v němž P. Koniáš žil, spadá na rozhraní epoch baroka a osvícenství. Svou mentalitou, pohledem na svět a celoživotní činností se ovšem tento jezuitský penitenciář zcela jednoznačně hlásí ke starší z obou epoch. Jeho dílo nejen že neneso stopy osvícenství, ale ani na ně nereaguje. Snad tomu tak bylo především proto, že české prostředí v době Koniášova života zatím ještě nebylo výrazněji osvícenstvím ovlivněno, i když v polovině 18. století již nacházelo odezvu v intelektuálních kruzích. Osvícenské názory několika málo vzdělanců - pokud o nich vůbec věděl - patrně nepovažoval za hodné reakce. Ani o svobodných zednářích, s nimiž se tehdejší církev dostávala do sporů, zde nenajdeme zmínky.

Naproti tomu osvícenci na Koniášovu činnost reagovali, podrobivše ji nelítostné, zdrcující kritice. Jejich záporné stanovisko je pochopitelné, uvážíme - li, že Koniášovy názory a postoje se dostávaly do ostrého rozporu s ideály osvícenství. Hluboká náboženská víra, projevující se asketismem v osobním životě a navenek pastorační horlivostí jezuitského misionáře, uplatňujícího do důsledku směrnic netolerantního potridentského katolicismu, bránícího se náporu reformačních konfesí, nemohly než vzbudit odpor přívrženců nového světonázorového proudu. P. Koniáš, pro většinu svých současníků „živoucí legenda“ v tom nejlepší slova smyslu, se nyní retrospektivním pohledem očima stoupenců osvícenského myšlenkového směru rázem změnil v symbol předcházející „zatemnělé“ epochy, a to tím snáze, že jej sama generace osvícenců ještě chovala takříkajíc v „živé paměti“. Koniáš navíc splňoval všechny předpoklady k tomu, aby se mohl stát vhodným objektem pro proticírkevní agitaci.

Osvícenský historik František Martin Pelcl jej sice poněkud paradoxně začlenil mezi učence a spisovatele pocházející z řad Tovaryšstva Ježíšova, jimž vzdal hold ve své knize *„Boehmische, maehrische und schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten von Anfang der Gesellschaft bis auf gegenwaertige Zeit“*,²⁾ i když zde vedle krátkého výčtu Koniášových spisů především odsuzuje netolerantní postoje tohoto jezuita v náboženských otázkách. Rovněž tak vystupňovaná víra P. Antonína, vlastní epoše baroka, byla již Pelclovi vzdálená a těžko pochopitelná. Znal prý - jak sám dosvědčuje - několik lidí, kteří byli následkem Koniášova barvitého líčení pekla a očiště *„navždy zbaveni rozumu“*.³⁾ Není vůbec vyloučeno, že tomu tak skutečně bylo; je ovšem otázkou, zda Pelcl jakožto osvícenec a racionalista nepovažoval za úchylku už pouhé vystupňované náboženské cítění některých věřících, k němuž působením misionářů docházelo. Tuto domněnku by ostatně mohla potvrdit i nelichotivá zmínka o

jezuitských penitenciářích, kterou uvedl ve svých „Pamětech“: „Kam přišli – bývali tři až čtyři – stavěli na náměstí nebo v kostele kazatelnu, kde kázali ráno i odpoledne pokání. Když odcházeli, zanechávali po sobě vždy tři nebo čtyři osoby, které se zbláznily.“⁴⁾ Také odnímání a následné pálení podezřelých knih (jejichž počet udávaný v elogiu Pelcl buď zdvojnásobil na šedesát tisíc, nebo – což považuji za mnohem pravděpodobnější – přejal údaj Šeršníkův), nemohly Koniášovi získat sympatie tohoto osvícenského učence, ani jeho generace. V „Pamětech“ na účet onoho horlivého misionáře a jeho spolupracovníků dokonce prohlásil, že „způsobili písemnictví více škody, než kdyby byli zemi po mnoho let pustošili Tataři nebo jiní barbari.“⁵⁾ Proto také v souvislosti se zrušením úřadu penitenciářů císařem Josefem II. neváhá vzdát dík osvícenému panovníkovi, „který odstraňuje a hubí sběh lidskému rozumu tak nebezpečnou“.⁶⁾

Na tomto místě je také třeba si uvědomit, že doba osvícenská se v našich podmínkách časově překrývá s počátky národního obrození, kdy se začínal konstituovat novodobý český národ, pojmáný již ne v duchu patriotickém, jak tomu bylo doposud, nýbrž nacionálním. Za těchto okolností se důležitým znakem národní identity stává právě jazyk. Hlavní úkol prvních dvou generací obrozenců tudíž spočíval ve vytvoření spisovné češtiny, která by byla z jazyka lidových vrstev povýšena na jazyk literární a vědecký. Lze tedy snadno pochopit, proč úsilí Koniášovo a stejně tak i dalších misionářů, směřující ke zničení veškeré nekatolické literatury, z níž valnou většinu na našem území tvořily právě spisy tištěné, eventuelně psané českým jazykem, narazilo na takový odpor ze strany Pelclovy, ale i dalších „obrozenců“.

Krom toho byl Pelcl jedním z prvních českých intelektuálů, kteří se po dlouhé době odsudků ze strany ortodoxně katolických autorů doby barokní pokusili rehabilitovat husitství.⁷⁾ A právě zde nacházíme další z podnětů k jeho zápornému postoji vůči P. Koniášovi. Tento jezuita měl totiž „obzvláštní schopnost vyčuchat husitské knihovny“,⁸⁾ jejichž inventář

býval podrobován důkladným „opravám“, jindy mizel za mřížemi střežícími v klášterních bibliothékách „libri prohibiti“, nebo dokonce končil v plamenech. I když „husitskými“ knihami myslil Pelcl patrně veškerou literaturu nekatolické provenience, která ostatně z duchovního odkazu prvních českých reformátorů ve větší či menší míře stejně čerpala, nedá se popřít, že by její součástí nebyly také spisy ryze utraquistické. Vzhledem k nepříliš výrazným věroučným odchylkám mezi katolickou a pozdně středověkou utraquistickou (od 16. století pak v jejích tradicích pokračující staroutraquistickou) církví, se k nim P. Koniáš choval poněkud šetrněji, nežli k dílům ostatních nekatolických autorů. To ovšem neznamená, že by je nepodroboval korektorským zásahům, jež samy o sobě už mohly vzbuzovat hněv učence s husitstvím sympatizujícího, a to tím spíše, že se takovýchto knižních památek do 18. století příliš nedochovalo.

Postupně se našlo dosti těch, co se s Pelclovými postoji vůči husitství (a rovněžtak i P. Antonínu Koniášovi) ztotožnili. Čeští husité byli osvícencům blízcí svým vzdorem proti katolické církvi, v níž nacházeli společného „ideového“ nepřítele a postupem času začali být svými novověkými obdivovateli dokonce vnímáni jako průkopníci svobody myšlení proti její autoritě. Krom toho se husité, úspěšně bránící své ideály proti celé Evropě a německým sousedům zvláště, stávali imponujícími v době, kdy obrozující se český živel sváděl neustálé boje s němčinou a němectvím jako takovým. Význam husitství v procesu národní emancipace časem ještě více vzrostl. Poté, co byla v polovině třicátých let 19. století dovršena starší, jazykově literární fáze národního obrození, o níž jsme se zmiňovali, docházelo ve fázi mladší, probíhající do roku 1848, k postupné krystalizaci politických proudů, ovlivněných především liberalismem a radikalismem. V souvislosti s těmito změnami se začala ve čtyřicátých letech prosazovat nacionálně - politická interpretace husitství, v níž M. Jan Hus vystupoval v roli obránce českého národa a

následující husitské války začaly být chápány jako součást nepřetržitého česko - německého zápasu.⁹⁾ Romantické dějepisectví, reprezentované Františkem Palackým, posléze označí husitství za vrcholné období českých dějin a dané pojetí dojde záhy tak širokého ohlasu, že studie o Husovi od J. A. Helferta, v níž autor s touto koncepcí polemizuje, bude vlasteneckou veřejností vnímána jako útok na jeden z pilířů národní identity.¹⁰⁾ Proti „světlé“ kapitole husitství bude postaveno „temné“ období pobělohorské, charakteristické náboženskou nesnášenlivostí, politickým útlakem, ústupem češtiny ve prospěch německého jazyka, na čemž nesou svůj díl viny i „Českých knížek hubitelé lítí: plesnivina, moli, jezoviti“.¹¹⁾

Tím se dostáváme k dalšímu důležitému momentu. Mýtus spojený s osobou P. Antonína Koniáše nelze totiž oddělit od mýtu Bílé hory, s nímž tvoří jeden celek. I když se bělohorský mýtus zrodil až v ovzduší vrcholně - obrozenecké společnosti a je tudíž oproti Koniášovskému přibližně o půlstoletí mladší, umožňoval mu vlastní ideovou konstrukcí začlenění do svého rámce. Prvně se s porážkou stavovských vojsk na bělohorské pláni jakožto zlomovým předělem v českých dějinách setkáváme u Josefa Dobrovského r. 1791. S nejrůznějšími expresivními atributy začala být bitva samotná spojována teprve později, během druhého a třetího desetiletí 19. století, v epoše romantismu. Do české beletrie pozvolna pronikala její osudová tragika, jež proměnila historickou událost v symbol. Jestliže totiž čeští buditelé vnímali svou současnost jako národní „obrození“, „probuzení“ či „vzkříšení“, pak museli nutně předpokládat, že národ prodělal v předcházející epoše smrtelnou agónii, že byl „zbaven života“. V souvislosti s tím hledali také viníky (jež nejprve nacházeli ve feudální šlechtě, která se zpronevěřila lidu, tvořícímu vlastní jádro národa), i historickou událost, co národní katastrofu zapříčinila. Ta byla nalezena právě v bitvě na Bílé hoře. Jí započala doba úpadku, národního ponížení a

cizího útlaku – „doba temna“; následky, které po sobě zanechala, je však možné odčinit pokračováním v tradici, již přerušila ...

V husitském a bělohorském mýtu se do jisté míry setkáváme s jedním z dalších charakteristických rysů evropského devatenáctého věku a tím je poměrně častý návrat do minulosti s úmyslem nalézt zde nejrozmanitější podněty pro současnost. Historismem bylo ovlivněno dobové myšlení, kultura, veřejný život. Tento jev lze zaznamenat jak v západní Evropě u Francouzů či Angličanů, hledajících v dobách minulých argumenty, jimiž by mohli patřičně zdůvodnit své momentální územní nároky, tak u Němců či Italů, usilujících o vytvoření jednotných národních států a v neposlední řadě i u Jihoslovanů nebo Čechů, kteří procházeli procesem národní emancipace. Vědomí společných kořenů a společně sdílené minulosti se stávalo významným „národotvorným“ i politickým prvkem. Různým dějinným reminiscencím byl přitom velice často přisuzován hlubší, jakoby mystický význam.

Není tedy divu, že za těchto okolností byla účelově vytvářena zjednodušená „černobílá“ schémata a historie sama záměrně přetvářena a mytizována. Vedle heroizované, „vylepšené“ minulosti, jejímž cílem bylo vytvářet vzory, posilovat „národní sebevědomí“ a navenek prezentovat národ v co možná nejlepším světle, se na druhé straně setkáváme s „temnými“ obdobími a traumatizujícími událostmi typu „Bílé hory“, které měly za cíl posílit soudržnost národního společenství, jehož společným úkolem je nyní překonat tragické důsledky onoho osudového okamžiku. Prostřednictvím takto vnímané minulosti se zároveň pokoušeli představitelé národního hnutí vymezit vlastní etnickou identitu proti odlišné skupině, již tvoří „dědiční nepřátelé“ (v našem případě Němci, Habsburkové apod.) spolu se zrádci z vlastních řad (národu odcizená šlechta, jezuité typu P. Koniáše ...).¹²⁾

V průběhu druhé třetiny 19. století získává mýtus Bílé hory svůj ideologicko – politický a nacionální rozměr. „Bělohorskou hanbu“, z níž je

třeba vyvodit jednoznačný protivídeňský a protiněmecký postoj, velice často připomínal čtenářům svých novin Karel Havlíček Borovský a zdaleka v tom nezůstal osamocen. K „odčinění“ Bílé hory běžně vyzývala publicistika té doby a díky jejímu značnému rozšíření i ideovému vlivu, pronikal bělohorský mýtus do povědomí širokých vrstev obyvatelstva. Nejen že probouzel nejrůznější emoce, ale zároveň měl za cíl podpořit politický program, vytvořený představiteli národního hnutí. ¹³⁾

I když konec 19. století vnesl do české historiografie nové trendy a pozitivisté, reprezentovaní především Jaroslavem Gollem a jeho žáky, vyslovili nesouhlas s pozdněobrozeneckou koncepcí filozofie dějin, širší veřejnost vžitá schémata neopustila a nadále přijímala bělohorský mýtus v jeho ustálené podobě, byť se již v podmínkách zcela konstituovaného moderního národa stával přežitkem. Tak se s ním po období první světové války (kdy opětovně nabyl na intenzitě), setkáváme i v prostředí první československé republiky (navzdory obecně rozšířenému přesvědčení, že vytvořením samostatného státu byla už Bílá hora „odčiněna“). Bělohorská symbolika znovu ožila v časech druhé světové války, jež českému národu vnutila německou okupaci a objevovala se i v době poválečné, kupříkladu v jednom z projevů Zdeňka Nejedlého, když vyzýval své posluchače: „*Odčínme Bílou horu!*“ – tentokrát „vítězstvím pracujícího lidu“ nad buržoasií. Pozdněobrozenecká podoba symbolu Bílé hory, v níž mimo jiné vystupoval lid jako oběť, se stala součástí ideologie nového politického systému po roce 1948. Představitelé tehdejší politické moci zdůvodňovali dalekosáhlé společensko – ekonomické změny úmyslem napravit a odčinit křivdy spáchané na lidu.

Přežívání mýtu v „kolektivní mysli“ národa rovněž umožňovalo svést ne jeden negativní rys na dědictví Bílé hory. Toho jsme ostatně svědky ještě ve druhé polovině 20. století. ¹⁴⁾

V každé epoše nacházíme výrazné osobnosti, které svým celoživotním dílem spoluutvářejí její charakteristický ráz. Na mnohé z nich ovšem bývá ve světě mýtu zapomenuto, takže zde figurují zpravidla jen některé z nich, ne – li pouze jediná, jež danou éru jakoby „zosobňuje“. Takovýmto zosobněním pobělohorské „doby temna“ se stal právě P. Antonín Koniáš.

Nepřátelský postoj, jaký vůči P. Koniášovi zaujali osvícenci a později pak na jejich odkaz navazující liberálové, nelze tudíž nepochopit. Zejména pro autorství Klíče a ničení literatury ho ještě v závěru osmnáctého století odsuzuje vedle již zmiňovaného F. M. Pelcla také V. Thám, R. Ungar, F. Procházka, J. Dobrovský a J. Rulík, který Pelclem udávaný počet zničených svazků doplnil tvrzením, že se jednalo o knihy psané českým jazykem.¹⁵⁾ Tak se později i z Jungmannovy *„Historie literatury české“* dovídáme, že Koniáš *„vyobrazením pekla nejedny z posluchačů o rozum přivedl. Na 60 000 knih českých spálil.“*¹⁶⁾ Autorita J. Jungmanna, ale i jeho starších předchůdců, o jejichž závěry se opírala celá řada autorů, tak způsobila, že je od té doby P. Koniáš znám ponejvíce jako *„největší mistr ve slídění po zapovězených knihách českých“*,¹⁷⁾ nebo *„zlopověstný palič českých knih“*.¹⁸⁾ Stalo se tomu tak mimochodem i proto, že v obdobném světle je jmenovaný misionář od konce 19. století vyobrazen ve všech odborných publikacích, zabývajících se dějinami naší literatury.¹⁹⁾ Přitom Jakubcovy a Mukařovského dějiny české literatury přinášejí o Koniášovi jen nepatrné zmínky a to vesměs negativního rázu. Záporné a poněkud jednostranné hodnocení nacházíme sice i u Vlčka, ale ten se alespoň faktograficky opírá o nové poznatky Podlahovy²⁰⁾ a rovněž o Koniášovu *„Citaru Nového zákona“*,²¹⁾ z níž otiskl několik ukázek; vybral ovšem jen ty písně, které pojednávají o pomíjivosti lidského bytí či o pekle, ač tento kancionál obsahuje i velké množství dalších písní jiného tematického zaměření. Obdobně i z úryvků, které pocházejí z ostatních Koniášových prací a byly publikovány Podlahou,²²⁾ otiskl Vlček pouze ty,

v nichž jmenovaný misionář horlí proti nekatolické literatuře. Tím přináší jen další neobjektivní pohled na tuto problematiku.

Nejvíce se ale o obecné rozšíření tohoto jednostranného pojetí zasloužila beletrie, částečně i poezie. Tak kupříkladu S. Čech uveřejnil r. 1886 v *Ruchu* ²³⁾ báseň, jejímiž verši vypořádává hrůzný Koniášův sen o posmrtných mukách, které ho pro ničení českých knih a myšlenek v nich obsažených na věčnosti očekávají:

*„Dnes čile vetchý Koniáš v dům řeholní se vrací,
pod řízou nesa vzácný lov, jež získal krušnou prací:
On v dědinách i samotách den celý pilně bádá
a vedrem, chůzí klopotnou pro spásu duší strádal,
lest mařil tajných kacířů a jejich lámal vzdory
a v nejtajnější úkryty své nořil bystré zory,
by dnešním plnem dovršil svůj velký úkol svatý:
knih bludných, ohněm zničených, to tisíc šedesátý.*

*Ted' v celi ruce třesavé lov těžký na stůl kladou
a kalné oči jiskří se nad jatců vzácných řadou:
Zde Komenského „Smutný hlas“, tu dílo Blahoslava,
tam leží bible Kralická, saň bludu šestihlavá,
a jiná stvořra kacířská, jež morem duší vane –
však brzy, siptě naposled, ten chomol hadů vzplane!
A blahoplné vidění se v duchu jeho míhá:
Knih spousta horou plamennou až k nebesům se zžihá
a prostřed rudých plápolů, jak u Kostnice kdysi,
pod čapkou kreseb ďábelských Hus arcibludař visí.*

*Však u hranice Koniáš zří k nebi s jasnou lící,
zkaď chýlí světec z Lojoly dlaň, synu žehnající.*

*„Viz, Otče! Mistra z Husince já teprv dožeh' zcela
v té kleté setbě duchovní, jež za ním vybujela,
já z luhů českých dokona jsem vyplel pekla býlí
a za ně sázel klopotně květ čistý, bohumilý:
vznět nábožný má „Postilla“ zde živit bude stále,
má „Cithara“ zde na věky znít bude k boží chvále!“*

*V sen klesl stařec unaven, na knihu skloniv čelo.
Tu jiné, děsné vidění skrání spící obestřelo:
Knih šedesáte tisíců zřel opět horou čnítí,
než uprostřed nich na kůlu sám sebe viděl pnítí.
Ta spousta knih, jež proměnil kdys v popel, haldy škvárů,
teď v pomstu strašnou plápolá kol něho v novém žáru,
z ní hadů rudých na tisíc šíj hroznou k němu tyčí,
jej mučí sterým uštknutím a v tanci divém syčí,
pod nohou jeho s praskotem knih mocná vazba plane,
jsou rozžhaveny do běla jich rohy okované,
i spony jejich mohutné se nítí do řežava,
v nich pergamenu, papíru se pýří vrstva žhavá.
Leč nastojte v tom požáru vše troá bez úhony:
ty desky, hřbety kožené, jich ozdoby a spony;
jak tenké pláty řežavé se kroubí ve plamenu,
však nezrušeny troají ty blány pergamenu,
v nich řady liter nespalné jak dýmanky se třpytí,
bez újmy, v barvách ohnivých plá iniciál kvítí,
i stopy slz a krve v nich se jeví žhoucím rysem –
vše v ohni celé zůstává, jak hořící keř píssem.*

*I Koniáš v těch plápolech pni neporušen cele,
než ku nesmírné trýzni jen, jež hlodá v jeho těle.*

*V těch mukách děsných bez konce, v tom ohni věčně žhavém,
jejž líčil tak výmluvně před ustrašeným davem,
kdy hroze proti hříšníkům své napřáhoval pěstě,
pro větší důraz řetězem kol šíje svislým chřestě,
že mnohdy schvácen kazatel sám ve mdlobách se kácel
a v zástupu duch ne jeden v noc šílenství se ztrácel:
v tom žáru nyní Koniáš sám svíjí se, v té trýzni,
ston ječí z prsou mučených, ret práhne krutou žízni,
kol snopy jisker vzlétají jak žhavých včelek roje
a noří v každou těla píď mu žahadélka svoje,
dým štiplavý a dusivý jej mrakem černým halí –
i zdá se mu, že věky již ty snášíš děsné paly.
Vzpjál ruce vzhůru sténaje: „Zdaž takto nebe splácí
pro víru stálé horlení, pro církev tuhou práci?
Zdaž ve plamenech, zápalem pro slávu boží vzňatých,
mám snášet muka na věky, trest duší Bohem klatých?“*

*Tu zazněl shůry mocný hlas: „Trp dále, Koniáši,
tvá duše viny ohromné trest spravedlivý snášíš.
Do prachu zdeptán, zkrvácen tvůj národ v bídě zmíral;
však víc než zástup katanů, jenž tělo jeho týral,
víc nežli rota lupičů, ke stonům jeho hluchá,
tys provinil se na kleslém, chtě ubít jeho – ducha;
tys květy duší spanilých, myšlenek zlaté klasy,
tys předků jasné dědictví chtěl zhubit na vše časy.*

*Noc rozkládá se hluboká nad vlastí, pustým rovem –
než kdysi jarním pučením se zaskví v jitru novém:*

*Ty knihy, kteréš upálil, dál budou trvat celé,
a dávno v hrobě zapadne tvé tělo do popele;*

*až Postillu tvou, Citharu již dávno plíseň schvátí,
ty knihy budou v úkrytech dál věrná srdce hřátí,
z nich leckdy jiskra zakmitne v to temno vůkol pusté
a za století vytrysknou z nich tlumy jisker husté
a rozletí se do srdcí, v nich svatý zžehnou plamen –
duch předků vstane vítězně nad puklý hrobu kámen!
Co zlatých semen v knihách těch, co zrněk myšlenkových,
až každé zplodí zlatý klas, v něm deset zrněk nových,
až z nové setby sklídí se pak žatva desaterá,
z těch šedesáti tisíců zas náhrada knih sterá
a s ducha bleskem krásy zář po vlastech zaplá všude:
pak teprv, kate myšlenek, tvé trýzni konec bude!“²⁴⁾*

Ač Čechovu báseň přijali mnozí s nadšením – mezi nimi i francouzský historik E. Denis, jiní ji zase podrobili kritice. Za všechny nechme promluvit alespoň E. Rádlu: „Rozvažte si smysl této básně: Sv. Čech trestá tu Koniáše upálením, ba vlastně staletým upalováním za to, že v náboženském zápalu ničil knihy psané jazykem českým. Není myšlenka Čechova větší křivdou na Koniášovi, než byl čin Koniášův sám? A za druhé Koniáš přece neupaloval knihy pro jejich »českého« ducha, v tom smyslu, jak mu rozumí Sv. Čech, nýbrž pro jejich náboženský obsah; vždyť Koniáš byl také Čech; o tom však, že jde o náboženství, u Čecha není v celé básni ani slova; »květy duše spanilé«, »myšlenek zlaté klas«, »předků jasné dědictví« atd. mohou znamenati stejně lyrické básně, jako cokoli jiného; jaký smysl má rozhořčovat se na Koniáše, když proti němu nedovedu uvést než takovéto duté fráze? Vždyť konec konců jesuita Koniáš byl Komenskému smýšlením bližší než Sv. Čech; neboť oběma, Koniášovi i Komenskému šlo o víru a na rozdíl ve víře dali tolik, že k vůli ní Komenský opustil vlast a Koniáš mořil své tělo i cizí těla, ale Sv. Čechovi jde o řeč, t. j. o jeden jediný z nástrojů, kterými se projevuje víra – ale ovšem i nevěra i lhostejnost náboženská. Nechť to zní jakkoli nepříjemně uším našich liberálů – i Koniáš bojoval pro náboženství a jedině tehdy mu budeme právi, budeme – li jej

souditi nábožensky. Koniáš páčil knihy a Žižka páčil kláštéry – v tom hrubém faktu, že ničili kulturní památky a že to bolelo a snad dosud bolí ctitele těchto památek, není jádro chyby Koniášovy, nýbrž jedině v tom, že jesuitství jest ve své podstatě bezbožné.“ 25)

Patrně inspirován S. Čechem zveršoval „pootavský slavík“ A. Heyduk fiktivní příběh o nepřičetném fanaticovi, jehož pozemský život končí v plamenech, které měly původně strávit posvátnou Bibli kralickou. Již zmiňovaný Emanuel Rádl později o této básni prohlásí, že se jedná o „veršovaný nevkus“: 26)

KONIÁŠ

1760

*Po Praze slídí černý mnich,
ba slídí po Čechách všade,
s dragouny po všech sklíčených
shledává knihy a krade.*

*Hledá je v skalních trhlinách,
v dutinách pravěkých stromů,
rozbíjí skříně, trhá práh,
v Klementin snáší je domů.*

*Diví se černý Klementin
diví se rektor i bratří,
chválí jej: „Věrný řádu syn,
vše koná horlivě za tři!“*

*Ba koná věru za deset;
prohlíží chrámy i chaty,*

*haldy knih spálil za pár let
tovaryš Ježíšův svatý.*

*Jakmile umře, do tří dnů
zázraky stanou se přímě,
kacířských k hanbě Husitů
světcem ho zrobíme v Římě.*

*Zas má knih plné komory,
kouř z nich se do nebe valí,
padesát tisíc podpory
stavové k slídění dali!*

*Zas má knih plný refektář,
zradostněn z domu se nehne,
pokavad bedlivý ten žhář
v plamen je nerozežehne.*

*Pálí je; vizte, vizte jen,
hlava se třese, rty šklebí,
suché mne ruce spokojen,
mnít, že má záštitu v nebi!*

*U krbu sedí Koniáš,
od ohně tvář rudne šedá,
o lebku holou vzpírá páž,
pálí; vztek spáti mu nedá.*

*Na oheň klade zas a zas,
dusný kouř refektář halí,*

*všecko, co skrad ten písmokaz,
škube a trhá a pálí.*

*Poznovu tělo namáhal
tajnými hříchy už shýblé,
do rukou velkou knihu vzal,
posvátné Králické bible.*

*„Aj“, zvolal, „vyble!“ a již zved’
vznešený poklad ten český,
„tebe dnes nechám naposled,
abych noc zakončil hezky.*

*Tučná jsi čirým kacířstvom,
vysoko plamen tvůj šlehne,
teprv až lži tvé přejdou v dým,
klidně má hlava si lehne.“*

*Vzňala se bible v jeden ráz,
zář na zdi ponuré metá,
Koňas mne ruce zas a zas,
nedbá, kam jisker cval slétá.*

*„To, ďáble, darem přijmi“, řek’,
„ode mne, kacířů lovce;
choťmi měj teď můj ‚Beránek’
veškeré po Čechách ovce!“*

*Smál se, až tajil se mu dech,
posunky ohni se koří,*

*netušil, že mu na zádech
plášť černý doutná a hoří.*

*Z uhlí a čoudu stejný puch, -
tu náhle kutna se vzňala,
vzkřikl mnich, v chodbách zmoh' se ruch,
řehole v nářek se dala.*

*Strhli mu kutnu, strhli šat,
svěcenou kropili vlahou,
mazali sádlem vpřed i vzad
postavu Koňase nahou.*

*Mazali svatým olejem,
mazali, kde mohli křížmem,
chodili pro lék tam i sem,
léčili ambrou a pižmem.*

*Těžce byl churav Koniáš,
hlava mu třeštla holá,
viděl kol sebe čertů stráž,
jak v náruč peklu jej volá.*

*Co bylo písmen v knihách všech,
co v jiskrách z ohňů se dralo,
tolik se ďáblů v plamenech
o duši lotrovu pralo.*

*Křičel, řval hrůzou Koniáš,
stále se modlili mniši:
„Loyolo svatý, mistře náš,
světcem jej učiň v své říši!*

*Loyolo svatý, mistře náš,
ochránce Ježíše Krista,
víme, že prázdné křeslo máš
v nebi svém proň dozajista!*

*Pracoval pro nás, že až strach!
Vyschl; nuž svému přej učni,
svatým ať sluje po Čechách
a při tvém hoďu ať ztuční! –*

*Loyolo svatý, mistře náš,
záštito Ježíše Krista,
pospěš, sic v Čechách pro blamáž
na věky hanba nám jista.“²⁷⁾*

Pokud liberálně orientovaní autoři útočili na P. Koniáše, sledovali tím často jeden určitý cíl: diskriminovat v očích veřejnosti konzervativní katolickou církev, v nenáviděné dunajské monarchii navíc spjatou s představiteli politické moci. Obě citované básně – jak Čechova z roku 1886, tak Heydukova, o dvaadvacet let mladší – nejenže spadají do doby, kdy čeští politikové, vycházející z idejí austroslavismu, zápasili s vídeňským centralismem, ale kdy zároveň v jednotlivých zemích mocnářství vzrostl vliv katolické církve. Roku 1855 byl uzavřen konkordát mezi Svatým stolcem a vídeňskou vládou, v jehož důsledku získala katolická církev, zbavená státního dohledu, výraznější vliv ve školství a

rodinném právu. Na českou půdu opět vstupuje již v roce 1814 obnovený jezuitský řád – nejprve roku 1853 do Bohosudova a zanedlouho poté, v roce 1866, po třiadevadesátileté odmlce, do Prahy ke sv. Ignáci. Liberálně naladěná část české společnosti v jeho opětovném příchodu spatřovala nejen projev tmářství, nýbrž i národního útlaku(!) Na Tovyřštvu Ježíšovu se začaly vybíjet dobové protikatolické nálady a stalo se i vhodným obětním beránkem při vyřizování politických sporů. ²⁸⁾

Od roku 1913 přichází naše veřejnost snad nejčastěji do kontaktu s P. Koniášem prostřednictvím Jiráskova románu „*Temno*“. ²⁹⁾ V něm se autor obrací do vrcholné fáze doby protireformace – dvacátých let 18. století – přibližuje zde poměry v hlavním městě království i na českém venkově, kde příslušníci Tovyřštvu Ježíšova (mezi nimiž je obzvlášť sugestivně líčen právě P. Koniáš) nekompromisně potírají poslední zbytky kacírství. Jiráskův román se v následujících letech první světové války stal nejoblíbenější českou knihou, neboť připomínala pomíjivost moci, založené na násilí. ³⁰⁾ Díky své popularitě možná také ze všech literárních děl přispěla největší měrou k zápornému nazírání české společnosti na baroko a jezuity.

Je pochopitelné, že katolické kruhy už od samého počátku – tedy od doby osvícenství – reagovali na protikoniášovské výpady, které církev v očích veřejnosti kompromitovaly. První známou osobností, odmítající časté útoky představitelů osvícenské generace „*na onoho nábožného a učeného muže Koniáše*“, byl vlastenecky orientovaný univerzitní profesor S. Vydra (povědomý čtenářům beletrie z jiného Jiráskova románu „*F. L. Věk*“). ³¹⁾ Jeho slov si však tehdy nikdo nevšímal. Podobný osud stihl i článek, který v roce 1847 uveřejnila Božena Němcová, nepřímou v něm misionářům děkujíc za to, že pálili nehodnotnou pověrečnou literaturu. ³²⁾

Od druhé poloviny 19. století se začali Koniášovou kausou zabývat různí katoličtí intelektuálové, a to především z důvodu obrany tohoto muže, která byla ve svých důsledcích obranou církve jako takové. Je nutné podotknout, že jejich badatelské úsilí bylo provázeno hlubším studiem pramenů, nežli na opačné straně, neboť sebemenší prohřešek by mohl být protivníkem zneužit. Protože však mnozí z nich přistupovali ke studiu s úmyslem vytvořit apologii, nemohli se dopracovat objektivního, nezaujatého pohledu na sledovanou problematiku. Výsledek jejich práce pak spočíval v rozvinutí Koniášových kladů (liberální stanovou záměrně opomíjených) do nebývalé šíře, zatímco jeho zápory byly zmíněny jen několika málo větami, jaksi na okraji textu.

Významnější studie, které bychom mohli zařadit do této skupiny, vytvořili I. J. Hanuš a A. Podlaha. Universitní knihovník Hanuš dospěl na základě rozboru Indexu zapovězených knih³³⁾ k závěru, že je nemožné, aby Koniáš zničil tolik českých knih, kolik mu bylo dosud připisováno.³⁴⁾ Na jeho závěry pak navázal ve studii o zapovězené literatuře A. Podlaha. Spisy uvedené v Indexu rozdělil podle obsahu do třiačtyřiceti tematických oddílů a u každého uvedl počet knih Koniášem určených ke zničení či „opravení“.³⁵⁾

Zanedlouho po uvedeném článku otiskl Podlaha pětačtyřicetistránkovou monografii o životě a díle P. Koniáše, která patří mezi nejrozsáhlejší a nejhodnotnější studie, co kdy byly na toto téma publikovány, i když ani ona není prosta některých nedostatků. Její přednost spočívá v tom, že Podlaha nevycházel – tak jako většina jeho předchůdců – pouze z dosavadní literatury; svou studii dokázal opřít o řadu archivních materiálů, nově nalezené elogium a zejména o Koniášovu vlastní tvorbu, z níž jako vůbec první otiskl několik úryvků. Při hodnocení se ovšem na několika místech nechává strhnout obdivem k osobnosti P. Koniáše (zejména jako kazatele), aniž by však zamlčoval stinné stránky tohoto muže.³⁶⁾

V roce oslav desátého výročí vzniku samostatného Československa – státu, který již nebyl katolické církvi příznivě nakloněn – vychází Krásenského *„Legenda a skutečnost v dějinách českých“*, jež je apologií katolicismu jakožto „národotvorného“ činitele oproti „rozvratnému“ protestantismu. Autor v ní obhajuje tezi, že naši národní buditelé nenavazovali na „humanitní ideály české reformace“, jak se v jeho době v návaznosti na masarykovské pojetí národní minulosti často tvrdilo, nýbrž že pobělohorský „katolicism“ je „základnou našeho národního probuzení, jež nezbytně muselo předcházet naší svobodě politické“. ³⁷⁾ Jedna z kapitol této studie je věnována také několikastránkové apologii P. Koniáše. ³⁸⁾

Ve třicátých letech se objevil na stánkách revue pro veřejné otázky současnosti, náboženství, kulturu a politiku článek s příznačným názvem *„Světloňoš Temna P. A. Koniáš T. J.“*, který svým charakterem předjímá podobné výtvořky z počátku následujícího desetiletí, zdůrazňující (a zároveň přeceňující) Koniášovo vlastenectví. Podle jeho autora k nám němečtí predikanti importovali nekatolické publikace, aby se zmocnili české duše pro říši Lutherovu. *„Proto hranice, na nichž vzal za své cizí duch, ... byly červánky nové doby českého národa, z nichž vzešlo světlo pravé osvěty a pravé svobody“*. A tak si mohl pisatel článku jen postesknout nad tím, že jeho současníci těžko chápou, jak velikou láskou k Bohu a vlasti bylo prodchnuto úsilí muže, který dnem i nocí pracoval na díle, jež mělo odvést národ z cesty, končící v pruském otroctví. ³⁹⁾

Z těžké doby pochází i vědecky hodnotnější dílo, dotýkající se činnosti P. Antonína a dalších jezuitských misionářů, které vytvořil A. Neumann. Jeho přínos spočívá především v prezentaci dosud neznámých pramenů, z nichž některé jsou rovněž v příloze otištěny a tím i lépe zpřístupněny k dalšímu studiu.

Nad konfesijní a ideově – politická hlediska své doby, předjímající už na samém počátku jednostranné výsledky studijního úsilí

celé řady badatelů, se dokázal povznést evangelický intelektuál Emanuel Rádl. O P. Antonínu Koniášovi m. j. prohlásil: „jesuita Plachý, Koniáš, Balbín a jesuité v červácích našeho probuzení byli Češi rodem, někdy i smýšlením; Jan Nepomucký byl přijat upřímně za národního svatého; náš myšlenkový vývoj v 19. století se udál v rámci katolictví.

Držíme – li se Koniáše, proč má být Koniáš, opírající se o Ignáce z Loyoly, méně český než Hus, opírající se o Wycliffa a než Komenský, vodící do země Němce? Cizáctví samo o sobě není žádným argumentem proti Koniášovi, naopak výtka z cizáctví jest sama malicherná a ponižuje jen ty, kteří ji dělají.

Nebojme se uznati přednosti tohoto českého muže: kdybyste slyšeli o něm vypravovati jako o mnichu cizím, působícím kdesi ve Španělských nebo mezi ruskými mužiky, o temném mnichu těla chabého ale síly divoké, chrastícího okovy, jež nosil kolem těla pod šatem, mnichu, který třebas pětkrát denně vystupoval na kazatelnu a hřměl do lidí, že hrůza pojímala posluchačstvo a vzlykání přerušovalo jeho výkřiky, o mnichu, který s drsnou vytrvalostí vytrhával z národa kacířství – kdyby Koniáš byl mnich cizí, snad byste se divili jeho velikosti; ale protože jest to člověk blízký, vylučujete jej maloměstácky z národa, protože páčil knihy, kterých dnes nikdo nečte a podle nichž se dnes nikdo neřídí. Nemáme mnoho rázovitých typů ve svých dějinách, abychom směli takto s Koniášem nakládati. Byl snad Savonarola lepší? Nepravím, že bychom měli Koniášovo jednání schvalovati, ale byl to náš člověk a jeho chyby jsou naše chyby;“⁴⁰⁾

Podobně jako Emanuel Rádl upozorňuje i Arne Novák v „Přehledných dějinách literatury české“ na potřebu revize dosavadního chápání Koniášovy osobnosti: „Od dob osvěcenských je Koniáš postavou problematickou, kterou jeho odpůrci proměnili přímo v hrozný mýtus protikacířského zuřivce ... Jinak Koniáš se značně podobá svému rodáku V. M. Šteyerovi, vynikaje však nad něj virtuozitou kazatelskou, sebezapíravou obětavostí při misiích, hlubokým sociálním zaměřením, jako Šteyer (Štajer, Štýr) měl výborný smysl organizační, který hlavně literaturu a hudbu staví do služeb Církve, stejně však rozuměl lidové duši a jejím potřebám, shodně se starším

druhem řádovým vynikal českým uvědoměním národním a láskou k jazykovému dědictví, jež skvěle ovládal.“⁴¹⁾

Hlasy těchto intelektuálů vyzněly ovšem naprázdno. Místo seriózního přístupu k bádání se již zanedlouho poté, ve změněných společensko - politických podmínkách, rozvíjí nové varianty Koniášovského mýtu.

Poznámky

- 1) *Duhr, B.: o. c.*
- 2) *Pelzel, F. M.: Boehmische, maehrische und schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten von Anfang der Gesellschaft bis auf gegenwaertige Zeit. Prag 1786, s. 184 – 186. [Dále jen „Gelehrte und Schriftsteller“]*
- 3) *Pelzel, F. M.: „Gelehrte und Schriftsteller“, s. 184.*
- 4) *Pelcl, F. M.: Paměti. Praha 1956, s. 39.*
- 5) *Ibidem.*
- 6) *Ibidem.*
- 7) *Srov. kupř. Kuthan, F. – Marek, J.: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století. 2. vyd. Praha 1997, s. 154, 156.*
- 8) *Pelzel, F. M.: „Gelehrte und Schriftsteller“, s. 184 - 185.*
- 9) *Vlnas, V.: Odsouzení mistra Jana Husi koncilem kostnickým. Reflex 13, 2002, č. 43, s. 101.*
- 10) *Ibidem.*
- 11) *Havlíček – Borovský, K.: Z historie literatury české. In Básně a epigramy. S. l. 1997, s. 164.*

Jiné Havlíčkovy epigramy s protijezuitskou tematikou: – „Jezovit pochází spíše od ježka než od Ježíše“ – srov. Havlíček – Borovský, K.: *Etymologický*. In *Básně a epigramy*. S. l. 1997, s. 167.

„Hlavní pádu jezovitů důvod,
že byl chromý jeho původ;
pročež, ač je bylo zvednout věci snadnou,
vsázím se, že brzy zas upadnou.“

– srov. Havlíček – Borovský, K.: *Příčiny pádu jezovitského řádu*. In *Básně a epigramy*. S. l. 1997, s. 163.

12) Vlnas, V.: *Odsouzení mistra Jana Husi koncilem kostnickým*. *Reflex* 13, 2002, č. 43, s. 100 – 101.

13) Proti tomuto pojetí Bílé hory vystoupil historik *Václav Vladivoj Tomek*, který za počátek mravního úpadku národa označil tehdy často glorifikované husitské hnutí a v souvislosti s bělohorskou bitvou poukázal na skutečnost, že otevřela naše země kulturně vyspělejší románsko – katolické kultuře, jež pak převážila nad méně vyspělou germánsko – protestantskou. Tomkova koncepce ovšem příliš velký ohlas nezískala.

14) Srov.: Černý, V.: *Paměti*. Praha 1992, s. 286.

Podrobnou analýzu bělohorského mýtu provedl ve své studii *Petráň, J.: Na téma mýtu Bílé hory*. In: *Traditio et cultus. Miscellanea historica bohemica Miloslao Vlk, archiepiscopo Pragensi, ab eius collegis amicisque ad annum sexagesimum dedicata*. Praha 1993, s. 141 – 162.

- 15) Srov. Vlček, J.: *Dějiny české literatury*. 5. vyd. Praha 1960, s. 121, 122, 137, 146, 166, 221.
- Rulík, J.: *Sláva a výbornost jazyka českého*. Praha 1792, s. 33.
- 16) Jungmann, J.: *Historie literatury české aneb soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvícení a jazyka*. 2. vyd. Praha 1849, s. 583.
- 17) Adámek, K.: *Doba poroby a vzkříšení*. Praha 1878, s. 122.
- 18) Slavík, F. A.: *Z doby před naším vzkříšením*. Osvěta 4, 1874, s. 605.
- 19) Hrabák, J. - Jeřábek, D. - Tichá, Z.: *Průvodce po dějinách české literatury*. 3. vyd. Praha 1984, s. 139.
- Vlček, J.: o. c., díl 1., s. 487, 525, 584; díl 2., s. 43, 46 - 53, 74, 75, 85, 103, 104, 105.
- Jakubec, J.: *Dějiny literatury české*. 2. vyd. Praha 1929, díl 1., s. 922 - 923.
- Dějiny české literatury*. Praha 1959, díl 1., s. 473 - 474.
- 20) Podlaha, A.: *Život a působení Antonína Koniáše*. Sborník historického kroužku 1, 1893, s. 3 - 48. Podruhé byla citovaná studie v poněkud rozšířené verzi vydána jako jedna z kapitol českého překladu knihy - Duhr, B.: *Bajky o jesuitech*. Praha 1902, s. 359 - 416.
- 21) Koniáš, A.: *Citara Nového zákona*. 4. vyd. Praha 1746.
- 22) In Duhr, B.: o. c., s. 362 - 380, 383 - 387, 390 - 413.

23) Srov. Čech, S.: *Nové písně*. Praha 1946, s. 137.

24) Čech, S.: o. c., s. 28 - 31.

25) Rádl, E.: *Náboženství a politika*. Praha 1921, s. 29 - 30.

26) Rádl, E.: o. c., s. 30.

27) Heyduk, A.: *Škůdci a dobrodruzi*. Praha 1908, s. 189 - 193.

Ve sbírce „Škůdci a dobrodruzi“ lze krom citovaných veršů nalézt dále básně jako „Veliký Karel“, „Caretto Marchez di Grama“, „Pavel Michna“, „Karaffa“, „Lichtenštejn“ a mnohé další.

28) Čornejová, I. : o. c., s. 215.

29) Jirásek, A.: *Temno*. Praha 1950, s. 126 - 128, 165 - 166, 172, 174 - 181, 185 - 195, 201 - 204, 206 - 207, 209 - 211, 217 - 218, 227 - 229, 481 - 483, 512, 628 - 629, 643 - 645.

Další zmínky o P. Koniášovi nalezneme i v následujících dílech :
Jirásek, A.: *Poklad*. Praha 1950, s. 28, 193 - 194, 197.

Stroupežnický, L.: *Zmařené životy*. In *Laciná knihovna národní*, č. 40.
Praha s. a., s. 4, 19 - 43, 50, 56, 59 - 61, 65 - 72, 74, 91 - 92, 102, 107.

30) Hrabák, J. - Jeřábek, D. - Tichá, Z.: *Průvodce po dějinách české literatury*.
3. vyd. Praha 1984, s. 309.

31) Vydra, S.: *Svazek kázání svátečních*. Praha 1799, s. 13.

- 32) Němcová, B.: *Studie národopisné. Květy* 34, 1847, s. 206 - 207.
- 33) *Index Bohemicorum librorum prohibitorum et corrigendorum ordine alphabeti digestus, reverendissimi, celsissimi, S. R. I. principis domini Antonii Petri Dei gratia et Sedis apostolicae archi - episcopi pragensis Jussu collectus atque editus. Praga 1770.*
- 34) Hanuš, J. J.: *O působení jesuity Antonína Koniáše v literatuře české. Časopis Musea Království českého* 37, 1863, s. 77 - 90, 194 - 210.
- 35) Podlaha, A.: *Kolik a jakých knih bylo v Čechách ničeno a zapovídáno. Vlast* 7, 1889/1890, s. 481 - 490.
- 36) Viz pozn. 19)
- 37) Krásenský, A.: *Legenda a skutečnost v dějinách českých. Přerov* 1928, s. 22.
- 38) Krásenský, A.: *o. c.*, s. 13 - 16.
- 39) Světlonoš Temna P. A. Koniáš T. J. In: *Život. Časopis pro veřejné otázky současnosti, náboženství, kulturu a politiku* 16, 1934, s. 247 - 248.
- 40) Rádl, E.: *Náboženství a politika. Praha* 1921, s. 32 - 33.
- 41) Novák, J. V. - Novák, A: *Přehledné dějiny literatury české. Olomouc* 1939, s. 159 - 160.

VIII.

P. Koniáš – uvědomělý nacionalista a antisemita

Ač P. Koniáš přicházel jako misionář do styku s německy hovořícím obyvatelstvem českých zemí, v jeho mateřštině publikoval některé ze svých spisů a rovněžtak první zmínky o něm, vydané tiskem, pocházející z pera Pelclova či dalších autorů, byly napsány právě tímto jazykem, nenacházíme – jak již bylo předesláno úvodem – doklady pro to, že by Koniášovská tematika našla mezi českými Němci nějakou odezvu. Bylo to nepochybně způsobeno tím, že jazykově německé prostředí Čech se s Koniášem setkávalo podstatně méně, nežli prostředí české. P. Koniáš pro ně zůstal v podstatě cizím, zatímco česká společnost, která paradoxně v počátcích svého „obrození“ přijala Pelcla a řadu dalších německy píšících autorů za své (oproti Koniášovi, jehož původní díla jsou vypracována v českém jazyce), převzala ve své většině i Pelclovu verzi koniášovského mýtu.

Protože P. Koniáš nevstoupil mezi českými Němci do širšího povědomí, nefiguroval tudíž z jejich strany ani v německo – českých sporech, ač se právě on se svými konzervativně katolickými postoji mohl stát pro německé liberály vděčným námětem k útokům na jejich české „konzervativní“ protivníky. Právě v samých počátcích těchto nacionálně a politicky motivovaných sporů, v revolučních letech 1848 – 1849, sporů, v nichž se zároveň vyhraňovala etnická identita obou stran, byli totiž čeští političtí představitelé, vycházející z pozic austroslavismu (včetně těch, co se považovali za liberály), svými německými kolegy označováni za

konzervativce. Pokud ovšem později, ve druhé polovině 19. století, osočovali čeští (tentokrát již poněkud radikálnější) liberálové Koniáše, potažmo jezuity a katolickou církev – „oporu trůnu“, pak tím zároveň nepřímo útočili na politiku vídeňské vlády, která odmítala vyjít vstříc českým národním požadavkům a v Čechách byla vnímána jako výrazně proněmecká. Obraz P. Koniáše, jak byl vytvořen v době osvícenství, dobře zapadal do stereotypu „zrádce z vlastních řad“, který se stal v pohnuté době pobělohorské „přísluhovačem“ Němců, šlapajících po českém národě.

Naproti tomu v podmínkách německé okupace za druhé světové války byl P. Koniáš českou publicistikou mnohokrát prezentován jako velký národovec. Této „pocty“ se mu dostalo na stránkách našich deníků a časopisů u příležitosti dvousetého padesátého výročí narození, v roce 1941. Je zajímavé sledovat, jak tvrdá realita, již nový režim nastolil, národním snahám jednoznačně nepřívznívá, proměnila úhel pohledu na P. Antonína, z něhož se nyní stává vlastenecký kněz, kterého k usilovné, obětavé práci přivádí láska k vlasti a národu.¹⁾ Jeho celoživotní dílo prý mělo své kořeny „*v duchovních potřebách národa, ... úzce spjatých i s prostými zájmy každého jednotlivého Čecha, o něž neběželo ani Vídni, ani té druhé straně.*“²⁾ Svou činností vědomě bránil náboženskému a tím i národnímu rozvratu,³⁾ jenž nepodněcovali pouze „*emisaři a tajní predikanti*“ (přicházející – jak si historie znalý čtenář domyslí – z protestantských oblastí Německa),⁴⁾ ale především „*Židé*“.⁵⁾ To oni měli „*největší zájem na nejednotnosti národa*“ a jim také nejvíc prospívala, neboť „*chytajíce se všeho, co vynášší, obstarávali také tajný dovoz a prodej nekatolických knih, neostýchali se tajně vydávati knihy rouhavé a oplzlé, které jim byly několikrát, na př. r. 1669 a 1678, zabaveny.*“ Tím, že si P. Koniáš ještě před vypovězením Židů ze země r. 1744 vymohl u místodržících svolení, aby směl prohlédnout sklady v pražském ghettu, vyhledat v nich závadné knihy a zamezit tak jejich prodeji, de facto chránil svůj národ. Osvědčil se tím jako „*první český*

uvědomělý nacionalista, který dobře pochopil, jakou úlohu v národě si osvojují Židé, kteří pornografií a literaturou rozvratnou připravují si z národů vhodné objekty ke svému kořistnictví.“ ⁶⁾

Z interpretace výše uvedených textů je patrná nejen vzedmutá vlna českého nacionalismu, nýbrž snad i projevy jakési „národní frustrace“, vyvolané cizí okupací a vybíjející se na českých Židech. V článcích z jedenačtyřicátého roku je pak dále P. Antonín Koniáš prezentován jako velký misionář a kazatel světového (!) věhlasu, jehož je možné srovnávat s osobnostmi formátu Jana Kapistrána nebo Petra Škargy. Klíč, který sestavil, je cennou bibliografickou pomůckou. ⁷⁾ P. Koniáš je dokladem „životnosti českého baroka“. ⁸⁾ „Je pozoruhodnou osobností českého baroka, neboť v něm nejlépe poznáváme, jaká to byla síla víry, že z ní mohlo vyrůst tolik ohnivých projevů, vtělovaných v umělecká díla“. ⁹⁾

Asi tedy dáme za pravdu Lugsovi, který v Časopise českých knihovníků upozornil na skutečnost, že všechny dosavadní studie s Koniášovskou tematikou jsou nevyčerpávající a této zajímavé osobnosti českého baroka by bylo zapotřebí věnovat důkladnou monografii. ¹⁰⁾

Poznámky

- 1) *Habrych, A.: P. Ant. Koniáš, doklad životnosti českého baroka. In.: Výhledy 3, 1941, č. 2, s. 93.*
- 2) *Benetka, B.: Antonín Koniáš. In.: Řád 7, 1941, č. 2, s. 99.*
- 3) *Český jesuita, který potíral židovskou pornografií. O pravou podobu P. Antonína Koniáše T. J. In: Lidové listy 20, 1941, č. 43, 20. II., s. 3. Rovněž Habrych, A.: P. Ant. Koniáš, doklad životnosti českého baroka. In.: Výhledy 3, 1941, č. 2, s. 93.*
- 4) *Benetka, B.: Antonín Koniáš. In.: Řád 7, 1941, č. 2, s. 101.*
- 5) *Český jesuita, který potíral židovskou pornografií. O pravou podobu P. Antonína Koniáše T. J. In: Lidové listy 20, 1941, č. 43, 20. II., s. 3. Obdobný, i když méně antisemitský charakter má i článek, který otiskl Habrych, A.: P. Ant. Koniáš, doklad životnosti českého baroka. In.: Výhledy 3, 1941, č. 2, s. 92 – 97.*
- 6) *Český jesuita, který potíral židovskou pornografií. O pravou podobu P. Antonína Koniáše T. J. In: Lidové listy 20, 1941, č. 43, 20. II., s. 3.*
- 7) *Hájek, Z.: Antonín Koniáš. Lidové noviny 49, 1941, č. 79, 10. II., s. 7.*
- 8) *Habrych, A.: P. Ant. Koniáš, doklad životnosti českého baroka. In.: Výhledy 3, 1941, č. 2, s. 92.*
- 9) *Benetka, B.: Antonín Koniáš. In.: Řád 7, 1941, č. 2, s. 100.*
- 10) *Koniáš Antonín. Časopis českých knihovníků 20, 1941, č. 1., s. 86.*

IX.

Koniáš jako symbol reakční, protiřidově zaměřené církve a Koniáš disentu

P. Koniáš splňoval všechny předpoklady k tomu, aby se mohl v období socialistického režimu, který zahájil nekompromisní boj proti všem „náboženským přežitkům“, stát vhodným nástrojem k proticírkevní agitaci, a to tím spíše, že vžitý stereotyp „pobělohorského jezuity“, jehož typickým příkladem byl právě tento misionář, onu kampaň značně usnadňoval. Za této situace se na konci čtyřicátých a posléze během padesátých let v odborném tisku poměrně často setkáváme s odkazy na Jiráskovo „*Temno*“, v němž doboví autoři následovali záměr předního stranického ideologa Z. Nejedlého, který o jmenovaném románu s neskryvaným obdivem napsal, že je „*důležitým dílem i historiografickým, jedním z nejsmělejších v naší historické literatuře, a zastupuje nám i vědecké dílo o té době, i bude zastupovat, dokud nám naše věda nevytvoří aspoň přibližně rovnocenné tomu dílo*“. ¹⁾ Antonín Koniáš byl Zdeňkem Nejedlým uvržen na smetiště „*nenávislných nepřátel a škůdců českého lidu a národa*“, ²⁾ přičemž jeho názor pak zastávali všichni, kdo nechtěli vzbudit dojem, že se odchylují od marxistického výkladu dějin. Tak kupříkladu scénou z Jiráskova „*Temna*“ začíná svůj spíše tendenční nežli odborný článek z roku 1954 F. M. Bartoš; nese název „*Výročí krvavé knížky*“ a je věnován Koniášově „*Klíči*“, od jehož prvního vydání tehdy uplynulo 225 let. Podle

autorova domněnka z této knihy „jako by dodnes ... kanuly slzy a krev nebohých pozůstatků těch, kdož přes stoletou persekuci, prováděnou popravami, surovými dragonádami i nelítostným vypovídáním ze země, zůstali věrni duchu Husovu.“ S odkazem na výše uvedené Jiráskovo dílo se nesetkáváme pouze v úvodu, nýbrž i v textu samotném.³⁾ Když o něco později Arnošt Klíma – autor práce nesoucí příznačný název „Čechy v období temna“ – ostře odsuzoval katolickou církev, kterou v duchu historického materialismu vnímal jako hlavní oporu feudálního řádu, dotkl se mj. i tematiky pálení knih: „Tento úkol převzali na sebe v první řadě jesuité a Antonín Koniáš se stal postrachem pro celou zemi. Jak mistrně dovedl vystihnout toto ovzduší jezuitského slídění, vyslychání a útlaku Jirásek ve svém Temnu ... Celé ono tažení proti nekatolickým knihám, ze kterých byly utvořeny hranice, jež byly za přítomnosti lidu zapáleny, bylo zakončeno vydáním pověstného Koniášova »Klíče«.“ Pro úplnost ještě dodejme, že Klíma přiblížil svým čtenářům Koniáše také jako autora „Zlaté pravdy dennice“ a „Cytary“, z níž otiskl jazykově nejubožejší písňové texty, aby mohl dokázat, že „katolická literatura byla literaturou úpadku, že znamená skutečné temno.“⁴⁾ V podobném světle je P. Koniáš vylíčen i v dalších odborných studiích, v nejrůznějších pracích vztahujících se k dějinám české literatury, i ve školních učebnicích jak z této doby, tak i „polistopadové“.⁵⁾

Od roku 1950 začal tento misionář, zosobněný populárním hercem Martinem Růžkem, „vystupovat“ i na plátnech kin. Právě tehdy se totiž dočkal Jiráskův román „Temno“ filmového zpracování. Naše veřejnost s ním však nepřicházela do styku příliš dlouho, neboť byl již po několika reprízách stažen. Stalo se tak proto, že režisér Karel Steklý v něm na rozdíl od Jiráskovy literární předlohy položil poněkud větší důraz na roli emigrace, čímž mohl v myslích soudobých diváků vyvolávat nežádoucí asociace.⁶⁾

Studii, která se od předešlých odlišuje alespoň tím, že její autor věnoval poměrně velkou pozornost důkladnému studiu pramenů, je

Kořánova „*Opočenská rebelie*“. Ta vychází na počátku normalizační éry, v roce 1970. P. Koniáš v ní vystupuje jako královský a biskupský misionář, který ve službách státu a státní církve koná domovní prohlídky, zabavuje zakázané spisy, upozorňuje reprezentanty politické moci na podezřelé a nebezpečné osoby, doporučuje jim, s jakou mírou přísnosti s nimi nakládat. Rovněžtak i zde nacházíme četné zmínky o emigrantech, odcházejících z důvodu svého přesvědčení do ciziny. Samotná „rebelie“, některými svými rysy ne nepřipomínající události v Československu druhé poloviny šedesátých let dvacátého věku, je pak hodnocena jako doklad „*spontánní demokratičnosti, lásky ke svobodě ducha*“. Vojáci, přivolaní na opočenské panství zdejší vrchností, aby rebelii mocenskými prostředky potlačili, „*byli úmyslně dezinformováni o charakteru hnutí*“, což „*je mementem, platným až do našich dnů*“. Je paradoxní, jak se mohl dobový příspěvek k dějinám revolučního hnutí stát zbraní použitou proti samotným exponentům normalizačního režimu. ⁷⁾

Snad právě někdy v období socialistického Československa začali být nepřátelé svobody slova v řadách vládnoucí KSČ označováni jako „*Koniášové*“, nebo dokonce „*koniášové*“ (s výmluvným minuskulním „*k*“). ⁸⁾ Pojem „*koniášovat*“ nabyl významu »ničit zakázanou literaturu«, ⁹⁾ jejíž objem oproti době Koniášově vzrostl v důsledku „*ideologické čistoty*“ knihoven, prováděné po r. 1948 a 1969, na stovky milionů kusů jednotlivých knižních svazků. Již doba nacistické okupace se některým občanům jevila jako „*koniášovská*“ a vzpomínané zásahy příslušníků pozdějšího komunistického režimu do inventáře našich knihoven jako „*koniášovské*“. ¹⁰⁾ Když folkový písničkář, zpěvák a kytarista Vlastimil Třešňák odsuzoval v jedné ze svých písní soudobé censory, použil historické paralely a vybral si P. Koniáše jako jejich ztělesnění. V knize „*Plonková sedmička*“ k tomu (ve třetí osobě) poznamenává:

„ ... páter Koniáš vznikl poté, co v roce 1975 na pražské Kampě, u Čertovky, nějací Jánošici, vlasatí magoři, demonstrativně pálili knihy pana spisovatele Bohumila Hrabala.

Dr. Bohumil Hrabal, vulgo ‚Doktor‘ se vlasatým magorům znelíbil kvůli jistému rozhovoru ve stranických novinách.

Celá krabička zápalek tehdy na tu fatru padla, knihy špatně hoří.

On, vlasatý parazit [V. Třešňák – pozn. editora], se zarazil, jako by přestával být proletářem – parazitem, ale nevěděl, čím je.

Stále věřil tomu, že po Osvětimi přece ještě něco ...

Kdyby se o ‚autodafé‘ dozvěděl včas, tak na Kampu běží s minimaxem, přiložit.

Takhle jenom napsal text o páterech Koniáších.

Přál si vlastnit finský nůž.

Nenápadně se z něj stával ‚podvědomý vlasatý disident‘.

Viděl v nich, ve vlasatých magorech, takové učně, tovaryše kohosi, koho podvědomě neměl v lásce ...“

TOVARYŠ PÁTERA KONIÁŠE

jsem tovaryš

pátera Koniáše

umím oheň rozdělát

umím světlo zhášet

Ve znaku na klopě

mám petrolej a plamen

oboje v černém poli

bude – li třeba – zavolej

přijdeme, páter a já

oba o bílé holi

Suchý trouď

křesací kámen

*a oba napůl slepí
stavíme hranici
Zadržte dech
a pozorujte mistra
přistoupil k ohništi
jako by se bál
poklekl na suchý mech
a vtom –
vylétla jiskra
a oheň vzplál!*

*Panika v hledišti
Tiše!
Nehýbat se z místa!
Každého oheň zmrazí
jakmile se hne
oheň žhne
a páter Koniáš
pod mračny černých sazí
ze zástupu některých
vybral si mne ...*

*„Začni!
A rychleji!
Loudáš se jako stará herka
rozházej sazbu
roztav litery
odlej z nich náboje
běž a zatkni Gutenberga
probud' ho ze spánku
vyruš ho ze sna
znič psací stroje
trhej a pal
po stránce stránku*

*všechny na jednu masu
ať je ohebná
jenom ať je jemná!
A na kolena!
A do boje!
Do boje
ve jménu temna
s ničím se nesmířit
písmo do pece
odlej z něj náboje
trhej a pal!
A kdyby přece
někdo zůstal ve stoje
pak namířit a - pal!“*

*Zažehň pláč
k čistému papíru
sedni a piš
už nejsi tovaryš
jsi páter Koniášš ...“¹¹⁾*

Naproti tomu se právě v období socialistického Československa dostává Antonínu Koniáššovi ocenění jakožto prvnímu českému bibliografovi, a to hned od několika autorů. Na mimořádný význam Koniáššových Klíčů a Indexu pro bibliografické studium pramenů upozornila v roce 1959 M. Cesnáková – Michalcová ze Slovenské akademie věd v Bratislavě.¹²⁾ Bedřiška Wižďálková vypracovala v osmdesátých letech rozsáhlou „*Konkordanci Koniáššových Klíčů, Indexu, Jungmanna a Knihopisu*“.¹³⁾

Publikována dosud nebyla velmi obsažná práce katolického kněze J. C. Kebrleho z období normalizace, která je výsledkem autorova mnohaletého houževnatého úsilí, kladoucího si za cíl obhájit Koniáššovu

osobnost. V tom ovšem tkví také základní nedostatek této samizdatové studie, neboť autor svou touhu po rehabilitaci muže, který se v jeho očích stává bezmála světcem, nezřídka upřednostňuje před nestranným kritickým pohledem. Jako katolický kněz se jen stěží dokázal vcítit do nezáviděníhodného postavení tajných nekatolíků v Zemích Koruny české před vydáním tolerančního patentu. Na druhé straně je však třeba ocenit skutečnost, že své závěry opírá o dosud nevídané množství nashromážděné literatury a pramenů.¹⁴⁾

V polovině osmdesátých let vydal Antonín Kratochvíl v německém exilu knihu „*Oheň baroka*“, kterou chtěl upozornit „*na pozitivní stránky českého baroka a zdůraznit, že jsou historicky neúnosné tradiční a v podvědomí širšího publika ustálené názory na českou barokní kulturu*“.¹⁵⁾ V souvislosti s tím podrobil zdrcující kritice autory různých průvodců po české literatuře a literárních rukověti, kteří „*nechtěli nebo nemohli pochopit pohyb v oblasti kulturní a novou duchovní dimenzi českého baroka, nýbrž se řídili pouze proměnlivým ideologickým partajním imperativem, aplikovaným na dějiny*.“ Hned vzápětí pak poznamenává : „*Než skutečné studium pramenů bylo pro tyto učitele pohodlnější trapně rozmělnovat románově vykreslenou postavu Antonína Koniáše, ovšem aniž kdy vzali do rukou jedinou jeho knihu. O jeho ošetřování nemocných, misijní činnosti a o jeho vlastní autorské činnosti: sestavování lidových kancionálů, psaní postyl a o překladech z duchovní západoevropské lyriky se prostě mlčí ... Málo známé je, že Koniáš sestavil Herbář léčivých bylin, které sbíral na svých misijních cestách. Celkem bez povšimnutí zůstaly jeho znalosti ranhojičské; ostře odsuzoval také léčení hadím jedem, který se tehdy podával ve velkých dávkách. Knihy o léčivých účincích hadího jedu ukládal do knihoven zakázané literatury. ... Koniášův Index je pro nás dnes významnou bibliografickou pomůckou a jediným památkem mnoha našich starých knih.*“¹⁶⁾

Posun v hodnocení barokní epochy lze ve stejné době, kdy v exilu vychází Kratochvílův „*Oheň baroka*“, zaznamenat i v samotném Československu. Tehdy uveřejnili J. P. Kučera a J. Rak knihu o

Bohuslavu Balbínovi, v níž o dřívějším hodnocení barokní epochy, přežívajícím stále v širším povědomí české společnosti, výstižně poznamenávají:

„Připusťme, že v 19. století, v době rozmachu českého státoprávního hnutí, je odpor vůči Bílé hoře a pobělohorskému období celkem pochopitelný, avšak v dnešní době se pohybuje až na hranici absurdity. Naše současná historiografie, založená na zcela jiném chápání historického vývoje a jeho zákonitostí, otázky pobělohorských Čech a s nimi i baroka už může a také musí nazírat bez těchto předsudků, i když současný stav bádání stále ještě nepodává uspokojivý syntetický obraz tohoto období.“¹⁷⁾

Poznámky

- 1) Nejedlý, Z.: *Doslov*. In.: Jirásek, A.: *Temno*. Praha 1953, s. 652 – 653.
 - 2) Nejedlý, Z.: *Dějiny národa českého*. Praha 1949, díl 1., s. 21 – 22.
 - 3) Bartoš, F. M.: *Výročí krvavé knížky*. *Kostnické jiskry* 39, 1954, č. 41, s. 3.
 - 4) Klíma, A.: *Čechy v období temna*. Praha 1958, s. 188 – 189.
 - 5) Srov. Válka, J.: *Manýrismus a baroko v české kultuře 17. a 1. pol. 18. století*.
In: *Studia comeniana et historica* 19, 1978, s. 193.
- Dějiny české literatury*. Praha 1959, díl 1., s. 449, 473, 474.
- Hrabák, J. – Jeřábek, D. – Tichá, Z.: *Průvodce po dějinách české literatury*.
3. vyd. Praha 1984, s. 139.
- Literatura pro 1. ročník středních škol*. Praha 1984, s. 103.
- Dějiny Československa II 1648 – 1918*. Praha 1990, s. 26.
- Jung, J. a kol.: *Přehled středoškolského učiva. Dějepis. Univerzální příručka pro maturanty a uchazeče o studium na vysokých školách*. Praha 1992, s. 47.- 6) Čornejová, I.: *Tovaryšstvo Ježíšovo – Jezuité v Čechách*. Praha 1995, s. 233.
- 7) Srov. Kořán, I.: *„Opočenská rebelie“ roku 1732*. In *Acta musei reginaehradecensis, serie B, scientiae sociales*, XII, 1970, s. 93 – 137.

- 8) V jiných souvislostech se o této skutečnosti zmiňuje Čornejová, I.: *Tovaryšstvo Ježíšovo – Jezuité v Čechách. Praha 1995, s. 234.*
- 9) Stich, A.: *Následující velikonoční text.* In: *Literární noviny 4, 1993, č. 14, s. 8.*
- 10) *Ibidem.*
- 11) Třešňák, V.: *Plonková sedmička. Praha 1998, s. 89 – 92.*
- 12) Cesnáková – Michalcová, M.: *Koniášovy Klíče a Index jako pramen bibliografický. Česká bibliografie. Sborník statí a materiálů 1, 1959, s. 94.*
- 13) Wižďálková, B.: *Konkordance Koniášových Klíčů, Indexu, Jungmanna a Knihopisu.* In *Příspěvky ke Knihopisu VI - IX. Praha 1987 – 1988.*
- 14) Kebrle, J. C.: *o. c.*
- 15) Kratochvíl, A.: *Oheň Baroka. Brno 1990, s. 5.*
- 16) Kratochvíl, A.: *o. c., s. 5 - 6.*
- 17) Kučera, J. P. – Rak, J.: *B. Balbín a jeho místo v české kultuře. Praha 1983, s. 12.*

X.

P. Koniáš ve vědomí soudobé české společnosti

Zájem o P. Antonína Koniáše neustal ani po „sametové revoluci“ v listopadu 1989. Naopak lze říci, že ještě více vzrostl, soudě tak alespoň podle celkového množství příspěvků, publikovaných během uplynulých patnácti let. Ve srovnání s předchozími vývojovými etapami české společnosti však přece jen můžeme pozorovat jistý posun. Zatímco dosud jsme se u poměrně velkého počtu autorů nezdědka setkávali s „černobílým“ hodnocením Koniášovy osobnosti, jež bylo projevem jejich konfesijních či ideologických postojů, tak po roce 1989 nacházíme na stránkách našeho odborného tisku v poněkud hojnější míře příspěvky usilující o pokud možno nestranný objektivní pohled na sledovanou problematiku, i když některé z nich nejsou ušetřeny pokušení posuzovat objekt svého studia retrospektivně, tentokráté zas pro změnu měřítky soudobé liberálně orientované společnosti.

Pomineme - li drobné články v tisku,¹⁾ pak první z „polistopadových“ studií o P. Koniášovi publikoval počátkem roku 1991 Alois Kánský. Vyšla v rámci ediční řady „*Na pomoc učitelům*“, jejíž vznik za účelem zaplnění „bílých míst“ ve všeobecně vzdělávacích předmětech inicioval Ústřední ústav pro vzdělávání pedagogických pracovníků. Tato studie byla tedy primárně určena učitelům českého jazyka, literatury a dějepisu. Její hlavní záměr spočíval v poukázání na často opomíjené aspekty Koniášovy činnosti, jež byly našim pedagogům povětšinou neznámy.²⁾ Snahou o nestranný pohled se rovněž vyznačují odborné

články kulturního historika M. Svatoše, které jednak dokládají hlubokou znalost literatury a pramenů vztahujících se k danému tématu (včetně dosud neznámých, pocházejících zejména z římského archivu Societatis Jesu), dále pak zasazují sledovanou problematiku do širšího dobového kontextu.³⁾ Přínosné jsou rovněž studie mladých badatelů V. Petrboka a M. Doležalové, uveřejněné ve sborníku příspěvků ze symposia, konaného ve dnech 27. – 29. V. 1999 v Rychnově nad Kněžnou. Václav Petrбок provedl analýzu Koniášova německého kancionálu „*Lob – klingende Harffe des Neuen Testaments*“, ⁴⁾ Markéta Doležalová si naproti tomu ve své studii o jezuitské cenzorské praxi v 18. století všímá Koniáše jakožto cenzora a korektora.⁵⁾ Odbornou veřejnost zaujaly edice z vlastní Koniášovy tvorby, pořizené Alexandrem Stichem a Milanem Kopeckým, vyznačující se vysoce kultivovaným jazykem svého autora, donedávna oficiálně prohlašovaného za nepřítele české literatury.⁶⁾

V roce 1996 vydal knihu o P. Koniášovi J. Bílý. Vzápětí tím vyvolal širokou odezvu na stránkách našeho odborného tisku. Zdrucující kritika se tentokrát nebude ani tak dotýkat samotného Koniáše, jako spíše autora, který se nedokázal vyvarovat řady chyb čistě odborného charakteru, zejména při citaci literatury a pramenů.⁷⁾

S Koniášovým jménem se dnes můžeme setkat i v názvu čtenářského elektronického katalogu Městské knihovny v Praze. Jeho tvůrci měli patrně v úmyslu poukázat tímto (pro někoho možná provokativním) způsobem na skutečnost, že onen „palič českých knih“ byl zároveň prvním bibliografem naší literatury.

Zůstává ovšem otázkou, zda se úsilí našich vědeckých pracovníků nějakým způsobem promítne do širšího povědomí laické veřejnosti, nebo zda bude tato i nadále lpět na vžitých stereotypch, nepřístupna jakýmkoli změnám. Navzdory snahám historiků a literárních vědců o co možná nejobjektivnější zpracování onoho kontroverzního tématu se totiž stále ještě na stránkách našich novin dovidáme, že počinání

jezuity Koniáše bylo natolik zvrácené, že se mu dostalo odsouzení i od jeho řádového spolubratra Bohuslava Balbína.⁸⁾ (Škoda jen, že Balbín zemřel tři roky před Koniášovým narozením). Ještě pozoruhodnější „objev“ učinil pisatel článku v Kolínských novinách, odmítající v souvislosti s restitucemi církevního majetku příchod jezuitů do Kolína, poukazuje na *„Koniáše a celou tu partu, která v Evropě ... upalovala lidi po tisících ... nemluvě o tom, že v Kostnici upálili Mistra z Husi.“*⁹⁾

Říká se, že mýtus nelze bořit, pouze vykládat. Tak tomu asi bude i s Koniášovským mýtem, jehož dvojí podoba je jednak projevem neobjektivního a jednostranného přístupu řady našich badatelů ke sledované tematice, neboť tito své vlastní ideové postoje nezřídka nadřazovali kritickému zobrazení skutečnosti, ale na druhé straně pak i výsledkem snah využít Koniášovu postavu pro nejrůznější ideologické záměry.

Poznámky

1) Kupř.: Pokorný, J.: *P. Antonín Koniáš S. J. jako teoretik české knižní kultury*.
In *Documenta pragensia*, 1990, č. X/2, s. 327 – 333.

Ušák, T.: *K osobě P. Antonína Koniáše*. In *Katolický týdeník* 1, 1990, č. 32,
s. 6.

2) Hora, L. - Kánský, A.: *Páter Antonín Koniáš. Několik pohledů na působení jezuitů v pobělohorských Čechách*. Praha 1991.

3) Kupř. Svatoš, M.: *Antonín Koniáš S. J. von seinen Ordensmitbrüdern dargestellt*. *Humanistica Lovaniensia* 43, 1994, s. 411 - 425.

Svatoš, M.: *Misionář Antonín Koniáš T. J. - služebník Boží či Dáblův?*
Dějiny a současnost 18, 1996, č. 2, s. 14 - 19.

Další práce viz níže.

4) Petrбок, V.: *Koniášova „Lob – klingende Harffe des Neuen Testaments“ – putování po stopách německé hymnografie v Čechách*. In: *Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století. Sborník příspěvků ze symposia konaného 27. – 29. 5. 1999 v Rychnově nad Kněžnou*. Boskovice 1999, s. 189 – 206.

5) Doležalová, M.: *Jezuitská cenzura v Kalendáři historickém Daniela Adama z Veleslavína*. In: *Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století. Sborník příspěvků ze symposia konaného 27. – 29. 5. 1999 v Rychnově nad Kněžnou*. Boskovice 1999, s. 356 – 363.

6) *Stich, A.: Následující velikonoční text. Literární noviny 4, 1993, č. 14, s. 8.*

Koniáš, A.: Vejtažní naučení. Brno 1995.

RECENZE - *Pánek, J.: Antonín Koniáš, Vejtažní naučení. K vydání připravil a doslov napsal Milan Kopecký, Brno, Blok 1995, 185 s. Český časopis historický 94, 1996, č. 2, s. 427 - 428.*

7) *Bílý, J.: Jezuita Antonín Koniáš. Osobnost a doba. Praha 1996.*

Reakce na uvedenou knihu byla poměrně široká - srov.:

Jezuita Antonín Koniáš. Anno Domini 7, 1996, č. 7, s. 39. (doslovný přetisk uvádí rovněž časopis Jezuité 5, 1996, č. 4, s. 22).

Česká národní tradice je tradice náboženská. Rozhovor s historikem Jiřím Bílým, autorem knihy Antonín Koniáš a řady dalších historických knih. Český týdeník 1996, č. 157, 4. - 8. července, s. 9.

Svatoš, M.: O P. Antonínu Koniášovi S.J. a doc.PhDr.JUDr. Jiřím Bílém,CSc., tj.: O práci misionářově v 18. století a práci historikově ve 20. století. Listy filologické CXIX, 1996, č. 1 - 4, s. 178 - 202.

Hanáková, M.: Nový mýtus A. K. Literární noviny VIII, 1997, č. 2, s. 6.

Bílý, J.: O nepravdách a matení pojmů. Literární noviny VIII, 1997, č. 9, s. 6.

Hanáková, M.: Místo věčné debaty. Literární noviny VIII, 1997, č. 11, s. 6.

Svatoš, M.: Quousque tandem, Catilina? Literární noviny VIII, 1997, č. 14, s. 7.

Svatoš, M.: Velká vědecká loupež. Dějiny a současnost 24, 2002, č. 4, s. 56 – 57.

8) *Lidové noviny 3, 1990, č. 104, 5. VII., s. 6, rubrika „Ad ...“; autor Jan Fiala.*

9) *Kolínské noviny 2, 1992, č. 35, 17. IX., s. 3, rubrika „Dopisy“.*

XI.

Závěr

Osobnost P. Antonína Koniáše zůstává až doposud předmětem mnoha sporů. Jejich odraz nacházíme jak v naší, tak cizojazyčné literatuře, kde se zpravidla setkáváme s dvojitým, vzájemně protichůdným černobílým hodnocením činnosti tohoto jezuitského misionáře. Autoři orientovaní protestantsko – liberalisticky jej ponejvíce odsuzují, zatímco v dílech badatelů katolicky profilovaných nacházíme obvykle jen pozitivní hodnocení. Přitom se ani jedna z těchto skupin nedokázala (až na světlé výjimky) vyvarovat retrospektivního pohledu na předmět svého studia, který běžně hodnotila měřítky své doby. Dalším společným rysem pro reprezentanty obou výše uvedených směrů je skutečnost, že nejčastěji využívali pouze sekundární literaturu a heuristický výzkum opomíjeli.

I když studium, analýza a následné hodnocení sekundární literatury představuje nedílnou součást mé studie, pokoušel jsem se zároveň zasadit sledovanou problematiku do širšího dobového kontextu, abstrahovat od apriorních stanovisek, vycházejících z různých ideologií a posuzovat vše „sine ira et studio“. Vlastní jádro disertační práce tvoří kapitoly, jejichž cílem je zdokumentovat a analyzovat problematiku geneze, vývoje a funkce Koniášovského mýtu, pojímaného v kontextu ostatních mýtů a stereotypů, vytvořených novodobou českou společností od doby obrození po současnost. V souvislosti s genesí mýtu jsem se zároveň snažil proniknout prostřednictvím Koniášova díla a dobových

svědectví do mentality tohoto misionáře, v níž pramenily jeho specifické postoje, vedoucí ve svých důsledcích k mytizaci této osobnosti.

P. Antonín Koniáš žil na rozhraní dvou epoch – baroka a osvícenství. Svou mentalitou a pohledem na svět ovšem ještě plně spadá do první z výše jmenovaných epoch. Cítil se být především služebníkem církve, jejímž posláním je vést lidi ke Kristu a zprostředkovat jim spásu. Hlavním podnětem jeho nadměrné aktivity v duchovní sféře byl prožitek ohrožitelné věčnosti a touha po mystickém sepětí s Bohem; ty se snoubily s vypjatým sklonem k askezi a sebetřýznění, se silným podílem emocionality v celkové struktuře osobnosti, skloubené jen zdánlivě paradoxně se zřetelnými složkami racionálními.

P. Koniáš svým svérázným vystupováním, vymykajícím se běžnému standardu, vyvolával rozdílné reakce již mezi svými současníky. Svědectví o tom vydávají nestarší písemné dokumenty, jež byly po jeho smrti sepsány. Ty jsou sice katolické provenience, ale poukazují na veliké zásluhy tohoto „muže nábožného a svatého života“, popisují i několik konkrétních situací, kdy se jej někteří tajní nekatolíci snažili sprovodit ze světa. Jakékoli písemné svědectví o Koniášovi, pocházející z nekatolického prostředí, nám chybí. Proto jej z nejstarších pramenů známe pouze jako kněze, jehož autor elogia přidružuje k „*nejslavnějším apoštolům vlasti a předním světlům provincie*“. Tento pohled však poměrně brzy ustupuje do pozadí v souvislosti s osvícenstvím, pronikajícím do našich zemí. Čeští učenci, hlásící se k novým ideálům, zaujali vůči Koniášově činnosti velmi kritické stanovisko a to tím spíše, že bez výjimky všichni, co o něm ve svých spisech zanechali nějakou zmínku, byli zapojeni do národně – obrozeneckého hnutí. Jednalo se tedy nejen o důvody ideové, nýbrž i kulturně jazykové, které vyvolaly u představitelů českého osvícenství tak záporné reakce vůči jeho osobě. O jejich závěry se později opírali autoři mnoha odborných publikací (včetně dějin české literatury), čímž následně pronikly do školních učebnic, beletrie i publicistiky a jejich

prostřednictvím také do širokého povědomí české společnosti. Pro její větší část se tak stal P. Koniáš symbolem ztělesňujícím nejen dobu „Temna“, nýbrž i veškeré aktivity směřující k potlačování svobody ducha.

Na základě důkladného studia pramenů se pokoušeli ve druhé polovině 19. století uvést věci na pravou míru I. J. Hanuš a posléze A. Podlaha. Výsledků jejich studia se však v následujícím 20. věku chopili různí publicisté, kteří závěry těchto badatelů, vytržené z kontextu, bez potřebných znalostí dále domýšleli, čímž se z P. Antonína Koniáše stává „světloňoš Temna“, „doklad životnosti českého baroka“, nebo dokonce „první český uvědomělý nacionalista“, který „potíral židovskou pornografii“, aby svůj národ chránil před „rozvratnou“ činností židovstva. V podmínkách socialistického Československa se naopak setkáváme s Koniášem jakožto jedním z „nenávistných nepřátel a škůdců českého lidu a národa“, jenž zas později v pojetí Kořánově či Třešňákově připomíná exponenty normalizačního režimu. Jak patrně, probíhaly proměny Koniášovského mýtu na pozadí dramatických zvratů, jimiž novodobá česká společnost procházela.

Ač kontroverzní pojetí Koniášovy osobnosti, včetně různých podob mýtu, mezi laickou veřejností přetrvává i nadále, v odborných kruzích lze zaznamenat silící snahu o objektivní zpracování Koniášovy osobnosti, bez zřetele na hlediska konfesijní či ideologická. Svědčí snad tento jev – jako ostatně i řada jiných symptomů – o tom, že se česká společnost začala po neblahých zkušenostech z minulosti „odideologizovávat“?

XII.

Seznam pramenů a literatury

I. Prameny :

Prameny archivní

Elogium – 1. verze: *Annuae literae Collegii S. J. Pragrae ad Sanctum Clementem Anno 1757 – 1772. Fol. 70 b – 73 a.* Uložení: Národní knihovna v Praze, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. XXIII C 105/17.

Elogium – 2. verze: *Annales Provinciae Bohemiae Societatis Jesu Ad Annum 1760. Fol. 96 b – 98 b.* Uložení: Národní knihovna v Praze, oddělení rukopisů a starých tisků, sign. XXIII C 105/18.

Elogium – římská verze: *Annuae literae Provinciae Bohemiae Societatis Jesu ad annum 1760, pag. 140 – 143.* Uložení: Archivum Romanum Societatis Jesu, sign. Boh. 179. Její xerokopie se nachází v Archivu české jezuitské provincie v Praze, karton č. 50, složka „Koniáš“.

Kebrle, J. C.: Antonín Koniáš. (Spis je ve vlastnictví rodiny; část jeho opisu uchovává knihovna Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, sign. U 81/ 1, 2, která jej převzala z bývalé Arcibiskupské knihovny).

Manuál rady městské 1736 – 1746. Uložení: Okresní archiv v Berouně, fond „Archiv města Berouna“, inv. č. 64 (popisuje organizační zajištění berounské misie)

Relace penitenciářů. Uložení: Státní ústřední archiv, fond „Archiv pražského arcibiskupství“, sign. H 2/5, karton 4293.

Seidl, J. A.: Děje královského města Berouna. Uložení: Okresní archiv v Berouně.

Seidl, J. A.: Kronika, čili úplné a obšírné popsání všech památností Královského krajského města Berouna. Uložení: Okresní archiv v Berouně. (Kronika pochází z r. 1828 a obsahuje tudíž přejaté informace, které autor čerpal neznámo odkud)

Scherschnik, L. J.: „Novissima supplementa ad bibliothecam scriptorum Soc. Jesu“. Z tohoto dosud nevydaného díla, uloženého v Cerroniho sbírce v Moravském zemském archivu v Brně, publikoval M. Svatoš kapitolu Antonius Koniass. In Svatoš, M.: Antonín Koniáš S. J. von seinen Ordensmitbrüdern dargestellt. Humanistica Lovaniensia 43, 1994, s. 421 - 424.

Vávra, J.: Paměti královského města Berouna. Uložení: Okresní archiv v Berouně.

Prameny tištěné

Catalogus personarum & officiorum provinciae Bohemiae Societatis Jesu.

Uložení: Státní ústřední archiv, sign.:

JS III_o – 437, karton 166 (léta 1711 – 1728);

JS III_o – 438, karton 167 (léta 1730 – 1757);

JS III_o – 439, karton 168 (rok 1760);

JS III_o – 482, karton 211 (léta 1710, 1729, 1739, 1747, 1750, 1758, 1759).

Dialogi catholici R. P. Christophori Pflaumer, Societ. Jesu, to jest Katolická rozmlouvání o jedné, pravé, dobré víře. Ve tři knihy rozdělená a obecnému lidu i každému, kterýž o tom, zdali více než jedno náboženství pospolu dopuštěno býti může a které z těch v Svaté římské říši dovolených, pravé a samospasitedlné jest, věděti žádá, čísti velmi potřebná a užitečná. S povolením a schválením Jeho kníž. Eminencí, pana kardinála z Harrachu, arcibiskupa pražského etc. Z německé řeči do české přeložená a vydaná odemne, Jana Benedikta Smolíka. Vytiskněná v Praze, v impressi císařsko – akademické, Léta Páně 1654.

Kancionál český, do tisíc písní na všechny přes celý rok slavnosti, neděle a zasvěcené svátky, pro všechny přes celý den obzvláštní časy, ráno, při mši, před i po kázání, před i po jídle, k nešporům a k večeru, naposledy pro všeliké potřeby, příhody a důležitosti, za živé i za mrtvé v sobě obsahující, z nichž netoliko sprostý lid, ale také páni literáti a páni kantoři při službách Božích, v čas vystavování velebné svátosti, na poutích, na jakékoli processi a při pochovávání mrtvých hojnost zpěvu na přepěkné staré i nové noty složených míti budou. Nyní po pátý k potěšení a užívání pobožných křesťanů českého jazyka nákladem Dědictví S. Václava (jehožto dobrodincové živí i mrtví pobožných čtenářů modlitbám se poroučejí) na světlo vydaný. Tiskněný v Starém Městě pražském v impressi Joachima Kamenického léta 1727.

První věk rodičky Boží Russánské, nebo kronická správa o počátku, ctění a dobrodiních starožitného russánského obrazu Marie, Matky Boží, který v Českém Jičíně v chrámě svatého Ignácia, Tovaryšstva Ježíšova, již na druhý věk s velikou pobožností ctěn bývá. V latině na světlo vydaná od kněze Jozefa Lauritsch z téhož Tovaryšstva a od jiného kněze, též Tovaryšstva Ježíšova, na češtinu přeložená. Vytiskněná v Hradci Králové nad Labem u Václava Jana Tybély léta 1743.

Slavíček rajský na stromě života slávu Tvorci svému prospěvující, to jest kancionál a nebo kniha písební. Rozličné nábožné písně s mnohým spasitedlným přemýšlováním obsahující; netoliko žákům kostelním při službách církevních k pohodlí, ale také jednomu každému k potěšení a prospěchu duchovnímu, odjinud porozdílně sebraná a spořádaná. Od dvojí cti hodného kněze Jana Jozefa Božana, faráře chroustovského. S povolením duchovní vrchnosti. Vytisknutý v Hradci Králové nad Labem u Václava Tybély 1719.

Edice pramenů

Elogium. In Časopis Musea Království českého 69, 1895, s. 322 – 325.

Oznámení misie ve Dvoře Králové – Schulz, A.: Archivní prameny ku poznání života i strážně na širém Královédvorskú od smrti Husovy až do doby Koniášovy. Dvůr Králové nad Labem 1913, oddíl II., s. 190 – 192.

Oznámení misie v Přelouči – Zíbrt, Č.: Zápisky Jana Jeníka z Bratřic v bibliothece Musea království českého. In Časopis Musea Království českého 71, 1897, s. 456 – 457.

Oznámení misie v Lounech – Štědrý, F.: List P. A. Koniáše. In Sborník Historického kroužku 26, 1925, s. 57 – 58.

Záznam o Koniášově misii v Berouně konané r. 1737 otiskl podle Seidlových „Dějů královského města Berouna“ – Přibík, J.: Děje královského města Berouna. Lumír 12, 1862, s. 473 – 474.

Záznam o Koniášově misii v Kasejovicích r. 1745, převzatý z tamní „Pamětní knihy“ – Hille, J.: *Církevní poměry na panství lnářském v XVIII. století. Blahověst* 42, 1892, s. 200 – 201.

Záznam o Koniášově misii ve Vlašimi r. 1746 na základě „Register obce vlašimské“ – Slavík, F. A.: *Dějiny města Vlašimě a jeho statku. Tábor* 1889, s. 261 – 262.

Misie v Nové Pace v letech 1743 a 1766 – Kotík, A.: *Zápisky Fr. Golla, souseda a punčocháře novopackého o misiích jesuitských r. 1766. Český lid* 19, 1910, s. 50 – 54.

Žádost P. Ant. Koniáše o subvenci na Postilu, zaslaná českému zemskému sněmu – *Listy filologické* 33, 1906, s. 48 – 49.

Koniášova díla

Latinské básně:

Jandit, V.: Grammatica linguae Boemicae, methodo facili, per regulas certas ac universales explicata, in orthographiam, etymologiam, Syntaxim & prosodiam divisa; omnibus, tam discentibus ac linguarum Magistris, quam domesticis ac exteris, nec non historicis, oratoribus, aliisque perquam utilis. Specialiter insertae sunt Regulae orthographicae accuratissimae R. P. Konstantii de Soc. Jesu. Praegae typis Adalberti G. Konias. Anno 1705. Pag. 21.

Srnc z Varvažova, J.: Přísloví česká, aneb Adagia bohemica, documentis & veritatibus moralibus referta, quae hodie dum summos inter & imos, magnates & plebejos in quotidiano florent usu, per Boemiam, Moraviam, partim etiam per Silesiam, Lusatiam, atque Ungariam. A duobus Universitatis Magnificis

carmine celebrata, jam vero cum permissu superiorum reimpressa Pragae, typis Adalberti Georgii Konias. Anno 1705. Pag. 14.

Ostatní díla:

Citara Nového zákona, pravého Boha v předrahých Kristové víry tajemstvích a v svatých jeho libo – spěvně oslavující. Aneb: Písně celo – roční, s nimiž věrná duše v každý čas Boha chváliti, při vejročních slavnostech milostné Syna Božího vtělení a předivné světa vykoupení sobě potěšitelně připomínati, ve všech potřebách a případnostech zkormoucenou mysl obveseliti může. Všem pobožným veršovníkům představené. Milým vlastencům, místo nekatolických, bludy kacírskými porušených písní za dar obětované. S dovolením duchovní vrchnosti. Vytištěné v Hradci Králové, u Václava Jana Tybély, Léta Páně 1727.

Zlatá, neomylné, římsko – katolické pravdy denice, na vejroční slavnosti svatých a světic Božích, v epištolních řečích, které i k nedělním epištolám dle prvního rejstříku přivlastniti se mohou, světlými Písma S^o důvody, jednosvorným svatých otcův svědectvím se vyjasňující; zavedené v temnostech bludu duše světlem samo – spasitelné víry osvícující. Někdy od dvojctihodného kněze Kryštofa Pflaumera z Tovaryšstva Pána Ježíše v přátelském rozmlouvání představená; nyní pak od jednoho téhož Tovaryšstva kněze v epištolní vysvětlení rozšířená. Milým vlastencům místo bludných kněh obětovaná. S dovolením duchovní vrchnosti. Vytištěná v Praze, u Jáchyma Kamenického, L. 1728.

Jediná choti Beránková, od prvního počátku zasnoubení a založení svého, až na věky v učení Kristovém neporušená, bezpečnou za Beránkem k životu věčnému cestu ukazující: všeobecná římská církev. Z pravého a dokonalého zákona Božího v ukřižovaném Pánu Ježíši, všem tichého Beránka Krista následovníkům. Po pravé poddanosti a svobodě Pána Ježíše toužícím křesťanům a bratřím: bloudícím k vejstraze, věrným k potěšení představená a

konečně z nesmírné lásky a Prozřetelnosti Božské gruntovně dokázaná, od jednoho kněze z Tovaryšstva P. Ježíše. S dovolením duchovní vrchnosti. Vytisštěná v Hradci Králo. u Václava Tybély 1733.

Clavis haeresim claudens & aperiens. Klíč kacířské bludy k rozeznání otvírající, k vykořenění zamykající. Aneb registřík některých bludných, pohoršlivých, podezřelých neb zapověděných kněh, s předcházejícími oučinnivými prostředky, s kterými pohoršlivé a škodlivé knihy vyskoumati a vykořeniti se mohou. Na světlo vydaný s dovolením duchovní vrchnosti. Vytisštěný v Hradci Králové, u Jana Klimenta Tybély, léta 1749.

Spasitelný týhoden, aneb krátké věčného spasení upamatování, na každý den v týhodni rozvržené, jakož i velmi prospěšné rozjímání k počátku neb ku konci každého roku aneb raději k začátku neb ku konci každého měsíce, s horlivým vzdechnutím a cvičením nejpřednějších ctností ozdobené, s přidáním velmi potěšitelného oumyslu neb vejkladu na modlitbu Páně, na pozdravení anjelské a na věřím v Boha etc. Sepsané od jednoho kněze z Tovaryšstva Pána Ježíše. Vytisštěné v Praze u Jana Karla Hraby, J. J. M. M. P. P. stavův impressora, 1754.

Svaté upamatování na každý den v měsíci k pobožnému povážení. Sobě a bližnímu ku potěšení a vejstraze sepsané, od jednoho kněze z Tovaryšstva Pána Ježíše. S dovolením duchovní vrchnosti. Vytisštěno v královském Starém Městě pražském, u Ignácia Pruši. [S. a.]

Vejštažní naučení a vejkladové na všechny nedělní i sváteční epištoly, též evangelia celého roku, mnohými Písma svatého důvody, svědectvím svatých otcův a výbornými příklady potvorená, s vroucnou na každé evangelium modlitbou okrášlený; na tři díly rozdělený. K potěšení křesťanského lidu sepsaný a na světlo vydaný, od kněze Antonína Koniáše z Tovaryšstva Ježíšova. Vytisštěné v Hradci Králové, u Václava Tybély, 1740.

Postila, aneb celo – roční vejkladové na všechny nedělní i sváteční epištoly, též evangelia, mnohými Písma svatého důvody, svědectvím svatých otcův a výbornými příklady potvrzený, s vroucnou na každé evangelium modlitbou okrášlený, na tři díly rozdělený. K potěšení křesťanského lidu sepsaný a po třetí na světlo vydaný. Od kněze Antonína Koniáše z Tovaryšstva Ježíšova. Vytiskněná v Praze, u Ignácia Františka Pruši 1756.

Písně na evangelia nedělní celého roku, spolu na evangelia v Pondělí a v Outerý velikonoční a svatodušní, jakož i na evangelium na den slavný Na nebe vstoupení Pána Krista a při slavnosti Božího Těla. S dovolením duchovní vrchnosti. Vytiskněné v Praze u Ignácia Pruši, léta 1760.

Index bohemicorum librorum prohibitorum et corrigendorum ordine alphabeti digestus, reverendissimi, celsissimi, S. R. I. principis domini Antonii Petri Dei gratia et Sedis apostolicae archi - episcopi pragensis Jussu collectus atque editus. Praga 1770.

II. Literatura :

Adámek, K.: Doba poroby a vzkříšení. Praha 1878.

Adelung, J. Ch. – Rotermund, H. W.: Fortsetzung und Ergänzungen zu Christian Gottlieb Jöchers allgemeinem Gelehrten – Lexikon worin die Schriftsteller aller Stände nach ihren vornehmsten Lebensumständen und Schriften beschrieben werden. Delmenhorst 1810.

Backer, A. – Backer, A.: Bibliothéque des écrivains de la compagnie de Jésus ou notices bibliographiques. Liege 1859.

Bartoš, F. M.: Výročí krvavé knížky. Kostnické jiskry 39, 1954, č. 41, s. 3.

Benetka, B.: Antonín Koniáš. Řád 7, 1941, č. 2, s. 98 – 101.

Benetka, B.: Koniáš. In: Životem. Úvahy náboženské, výchovné a sociální, č. 364. Frýdek 1941.

Bibliotheca sanctorum. 2. parte. Roma 1962.

Bílý, J.: Jezuita Antonín Koniáš. Osobnost a doba. Praha 1996.

Bílý, J.: O nepravdách a matení pojmů. Literární noviny VIII, 1997, č. 9, s. 6.

Cesnáková – Michalcová, M.: Koniášovy Klíče a Index jako pramen bibliografický. Česká bibliografie. Sborník statí a materiálů 1, 1959, s. 63 - 104.

Čáňová, E.: Proticírkevní hnutí na Opočensku v r. 1732. In Sborník prací východočeských archivů 4, 1978, s. 133 – 151.

Čech, S.: *Nové písně. Praha 1946.*

Černý, V.: *Paměti. Praha 1992.*

Česká národní tradice je tradice náboženská. Rozhovor s historikem Jiřím Bílým, autorem knihy *Antonín Koniáš a řady dalších historických knih. Český týdeník 1996, č. 157, 4. – 8. července, s. 9.*

Český jesuita, který potíral židovskou pornografii. O pravou podobu P. Ant. Koniáše T. J. *Lidové listy 20, 1941, č. 43, 20. února, s. 3.*

Čornejová, I.: *Tovaryšstvo Ježíšovo – Jezuité v Čechách. Praha 1995.*

Dějiny české literatury. Praha 1959.

Dějiny Československa II 1648 – 1918. Praha 1990.

Doležalová, M.: *Jezuitská cenzura v Kalendáři historickém Daniela Adama z Veleslavína. In: Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století. Sborník příspěvků ze symposia konaného 27. – 29. 5. 1999 v Rychnově nad Kněžnou. Boskovice 1999, s. 356 – 363.*

„Dopisy“. In *Kolínské noviny 2, 1992, č. 35, 17. IX., s. 3.*

Duhr, B.: *Bajky o jezuitách. Praha 1902.*

Emler, J.: *P. A. Koniáš. Památky archeologické a místopisné 14, 1868, s. 227 – 228.*

Examina podezřelých z kacířství v letech 1732 – 1734 v Dobrušce. Sborník historického kroužku 6, 1897.

Fiala, J.: „Ad ...“. *Lidové noviny* 3, 1990, č. 104, 5. VII., s. 6.

Habrych, A.: *P. Ant. Koniáš, doklad životnosti českého baroka*. *Výhledy* 3, 1941, č. 2, s. 92 – 97.

Hájek, Z.: *Antonín Koniáš*. *Lidové noviny* 49, 1941, 10. února, s. 7.

Hanáková, M.: *Nový mýtus A. K.* *Literární noviny* VIII, 1997, č. 2, s. 6.

Hanáková, M.: *Místo věcné debaty*. *Literární noviny* VIII, 1997, č. 11, s. 6.

Hanuš, J. J.: *O působení jesuity Antonína Koniáše v literatuře české*. *Časopis Musea Království českého* 37, 1863, s. 77 – 90, 194 – 210.

Havlíček – Borovský, K.: *Z historie literatury české*. In *Básně a epigramy*. S. I. 1997.

Herain, J.: *Stará Praha – sto akvarelů Václava Jansy*. Praha 1902.

Heyduk, A.: *Škudci a dobrodruzi*. Praha 1908.

Hora, L. – Kánský, A.: *Páter Antonín Koniáš. Několik pohledů na působení jezuitů v pobělohorských Čechách*. Praha 1991.

Hrabák, J. - Jeřábek, D. - Tichá, Z.: *Průvodce po dějinách české literatury*. 3. vyd. Praha 1984.

Chyba, K.: *Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do r. 1860*. Příloha *Sborníku Památníku národního písemnictví Strahovská knihovna I* – 1966. Praha 1966.

Jakubec, J.: Dějiny literatury české. 2. vyd. Praha 1929.

Jedlička, J.: Soupis tisků Jana Hostivíta Pospíšila. Hradec Králové 1970.

Jezuita Antonín Koniáš. Anno Domini 7, 1996, č. 7, s. 39. (doslovný přetisk uvádí rovněž časopis Jezuité 5, 1996, č. 4, s. 22).

Jirásek, A.: Temno. Praha 1953.

Jirásek, A.: Poklad. Praha 1950.

Jireček, J.: Rukověť k dějinám literatury české od konce XVIII. věku. Praha 1875.

Jung, J. a kol.: Přehled středoškolského učiva. Dějepis. Univerzální příručka pro maturanty a uchazeče o studium na vysokých školách. Praha 1992.

Jungmann, J.: Historie literatury české aneb soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národa, osvícení a jazyka. 2. vyd. Praha 1849.

Kapferer, J. N.: Fáma – nejstarší médium světa. Praha 1992.

Klíma, A.: Čechy v období temna. Praha 1958.

Koniáš Antonín. Časopis českých knihovníků 20, 1941, č. 1, s. 86.

Koniáš, A.: Vejtažní naučení. Brno 1995.

Kořán, I.: „Opočenská rebelie“ roku 1732. In Acta musei reginaehradecensis, serie B, scientiae sociales, XII, 1970, s. 93 – 137.

Krásenský, A.: Legenda a skutečnost v dějinách českých. Přerov 1928.

Kratochvíl, A.: Oheň baroka. Brno 1990.

Kučera, J. – Rak, J.: Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře. Praha 1983.

Kuthan, F. – Marek, J.: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století. 2. vyd. Praha 1997

Literatura pro 1. ročník středních škol. Praha 1984.

Misál na každý den liturgického roku. Kostelní Vydří 2000, s. 1964.

Nejedlý, Z.: Dějiny národa českého. 1. díl. Praha 1949.

Nejedlý, Z.: Doslov. In.: Jirásek, A.: Temno. Praha 1953.

Němcová, B.: Studie národopisné. Květy 34, 1847, s. 206 - 207.

Neubauer, Z.: Mythos. Prostor 4, 1991, č. 15, s. 42 - 43.

Neumann, A.: Prostonárodní náboženské hnutí dle dokladů konsistoře králohradecké. Hradec Králové 1931.

Novák, A. – Novák, J. V.: Přehledné dějiny literatury české. Olomouc 1939.

Pánek, J.: Antonín Koniáš, Vejtažní naučení. K vydání připravil a doslov napsal Milan Kopecký, Brno, Blok 1995, 185 s. Český časopis historický 94, 1996, č. 2, s. 427 - 428. (Recenze)

- Pekař, J.: Hrabě František Antonín Špork. In Pekař, J.: *Z duchovních dějin českých*. Praha 1941, s. 178 - 202.
- Pelzel, F. M.: *Boehmische, maehrische und schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten von Anfang der Gesellschaft bis auf gegenwaertige Zeit*. Prag 1786.
- Pelcl, F. M.: *Paměti*. Praha 1956.
- Petráň, J.: Na téma mýtu Bílé hory. In *Traditio et cultus. Miscellanea historica bohemica Miloslao Vlk, archiepiscopo Pragensi, ab eius collegis amicisque ad annum sexagesimum dedicata*. Praha 1993, s. 141 - 162.
- Petrbok, V.: Koniášova „Lob – klingende Harffe des Neuen Testaments“ – putování po stopách německé hymnografie v Čechách. In: *Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století. Sborník příspěvků ze symposia konaného 27.–29. 5. 1999 v Rychnově nad Kněžnou*. Boskovice 1999, s. 189 - 206.
- Podlaha, A.: Kolik a jakých knih bylo v Čechách ničeno a zapovídáno. *Vlast* 7, 1889/1890, s. 481 - 490.
- Podlaha, A.: Život a působení Antonína Koniáše. In *Sborník historického kroužku* 1, 1893, s. 3 - 48.
- Poche, E.: *Prahou krok za krokem*. 2. vyd. Praha 1985.
- Pokorný, J.: P. Antonín Koniáš S.J. jako teoretik české knižní kultury. *Documenta pragensia* 1990, č. X/2, s. 327 - 333.
- Preiss, P.: *Boje s dvouhlavou saní*. Praha 1981.

Rádl, E.: Náboženství a politika. Praha 1921.

Rezek, A.: Dějiny prstonárodního hnutí náboženského v Čechách od vydání tolerančního patentu až po naše časy. S. l. & s. a.

Rulík, J.: Sláva a výbornost jazyka českého. Praha 1792.

Ruth, F.: Kronika Královské Prahy a obcí sousedních. Praha 1903.

Slavík, F. A.: Z doby před naším vzkříšením. Osvěta 4, 1874, s. 605.

Sommervogel, C.: Bibliothéque de la compagnie de Jésus. Bruxelles 1893.

Spáčil, B.: Jesuité. Praha 1923.

Stich, A.: Následující velikonoční text. In: Literární noviny 4, 1993, č. 14, s. 8 - 9.

Stoddard, CH. W.: Svatý Antonín z Padovy. Praha 1993.

Stroupežnický, L.: Zmařené životy. In Laciná knihovna národní, č. 40. Praha s. a.

Svátek, J.: Dějiny Čech a Moravy nové doby. 4. díl. Praha 1895.

Svatoš, M.: Antonín Koniáš S. J. von seinen Ordensmitbrüdern dargestellt. In Humanistica Lovaniensia 43, 1994, s. 411 - 425.

Svatoš, M.: Misionář Antonín Koniáš T. J. - služebník Boží či Dáblův? In Dějiny a současnost 18, 1996, č. 2, s. 14 - 19.

- Svatoš, M.: O P. Antonínu Koniášovi S.J. a doc.PhDr.JUDr. Jiřím Bílém,CSc., tj.: O práci misionářově v 18. století a práci historikově ve 20. století. Listy filologické CXIX, 1996, č. 1 – 4, s. 178 – 202.*
- Svatoš, M.: Quousque tandem, Catilina? Literární noviny VIII, 1997, č. 14, s. 7.*
- Svatoš, M.: Velká vědecká loupež. Dějiny a současnost 24, 2002, č. 4, s. 56 – 57.*
- Svatoš, M.: O autorství Klíčů a Indexu českých zakázaných knih. Listy filologické 125, 2002, č. 3 – 4, s. 321 –325.*
- Svatoš, M.: Jezuitské elogium P. Antonína Koniáše, Szersznikův bio – bibliografický medailon a jeho vliv na misionářův obraz v české literární historii. Listy filologické 125, 2002, č. 1 – 2, s. 33 – 51.*
- Svatoš, M.: Knihy zabavené přičiněním misionáře Antonína Koniáše S. J. na opočenském panství roku 1733 a jejich čtenáři. In Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století. Boskovice 1999, s. 364 – 371.*
- Svatoš, M.: Verbotene durch den Missionar Antonín Koniáš S. J. im Frühjahr 1733 in der Herrschaft von Opočno beschlagnahmte Bücher und ihre Leser. In Acta Comeniana. Internationale Revue für Studien über J. A. Comenius und Ideengeschichte den frühen Neuzeit XII, 1999, s. 99 – 142.*
- Světloňoš Temna P. A. Koniáš T. J. In: Život. Časopis pro veřejné otázky současnosti, náboženství, kulturu a politiku 16, 1934, s. 247 – 248.*
- Svoboda, J.: Památky kolleje klementinské v Praze. Časopis katolického duchovenstva 17, 1876, s. 246 – 248.*

Tobolka, Z.: *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století. Praha 1948.*

Třešňák, V.: *Plonková sedmička. Praha 1998.*

Ušák, T.: *K osobě P. Antonína Koniáše. In Katolický týdeník 1, 1990, č. 32, s. 6.*

Válka, J.: *Manýrismus a baroko v české kultuře 17. a 1. pol. 18. století. Studia comeniana et historica 19, 1978, s. 155 - 213.*

Vašica, J.: *České literární baroko. 2. vyd. Praha 1995.*

Vavák, F. J.: *Paměti. Praha 1907.*

Vlček, J.: *Dějiny české literatury. 5. vyd. Praha 1960.*

Vlnas, V.: *Odsouzení mistra Jana Husi koncilem kostnickým. Reflex 13, 2002, č. 43, s. 100 - 102.*

Volf, J.: *Dějiny českého knihtisku do r. 1848. Praha 1926.*

Vydra, S.: *Svazek kázání svátečních, která na rozličných místech, obzvláště v slavných městech pražských držel Stanislav Vydra, císařo - královský professor matematického umění na vysokých školách pražských a běžícího roku Philosophicae facultatis decanus. Praha 1799.*

Wižďálková, B.: *Konkordance Koniášových Klíčů, Indexu, Jungmanna a Knihopisu. In Příspěvky ke Knihopisu VI - IX. Praha 1987 - 1988.*

XIII.

Přílohy

- I. Titulní list bible vydané r. 1556 Jiřím Melantrichem Rožďalovským s pozdějším Koniášovým přípisem „*Tato bible může k duchovnímu potěšení sloužiti, však bez zameškávání slova Božího*“
- II. Titulní list 3. vydání Koniášovy Postily z r. 1756
- III. Text epištoly, připadající na první neděli adventní, s následným Koniášovým výkladem. Postila - 3. vydání
- IV. Začátek elogia z Annales Provinciae Bohemiae Societatis Jesu
- V. Titulní list Benetkovy studie o P. Ant. Koniášovi z r. 1941
- VI. Ilustrace A. Kašpara k Jiráskovu Temnu
- VII. Ilustrace z časopisu Jezuité. In: *Jezuité 1, 1992, č. 11, s. 279*
- VIII. Knihovní program Koniáš. Čtenářský elektronický katalog Městské knihovny v Praze

Tato Kniha Zakona obojích / Stareho y Mo-
wého / od Boha / skrze Mojžíše y jiné Swaté Lidi / Duchá Swatého
wdechoutím sepsaná a wydaná / w níž se gísta a grunowání wuole Boží oznámí /
aby každému věřícímu Křesťanu / Spasení gístu slaužila / gét wytřícena a dokonána w Starém
Místě Prašském / Léta Páně / Třicátého / Píctiřeho / Paděšátého / Šestého / A Sedmého Dne
Miříce Prašence / v Gířtá Mědánřcha / Kojšalowského / s wálau a bedliwau pilnosti
y pracy / též s wělým a znamenitým náladan gého. A to předem pro Čest a
Chwálu y zwdobení Gmēna Pápa Boha Wssenohaučeho / potom pať
wssen Wicným a Pobožným w Xazýtu a w Lárudu Čestím / k roz
hognění y nabytí Wěry prawe / též dogití strze ní Wic
ěcho žiwota a Spasení w Xrystu Gěšřty Pá
nu nassen. Genužo s Bohem Otcan
y s Duchem Swatým budíž
Sláwa / Čest a Chwá
la / y Děluow
činán / nynj a až na wěky wětuow
A M E N.

Tato bible muze s doporoujmi Pápežem /
 wylab bez zaměšdawanj slawa Boží

1836
 1891

Antonín Komáří
 S. P. Miř. Rejz.

Svatý

aneb Celo-roční

Weykladové,

Na wsecky Nedělnj y Swátečnj

Epistoly

čj

Swangelij

Mnohými Pisma Swateho Dúwo-
dy, Swédectwjm Swatých Dtcúw,

Swraucenau na každé Ewangelium Modlitbáw okrášlenj s

Wskaznami Písláw potwrděnj

Wskaznami Písláw potwrděnj

Wskaznami Písláw potwrděnj

Od Aněze Antonjna Bonyáše z Towaryšstwa
GZiffowa.

W. H. Křivánek

Od první Neděle Adwentní, až do Swato-
dušních Swátků.

Wytispená w Praze, y Ignácya Grantišká Prussy, 1756.

Stedele první Adwentni.

Epistola S. Pawla k Římanům, w
třinácté Kapitole.

Bratři: Bedauce ten čas: že již ho-
dina gest, abychom ze sna powstali. Ne-
boi nyní bližší gest naše Spasení, nežli
kdýz jsme wvěřili. Noc předešla, den pak se při-
bližil. Odwrzmež tedy skutky temnosti, a oblečme se
w oděj Swětla. Gakožto we dne poctiwě chod-
me; ne w hodowáních, a opilstwach, ne w smilstwach,
a nestydatostech, ne w swáru a záwisti: ale oblečte se
w Pána GEjisse Krysta.

Wentah.

Rdyž sobě w Adwentni čas onen milostný Den
Příchodu Páně w Těle smrtedlném připominá-
me: Spolu přísluší, abychom na onen hrozný Den
Saudný spoměli, w kterémž přigde w Těle oslaweném
s mocí mnohau a Welebností Syn Boží sanditi Žiwé y
Mrtwé. Na ten den abychom obstáli, máme dlé na-
pomenutj Sw. Pawla, zawrhnauce ohawné skutky te-
mnosti, časně, bez prodlení ze sna hříchů powstati. Ne-
bo gako kdo twrdě spj, ať ho někdo pomlawá, o geho
zamordowánj se radj, ať mu kdosy krade, a na zbožj, na

G. Anton:
Lonicus.

Vigesima. Epitima Octobris 1670. Pragae civis Sublatuse Vir
ob preclarissimum laborum Apostolicorum in Boemia, & Aetasia collocato,
cum merita nouissimis patriae Apostolis, & praecipuis Provinciae Luni
victus citra dubitationem accensendus P. Antonius Lonicus. Patrem
Pragam habuit anno a salute renasata 1677. 13 Junij. Pueritiam cum
egisset innocentissime, ingentique citis nostrae de desiderio tenetur,
nihil non egit hostis Tygini, quo adolescentem, maximis de Prae. Sub.
iudic. patris lactatum a proposito abduceset. Certe quo plane tem-
pore disciplinas Philosophicas iam emensus, & minus Pelenis Urbis
forum Collegium Penitentium petebat, de sui in Societate admissione
intellecturus, caelo caetera serenissimo, uni Antonii vertici nubes
nigerrima imminere visa e, unde tales, quales Ipse dein recensuit voces
ad aures, aumpae eius identidem descendebant: ne cas ad istos nigros
Quae tum quidem tenellam adolescentis mentem vehementer perculsa,
consilique inopem tam diu tenuere, dum inuocato frequenter Numi,
vni auxilio, redeunte ai Serenitate, propositum Religionis obstina-
ret. Praenam itaque ad nostros missus, ibidem 1708. 15 Octob. tyrocinium
e ingressus, Probatione subinde perfunctus Grammaticas Aluan instituta,
rationes quadriennio, Poeticam anno docuit; ad Auditores biennio dixit. The-
ologiam absolutam, totum se laboribus sacris continuo tradidit, populum
sub auroam adhortatus annis quinque. Hostios 1. Catechiam explana-
uit 4. Tum charitate maximis quotidie incrementis aucta, tanto
incensus e aorum Audio, ut amplissimarum Urbium moenibus actariis
pateretur. Quare toto, quae patet, regno n° paucis etiamnum ha-
rescon reliquis Scateate, expeditionem Apostolicam laboris, peniculi
plurissimam annis omnino duodecim suscepit, deinde sacris Poeni,
tentiae Praecombus se se comitem annis viginti quinque, annis
vero 14 etiam duces praebuit, nulla plane quietis, valetudinis, ac
vitae cura, adeo: ut nihil a prodigio abesse uideatur, Patrem Alex-
andrum perpetua inualetudine, ex dyptici hernia, spasmis, dolore ca-
pitulis acutissimo allitum, tantis tamen se exponis viribus aaliu be-
ut n° raro quinque p° diem dictiones audentissimas iam Germanio,
nox palio idonea de argumento diversissimo ad multorum millium

KONIÁŠ

ŽIVOTEM Č. 364

Nákladem Exercičního domu ve Frýdku — Archaiv. Exerciční dům ve Frýdku

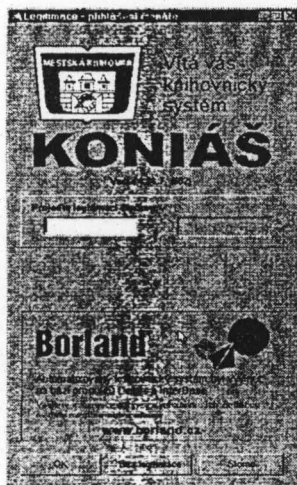
Distributor českých knih Václav Matěj Kramerius se letmo zdraví s jezuitou páterem Koniášem na jejich rozdílných cestách osudu.

ZÁKLADNÍ POPIS KNIHOVNÍHO PROGRAMU KONIÁŠ

Vážená čtenářko, vážený čtenáři,

tato část návodu Vám má pomoci v základním používání čtenářského elektronického katalogu, jímž můžete vyhledávat tituly ve fondu Městské knihovny v Praze (MKP), objednávat si knihy a jiné materiály ze skladů nebo si je rezervovat. Návod popisuje pouze základní operace s katalogem, do dalších možností Vás rádi zasvěti naši knihovníci. Protože MKP věnuje nemalé úsilí na zlepšování celého elektronického katalogu a pravidelně instaluje jeho nové verze, mohou vzniknout určité rozdíly mezi tímto návodem a programem, který budete používat.

Elektronický katalog KONIÁŠ je moderní aplikace vytvořená speciálně pro operační systém Windows firmy Microsoft a výrazně využívá možnosti, které toto uživatelské rozhraní poskytuje. Celý program se ovládá pomocí klávesnice a myši, podobně jako u ostatních programů pro MS Windows. Ovládání bez použití myši je téměř vyloučeno.

Obr. 1: Přihlášení

Na monitoru počítače, na kterém je spuštěn čtenářský katalog, spatříte přihlašovací formulář (Obr. 1).

Jestliže jste registrován(a) v některé z automatizovaných poboček Městské knihovny v Praze (to znamená, že máte platný čtenářský průkaz v podobě plastické karty), pak první, co musíte udělat, je protáhnout tento průkaz čtečkou čárového kódu. Protahujte jej šterbinou čárovým kódem dolů tak, aby strana, na které je čárový kód, byla přivrácena směrem ke „tlustší“ části čtečky, na které je také světelná kontrolka. Když se průkaz nenačte správně, máte možnost celý postup zopakovat. Pokud jste si někdy dříve zadal(a) své přístupové heslo (viz dále), jste po načtení legitimace ještě vyzván(a) k vepsání tohoto hesla. Využijte k tomu klávesnici. Heslo se při psaní nezobrazuje.

Jakmile se správně přihlásíte, objeví se Vám hlavní lišta přibližně této podoby (Obr. 2):

Obr. 2: Hlavní lišta

Na horní liště vidíte své jméno a několik „tlačítek“, které můžete pomocí myši „zmáčknout“. Tlačítka mají tento účel (zleva doprava):

- Tlačítko **Konto** slouží pro výpis a případně pro tisk Vašeho čtenářského konta, tj. mimo jiné k tomu, abyste se dozvěděl(a), které knihovni jednotky máte půjčené, kdy je máte vrátit a zda má knihovna vůči Vám nějaké pohledávky.